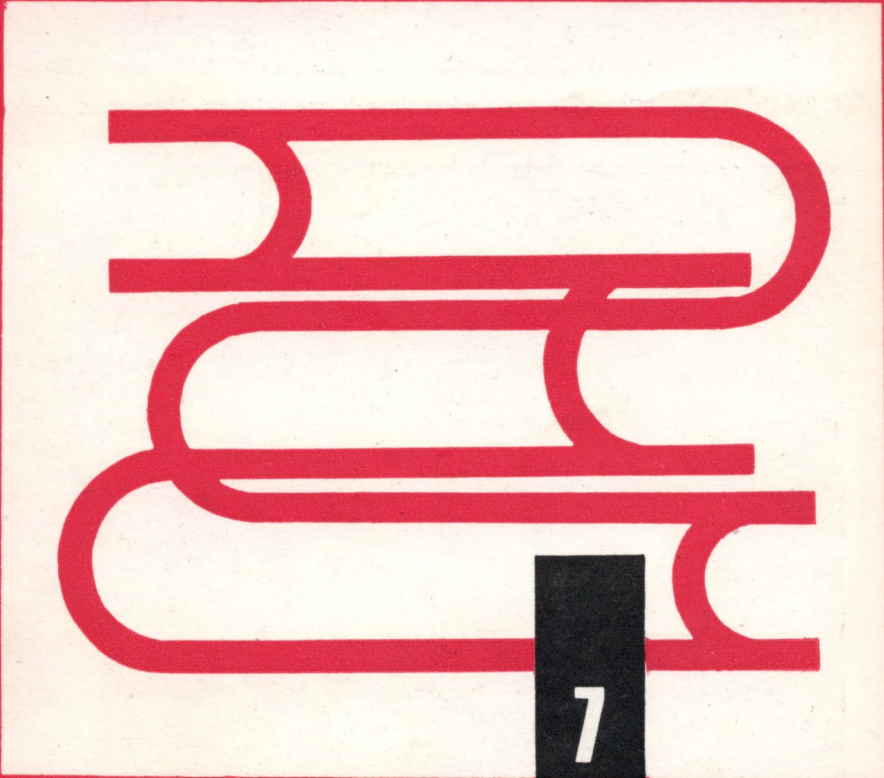

P400121

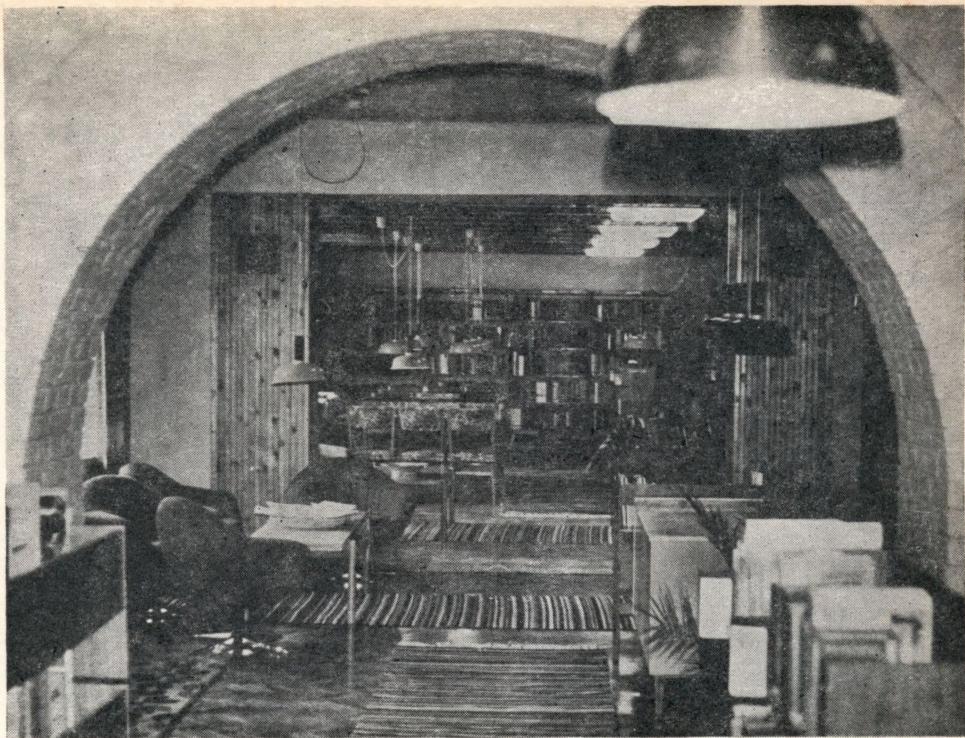
Fogarasi

KÖNYVTÁROS

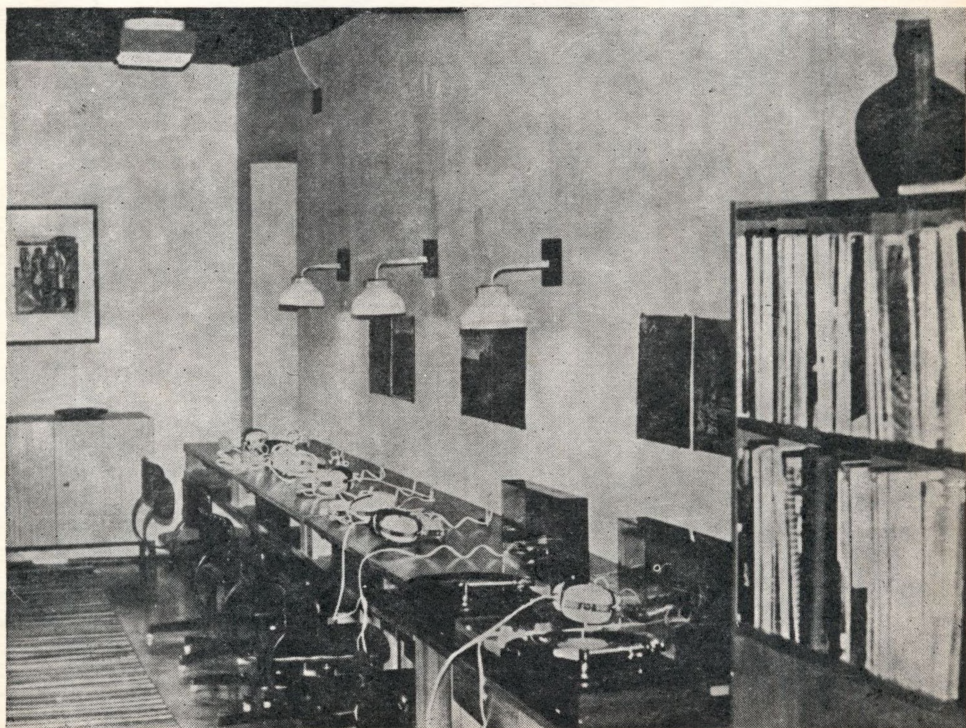

7

1977

*A közelmúltban kibővített Szeghalmi Nagyközségi-Járási Könyvtár. Alsó képünkön:
a könyvtár zenei részlege (Balogh Ferenc felvételei)*

TARTALOM

JÓNÁS KÁROLY: Negyedszázada nyilvános az Országgyűlési Könyvtár	379
Kitüntetések	382
PAPP ISTVÁN: Még egyszer a könyvtári kutatómunkáról	383
LISZTES LÁSZLÓ: A szegedi műhely I. A József Attila Tudományegyetem Köz- ponti Könyvtára (<i>Könyvtárak — műhelyek</i>)	387
ENSZ letéti könyvtárak Magyarországon (<i>M. J.</i>)	391
VÉRTESY MIKLÓS: Terveiből kevés valósult meg, de így is sokat tett. Beszél- getés NYÍREŐ ISTVÁNNAL (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>) ...	393
SIMAY NORBERT: Ha elérhető a könyv, olvassák is!	397
ROBOZ PÉTER: Mágnesszalagos információkeresés és -terjesztés az OMKDK-ban	401
BENKŐNÉ BARTHA ILONA: A fővárosi gyermekkönyvtárak új gyűjtőköri elvei	403
A könyvtárosegyesület rendezvényei (<i>V. M.</i>)	405
S. BENEDEK ANDRÁS: Újságírók — könyvtárak	406
SZABÓ ERVIN KÁROLY: Propagandabazár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár- ban (<i>A könyvtárak életéből</i>)	407
SZABÓ SÁNDOR GÉZA: Irodalmi műsorok Hajdú-Bihar könyvtáraiban	408
Új módszer az író-olvasó találkozóra meghívottak kiválasztására (<i>A könyv- tárak életéből</i>)	409
A lapokban olvastuk (<i>Magyar Nyelvőr, Könyvtáros</i>)	411
Hírek	412

LÁTÓKÖR

MÁNDY GÁBOR: A sajtó információs technikája	413
SZ. RICHLICH ILONA—SÁNDOR OTTÓNÉ: Kiadók és könyvtárosok párbeszéde	416
HORVÁTH TIBOR: A magyar nyelvű tezauruszok szabványa	418

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

SÁNTA FERENC: A könyvtár örök	421
BOZÓKY ÉVA: Művelődési szokások kialakítása a kisgyermekes családokban	422
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>	
Kollányi Ferenc 1863—1933 (<i>Galambos Ferenc</i>)	423
A Könyvtáros kislexikona: Mi a redundancia? (<i>Győre Pál</i>)	425
Kérdezz — felelek	426
A Könyvtáros galériája: VARGA NÁNDOR LAJOS (<i>Semsey Andor</i>)	427

KÖNYVEKRŐL

VARGA CSABA: Művelődési közösségek (<i>Páldy Róbert</i>)	428
---	-----

BIBLIOGRÁFIÁK

A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850—1870. (<i>Tuba László</i>)	429
Három zenei gyarapodási jegyzék (<i>Gyimes Ferenc</i>)	430
PESTI ERNŐ: Devecseri Gábor bibliográfia (<i>Bertók László</i>)	432
SZÁSZ LEVENTE: „Jelet rakj az úton végig”. A finnek irodalma (—o—)	433
LUKÁTS JÁNOS: A magyar irodalom története (<i>Bényei Miklós</i>)	434
Kurrens külföldi időszerzői kiadványok a magyar könyvtárakban. Lelőhelyjegyzék 1974—1975. (<i>Vajda Kornél</i>)	435
A Jászkunság repertóriuma (<i>Fogarassy Miklós</i>)	436

Olvastuk 437

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 438
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 439

A lapunk e számában közölt könyvjegyek és egyéb kisgrafikák Varga Nándor Lajos munkái

Из содержания

Йонаш Кароль: 25 лет является публичной Библиотека венгерского парламента (379);
Палл Иштван: О научно-исследовательской работе библиотек (383);
Лисзте Ласло: Научно-исследовательская и публикационная деятельность в Университетской библиотеке им. Йожеф Аттила в г. Сегед (387);
Библиотеки филиала ООН в Венгрии (391);
Робоз Петер: Поиск и распространение информации на магнитной ленте в Государственной технической библиотеке (401);
Бенкéné Барта Илона: Новые принципы комплектования в будапештских районных детских библиотеках (403);
Хорват Тибор: Стандарт тезаурусов на венгерском языке (418);
Малый лексикон библиотекаря: Редунданция (425).

From the contents

Károly Jónás: 25 years ago was opened for the public the Hungarian Parliament's Library (379);
István Papp: Research work in libraries (383);
László Lisztes: Research and publication activities in the Library of the József Attila University, Szeged (387);
UN deposit libraries in Hungary (391);
Péter Roboz: Information retrieval and dissemination with magnetic tapes in the National Technical Library (401);
Ilona Bartha, Mrs. Benkő: New principles for building library collections for the Budapest district children's libraries (403);
Tibor Horváth: A Standard for Hungarian thesauri (418);
Little encyclopedia of the Könyvtáros: Redundancy (425).

Aus dem Inhalt

Károly Jónás: Seit 25 Jahren ist die Parlamentbibliothek öffentlich (379);
István Papp: Über die Forschungsarbeiten in den Bibliotheken (383);

László Lisztes: Forschungsarbeit und Publikationstätigkeit in der Universitätsbibliothek „Attila József“ zu Szeged (387);
Depositbibliotheken der Organisation der Vereinten Nationen in Ungarn (391);
Péter Roboz: Informationsrecherche und -übermittlung auf Magnetband in der Ungarischen Technischen Zentralbibliothek (401);
Frau Ilona Benkő Bartha: Die neuen Sammelkreisprinzipien der Kinderbibliotheken der Budapest Bezirke (403);
Tibor Horváth: Die Norm der ungarischen Thesauri (418);
Kleinlexikon der Zeitschrift „Könyvtáros“: Die Redundanz (425).

Cikkeink szerzői

S. Benelek András, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Benkőné Bartha Ilona*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Bertók László*, a pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárának munkatársa; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovat-vezetője; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Gyimes Ferenc*, az Allami Gorkij Könyvtár Zene-műtárának vezetője; *Győre Pál*, a Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet műszaki-gazdasági szaktanácsadója; *Horváth Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Lisztes László*, a Kecskeméti Megyei Könyvtár igazgatója; *Mándy Gábor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Pályi Róbert*, a Könyvtáros ny. felelős szerkesztője; *Papp István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója; *Sz. Richlich Ilona*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Roboz Péter*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; *Sándor Ottóné*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Semsey Andor*, a Kisgrafika c. lap szerkesztője; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Tuba László*, a Mosonmagyaróvári Városi-Járásai Könyvtár igazgatója; *Vajda Kornél*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

KÖNYVTÁROS

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.
Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Készült az **Egyetemi Nyomda fennállásának 400. évében**

77.1512 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi vállalat, H-1389 Budapest, Postafiók 149.

Negyedszázada nyilvános az Országgyűlési Könyvtár

Az Országgyűlési Könyvtár több mint százéves fennállásának nagy részében zárt jellegű gyűjteményként működött. Már az 1868-ban kiadott házszabály — amely első ízben dokumentálja a könyvtár létezését — leszögezi: „a ház, tagjainak használatára könyvtárt állít”. Ez a zárttság a felszabadulásig jellemző volt az Országgyűlési Könyvtárra, s egyúttal azt is jelentette, hogy valamennyi funkcióját — a könyvek beszerzésétől a nyitvatartásig — a képviselők érdekei és céljai határozták meg. Természetesen a Ház tagjain kívül mások is (elsősorban a tudományos kutatók) igyekeztek bejutni — nem kis mehezségek árán — az Országgyűlési Könyvtárba, különösen attól kezdve, hogy 1902-ben 50 ezer kötetes állományával elfoglalta helyét a frissen felépült Országházban. Nem véletlen, hogy az 1907-es könyvtári ügyrend is, amely 30 évig volt hatályban, kénytelen ezzel a kérdéssel foglalkozni és engedményeket tenni az „idegeknak”: „*Idegenek a könyvtár könyveit csakis a könyvtár helyiségében, csakis délelőtt, azon időben használhatják, amikor a könyvtár a képviselők részére különben is nyitva van, mégpedig kizárólag az elnöktől [a képviselőház és egyben a könyvtári bizottság elnökétől] írásbeli folyamodásukkal kérendő s bármikor visszavonható engedély alapján.*” Tehát erős térbeli, időbeli és személyi korlátozásokkal ugyan, de lehetővé tették egy-egy személy bejutását. A külső olvasók számának szaporodása idővel újabb gondot okozott. (Kitiltani nem lehetett őket, hiszen az Országgyűlési Könyvtár számos olyan könyvet őrzött, amely más magyarországi könyvtárban nem volt meg.) A könyvtári bizottság — a képviselőház egyik állandó bizottságaként, a házelnök vezetésével ez irányította és ellenőrizte a könyvtár tevékenységét — 1932. december 12-i ülésén Nagy Miklós könyvtárigazgató és Almásy László, a bizottság elnöke javaslatot tett egy új olvasóterem felállítására — az idegen olvasók részére. Az „idegenek olvasója” 1934. október 19-én nyílt meg. Ezzel a Ház, Nagy Miklósnak a könyvtári bizottság 1934. december 12-i ülésén elhangzott köszönő szavai szerint, „*régen érzett hiányt elégített ki, mert az idegen olvasók egyre nagyobb számban jelentkeznek a könyvtárban*”, és mert „*a képviselők ismételten kifogást tettek az ellen, hogy az idegen olvasók ellepjék a kizárólag törvényhozási tagok számára fenntartott helyiségeket*”.

A térbeli engedmény után az 1937-es könyvtári ügyrend — az 1907-eshez képest — csekély időbeli engedményt is adott az „idegenek” számára, sőt óvadék ellenében „komoly kutatási célból” — kivételes esetekben — a kölcsönzéstől sem zárkózott el. A könyvtár zárt jellegét jelentéktelen mértékben csökkentő intézkedések ellenére nyilvánvaló, hogy az Országgyűlési Könyvtár a felszabadulás előtti háromnegyed évszázadban az Országgyűlés belső intézményeként működő zárt jellegű, korlátozó intézkedésekkel körülbástyázott, intézményi könyvtár volt.

A nyilvánossá válás útja (1945—1951)

A II. világháború alatt csak kisebb károkat szenvedett könyvtár irányításában, szervezeti felépítésében, helyzetében 1945 után sem következtek be gyökeres változások. Az ország újjáépítésének óriási feladata, a bonyolult pártviszonyok és hatalmi harcok egy időre elvonták a figyelmet és az energiát a könyvtár átszervezésétől. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945-ös ügyrendje és az 1946-os házszabályok is azt hangsúlyozták, hogy a könyvtár a Nemzetgyűlés tagjainak áll a rendelkezésére, az idegekről szó sem esett. Mégis egyre több jel mutatott a nyilvánosság tétel szándékára, törekvéseire. Trócsányi György, az Országgyűlési Könyvtár főigazgatója a könyvtári és múzeumi bizottság 1946. december 18-i ülésén fontos megállapítást fogalmazott meg: „*A Nemzetgyűlés Könyvtára több mint 200 000 kötet birtokában nem szorítkozhatik a jövőben csak a törvényhozó testület tagjainak szolgálatára, hanem kötelessége lesz, hogy gazdag könyvanyagát a modern könyvtártechnika követelményeinek megfelelő módon bocsássa a politikai és tudományos... kutatómunkát végző olvasók rendelkezésére. A könyvtár ezt a feladatot szívesen vállalja*”, mert „*a nyilvánosság részéről ez a kérés már több mint két évtizede állandóan hallható és a felszabadulás után egyre nyomatékosabban jelentkezik*”. E kérdés a Nemzetgyűlés elnökének — ő volt a könyvtári és múzeumi bizottság elnöke is — távolléte miatt lekerült a napirendről, de egy év múlva a bizottsági ülésen újra felvetődött. Trócsányi György beszámolt a külső olvasók visszatérő panaszáról, melyet „*a nyilvános olvasó helyiségének nem kielégítő nagysága*” és amiatt tettek, hogy „*a kézikönyvtárt tartalmazó belső olvasóhelyi-*

seget kizárólag képviselők látogathatják". Ugyanezen az ülésen (1947 december) az olvasók újabb fontos érve kapott hangot, amelyet nem lehetett figyelmen kívül hagyni: a könyvtár olyan gazdag, hogy „már nem tekinthető csupán az Országgyűlés Könyvtárának, hanem az egész ország könyvtáraként kezelendő”. S mivel a súlyos helyzetet újabb olvasóterem felállítása nélkül megoldani nem lehetett, a könyvtári és múzeumi bizottság háromtagú albizottságot választott a kérdés gondos tanulmányozására és a megoldásra vonatkozó javaslat kidolgozására, mert a Nemzetgyűlés elnöke is „feltétlenül kívánatosnak tartja a könyvtár anyagának az eddigieknél tágabb körű gyűmölcsöztesét”. Az albizottság tevékenységéről és ennek eredményeiről nincsenek adataink. Az viszont tény, hogy az Országgyűlés által az 1948. január 14-i ülésen jóváhagyott új könyvtári ügyrend 2. paragrafusa ismét kimondta: „az Országgyűlés Könyvtára nem nyilvános közkönyvtár”, és a könyvtári és múzeumi bizottság utolsó ülésén (1948. november 24.) a kérdés nem is szerepelt a napirenden. Trócsányi György főigazgató jelentéséből azonban annyit kiderül, hogy 1948. október 1-től a könyvtár 12—14 személyes nyilvános olvasótermének nyitvatartási idejét megnövelték, s a korábbi 9-től 14 óráig tartó nyitvatartási időt 18 óráig meghosszabbították.

A nyilvánossá válásnak nem kedvezett az a körülmény sem, hogy a következő évben (1949) megszüntették — több más állandó bizottsággal együtt — a könyvtári és múzeumi bizottságot, amely addig a könyvtár közvetlen felügyeleti szerveként működött. A könyvtár ezután az Országgyűlés Irodájának, majd később az Elnöki Tanács Titkárságának irányítása alá került. 1950-ben hosszú zárvatartás (a Duna-parti nagyterem átépítése és a könyvtár olvasóhelyiségeinek átköltöztetése) után, szeptember 1-én korlátozott nyilvánossággal újból megnyílt. A korlátozások azonban már nem sokáig állottak fenn. 1951-ben a nyilvánosság-kérdés olyan erővel bontakozott ki, hogy a tényleges nyilvánossá válásig állandóan az érdeklődés középpontjában maradt.

A nyilvánossá válás körülményei (1951—1953)

1951-ben az Országgyűlési Könyvtár korlátozott nyilvánosságú („féliz zárt”) könyvtár volt, olvasótermét csak az országgyűlési képviselők, az Országház hivatalainak dolgozói, a pártszervek megbízottai és a tudományos intézetek megbízóival jelentkező kutatói látogathatták. Az év első öt hónapjának összesített adatai szerint 1000 olvasó (naponta tehát 6—7) 1285 művet olvasott helyben, és 1257 művet kölcsönzött ki. Kétségtelenül helytálló volt tehát *Tordai György* könyvtárigazgatónak az Országgyűlési Könyvtár nyilvános könyvtárrá való átszervezésével kapcsolatban 1951 júniusában leírt megállapítása arról, hogy a csaknem 300 ezer kötetes könyvtár „jóformán teljes egészében kihasználatlanul hever”, s a „hatalmas nemzeti vagyonnak kihasználására könyvtárunkat nyilvánossá kell tenni”. A javaslattevő jelentés részletesen taglalta a könyvtár megnyitásának tárgyi-technikai, személyi és egyéb feltételeit, továbbá a megvalósítás lehetőségeit. Ezt követően az Elnöki Tanács titkárával és az illetékes könyvtárügyi szervekkel való előzetes tárgyalás után — a Népművelési Minisztérium megbízása alapján bizottság jött létre, melynek az Országgyűlési Könyvtár vezetőin kívül tagja volt a Szabó Ervin Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár, az Egyetemi Könyvtár és a Népművelési Minisztérium egy-egy képviselője. A bizottságnak kellett javaslatot tennie az Országgyűlési Könyvtár nyilvános tudományos könyvtárrá való átszervezésére, miután a könyvtár írásbeli jelentése alapján megtárgyalta a könyvtár helyzetét és az átszervezéssel kapcsolatos kérdéseket. Az Elnöki Tanács által adott szempontok figyelembe vételével kialakított javaslat szerint az Országgyűlési Könyvtárnak 1951. október 1-től nyilvános tudományos könyvtárként kell működnie, mégpedig a következőképpen:

1. Az Országgyűlési Könyvtár mint politikai és jogi alapszakkönyvtár — meghatározott fő- és mellékgyűjtőkörökkel — az Elnöki Tanács intézményeként folytassa tevékenységét, elkülönítve a Ház többi részétől.

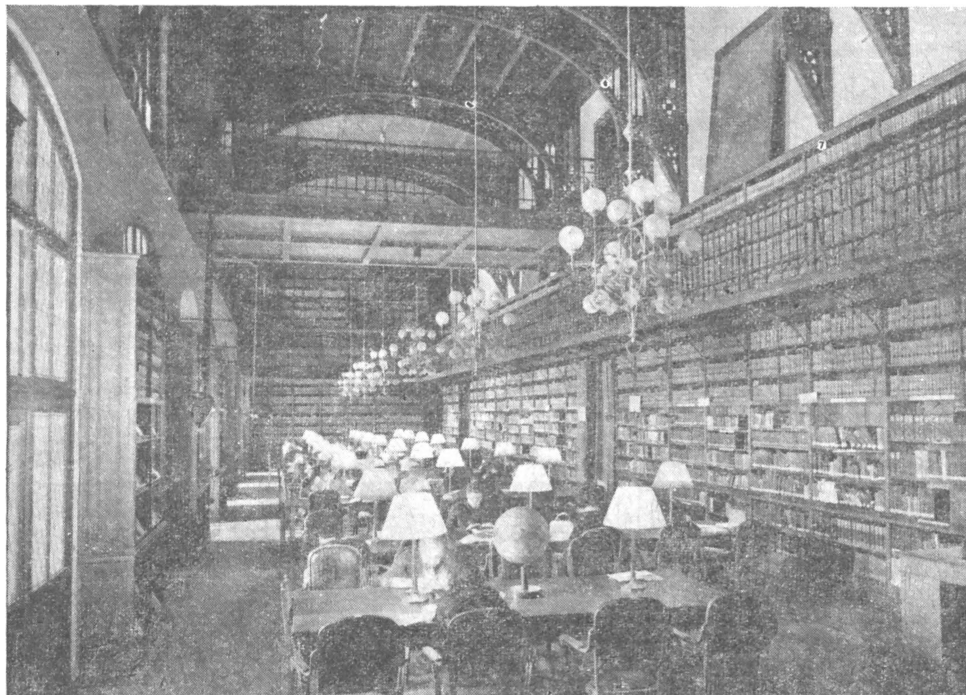
2. A könyvtár látogatásához az olvasóktól hivatali igazolást kell kérni (ezt a megszorítást a megnyitás előtt törölték).

3. A megnyitáshoz nagyobb átalakítás nem szükséges, elegendő a két olvasószoba átrendezése, mert a könyvtár látogatóinak száma a széles körű nyilvánossá tétel esetén sem fogja meghaladni a napi 30—40-et.

4. El kell készíteni egy betűrendes katalógust az olvasók részére, mert a „jelenlegi katalógus anyapéldány, tehát a közönség csak átmenetileg használhatja”. Szakkatalógust csak akkor készítsen a könyvtár, ha áttér a decimális rendszerre.

5. A személyi létszám (20 dolgozó) emelése nem szükséges, de a feladatokkal összhangban a munkaeöröket át kell csoportosítani.

6. A könyvtár széles körű látogatása érdekében nagyfokú propagandát kell kifejteni a különféle intézmények és az egyetemi hallgatók körében.

A nagy olvasóterem (MTI Fotó — Balassa Ferenc felvétele)

A könyvtár végül is feszített munka után (átrendezés, a katalógus elkészítése, propaganda-tevékenység stb.) 1951. november 8-án nyílt meg a nyilvánosság előtt. Erről a főváros forgalmas pontjain *Az Országgyűlési Könyvtár fontos közleménye!* címmel kitűzött hirdetmény is tudósított. Eszerint „Azok a megkötöttségek, amelyek az olvasó számára névre szóló hivatalos megbízólevél felmutatását írták elő, teljesen megszűntek. Az Országgyűlési Könyvtárt — éppúgy, mint bármely más nyilvános közkönyvtárt — nyitvatartási ideje alatt (8.30—20 óráig — J. K.) a korábbi megkötöttségek nélkül, személyazonosságának igazolásával bárki látogathatja.”

Az 1946 óta tartó törekvések a könyvtár nyilvánossá tételére 1951-ben tehát eredménnyel jártak: megnyíltak a kapuk a dolgozók, a tanulni és művelődni vágyók széles tábora előtt is. Az eredmény mégsem volt teljes. Igaz, hogy bárki megkötöttség nélkül igénybe vehette a könyvtár olvasótermeit, de a változatlan személyi és tárgyi feltételek nem tették lehetővé, hogy a könyvtár a széles nyilvánosságot valóban befogadó és színvonalasan ellátó könyvtár legyen. A helyzet megvilágítására néhány statisztikai adat is elegendő:

<i>Év</i>	<i>Az olvasók száma</i>	<i>Olvasott kötet</i>
1951 (teljes év)	2682	10 035
1952 január	1446	2 691
február	1696	3 213
március	1382	2 859
április	1476	3 272
május	1533	3 142

A legfeljebb napi 30—40 látogatóra tervezett forgalom tehát már röviddel a novemberi megnyitás után napi 50—60-ra emelkedett. Kevés volt a hely, a könyvtáros, és a szervezetlen körülmények is akadályozták az olvasóforgalmat (például az, hogy az olvasóterem az emeleten, a katalógus és a kézikönyvtár a földszinten volt stb.). A könyvtár szakmai irányítása sem volt megfelelő. Súlyosbította a helyzetet az igazgató-

válság (a könyvtárvezetők félevenként váltották egymást, 1952 első félévében is nagyrészt betöltetlen volt az igazgatói állás). Ilyen körülmények között az Országgyűlési Könyvtár nem láthatta el megfelelően a nyilvános tudományos közkönyvtár funkcióit. A helyzet kedvező megváltozásában döntő szerepet játszott a Minisztertanácsnak a könyvtáriügy fejlesztéséről szóló határozata, amely 25. évi, 1952. május 14-én jelent meg, s nagy lendületet adott a könyvtár fejlődésének is. A határozat a könyvtárat a Népművelési Minisztérium szakmai irányítása és felügyelete alá helyezte, és kimondta, hogy „az Országgyűlési Könyvtár nyilvános könyvtári tevékenységét ki kell fejleszteni”. A határozat végrehajtása során 1953. január 1-től a könyvtár a Népművelési Minisztérium irányítása alatt önálló költségvetési szervként folytatta munkáját. 1953 folyamán a korábbi 20-as létszámhoz a minisztérium további 13-at engedélyezett; a Duna-parti nagyterem átalakításával, kutatószobák létrehozásával és a munkahelyek átszervezésével a tárgyi feltételek is megjavultak (az olvasóhelyek száma a korábbi 40—50-ról 136-ra emelkedett). A nyilvánossá válás nehézségekkel átszótt folyamata tehát 1953 őszén végérvényesen lezárult.

A Minisztertanács 1952. májusi határozata és a könyvtár tényleges nyilvánossá válása mérföldkő az Országgyűlési Könyvtár történetében. Ez volt az alapja és a kezdete annak a fejlődésnek, amelynek útján a könyvtár 25 éve elindult, és amelyen haladva a jelenlegi fejlettségi szintet elérte. Álljon itt néhány adat a fejlődés bemutatására:

Év	Az állomány (kötetben)	A beiratkozott olvasók száma	A látogatók, ill. a kölcsönzők száma	A kötet- forgalom
1938	172 897	*	6 308	28 800
1951	267 853	300	2 682	10 035
1953	302 864	1 765	27 795	56 767
1975	508 978	4 414	56 400	122 136

(* Az 1938-as beiratkozók számáról nincs pontos adatunk.)

A fejlődést jól érzékeltető számadatok 1975 óta további emelkedést mutatnak. Az Országgyűlési Könyvtár ma 100 dolgozójával, több mint fél millió kötetes állományával, különgyűjteményeivel, politikai, jogi, igazgatási dokumentációs tevékenységével, új információs szolgáltatásaival, modern másoló és sokszorosító berendezéseivel — mint országos jogi és politikai információs szakközpont — igyekszik az olvasók állandóan növekvő igényeit korszerűen, hatékonyan kielégíteni.

Jónás Károly

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 32. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Futala Tibornak*, a Kulturális Minisztérium főtanácsosának a MUNKÁ ÉRDEMREND ezüst fokozata; *Katsányi Sándornak*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetőjének; *dr. Miszti Lászlónak*, az Egyetemi Könyvtár igazgatóhelyettesének; *Vasas Istvánnak*, az Országgyűlési Könyvtár raktárvezetőjének a MUNKÁ ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetést adományozta.

A kulturális miniszter a Társadalmi és Családi Ünnepeket Szervező Irodák fennállásának 5., a társadalmi szertartások mozgalma megindulásának 20. évfordulója alkalmából *Hotter Istvánnak*, a Kaposvári Városi Könyvtár igazgatójának; nyugállományba vonulása alkalmából eredményes munkája elismeréséül *dr. Visegrády Antalnénak*, a Pécsi Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosának a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Az oktatási miniszter az oktatásügy területén dolgozó fiatalok kiemelkedő munkájának elismeréséül március 21. alkalmából *dr. Gausz Jánosnét*, a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársát és *Pál Antalnét*, a Debreceni Egyetemi Könyvtár osztályvezetőhelyettesét DICSÉRETBEŒN részesítette.

Még egyszer a könyvtári kutatómunkáról

Sokan és sokszor szólaltak már különféle fórumokon a könyvtárakban folyó kutatómunkáról — amelyet úgy is jellemezhetnénk, hogy ez a könyvtári szolgálat minőségi fejlesztésének egyik legfontosabb tényezője —, ezért bizonyos fokú vonakodással engedtem csak a szerkesztőség felkérésének: mi újat és fontosat lehet még e tárgykörben mondani? Ami miatt mégis kötélnek álltam, az az, hogy e tárgykörnek lapunk eddig viszonylag kevés figyelmet szentelt.

A rend kedvéért hadd utaljak a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* c. folyóiratban megjelent cikkemre, amelynek hivatkozásai tartalmazzák a kérdés legfontosabb hazai szakirodalmát.¹ Ennek felsorolásától most eltekintek, és amennyire lehetséges, igyekszem elkerülni az ott elmondottak megismétlését. Helyette néhány olyan szempontra szeretném felhívni a figyelmet, amelyek közismertek ugyan, s más, érdemes szerzők kellőképpen fel is dolgozták őket, mégis haszonnal járhat, ha újra foglalkozunk velük.

A könyvtár és a könyvtáros társadalmi presztízse

Első pillantásra frivolságnak tűnhet a kutatásról mint presztízsképző tényezőről beszélni. Hogyan férhet meg egymás mellett a tudomány szoliditása és a presztízis gyakran ízlésünkkel ellenkező mellékkérdelmeket hordozó fogalma? Persze ez a kérdés csak akkor jogos, ha az üres, a tartalom nélküli presztízsről van szó. Ha azonban arra gondolunk, hogy valójában a könyvtár társadalmi elfogadására és a társadalmi megítélés értékrendjében való elhelyezkedésére „megy ki a játék”, akkor mindjárt más a helyzet. Jól tudom én is, hogy *első helyen és döntő módon szolgáltatásainktól függ tekintélyünk*; de önmagunkat vezetjük félre, ha más tényezőket nem veszünk tekintetbe. Különösen olyanokat nem, amelyek akár közvetlenül, akár közvetve kihatással vannak szolgáltatásainkra is.

Azt hiszem, kézenfekvő volta miatt e hatás mibenlétének taglalására itt nem érdemes helyet pazarolni. Inkább a könyvtárosok, a könyvtárak kutatómunkájának pusztán tekintélynövelő, ha úgy tetszik: formális, presztízsképző szerepéről szólok. Korábban nagy elismerésnek örvendő tudományos könyvtáraink tekintélye akkor kezdett süllyedni, amikor a könyvtári nagyüzem szervezeti és szolgáltatási kérdései nyomultak érdeklődésüknek előterébe — bár egyébként törvénytörő, elkerülhetetlen módon. S javára vált-e közművelődési könyvtáraink társadalmi rangjának, hogy csak elvétve találkozunk bennük Pável Ágoston utódaival? (Szándékosan nem említettem a *legnagyobb neveket*.)

Tudomásul kell vennünk, hogy a könyvtár megítélése a könyvtárosok személyén keresztül történik. Attól félek, ameddig — bár hangyaszorgalommal és lelkesedéssel, s mégoly nagy erőfeszítéssel és hivatástudattal is — csak a napi rutinszolgáltatásokat nyújtjuk, aligha változtatjuk meg a társadalmi környezetünk tudatában máig is túlnyomóan uralkodó kölcsönkönyvtári képzetet. Legyünk őszinték: társadalmi tekintélyt magunknak, a könyvtáros szakmának és a könyvtárnak nem a zavartalan szolgálat szempontjából ugyan lényeges, de a használók által érdektelen, hivatali tevékenységnek ítélt munkákkal szerezhetünk, amelyek időnk jó részét felfalják. Ezeket mindaddig el kell végeznünk, amíg józan ésszel, szervezéssel és gépesítéssel nem mentesíthetjük magunkat alóluk, de külön dicséretet, társadalmi elismerést nem várhatunk értük. Egy 1968-ban végzett vizsgálat ide vonatkozó kérdésére a munkások tizenkét foglalkozást rangsorolva a könyvtárosságot hol kilencediknek, hol tizediknek jelölték.²

Más kvalítások azok, amelyek a könyvtárost fontos emberré teszik a társadalom szemében. Közéjük tartozik — nem szólva most egyéb, a közösség által magasra értékelt és a könyvtáros által gyakorlandó erényekről — a tudományokban való jártasság, kutatói munka végzése, egy-egy szakterületnek a közösség előtt való képviselése.

Függetlenül attól, hogy a könyvtár szolgáltatásainak színvonalára milyen kedvező hatással van az, ha munkatársai nemcsak kiszolgáló személyzetként vannak jelen, hanem aktív kutatómunkát végeznek, s ilyen minőségükben maguk is használóivá válnak a könyvtárnak, csak tudományos teljesítményeikkel érhetik el azt, hogy a könyvtár mint szellemi műhely jelenjék meg a környezet szemében. Nem kerülhetjük meg azonban a kutatási tematika kérdését. Ugyebár nem várhatjuk el közönségunktől, hogy a mi értékrendünk szerint minősítse kutatási témáinkat. A hön áhitott tekintély elnyeréséhez az is szükségeltetik, hogy társadalmi érdekű, a könyvtár falain kívül is érdeklődéssel találkozó kutatásokat folytassunk. Ne kegyetessük magunkat azzal a reménnyel, hogy kutatási tematikánk valaha is teljes egészében meg

fog felelni ennek a kívánalomnak, de ilyen megfelelésre nincs is szükség. Mindig lesznek olyan kutatási-fejlesztési feladatok, amelyek közvetlenül és kizárólag a könyvtári szolgálatot érintik, és nem számíthatnak a nem szakmabeliek érdeklődésére. Bizonyos vagyok azonban abban is, hogy egy sereg, korábban kifejezetten könyvtárinak minősített témával más megközelítésben és más hangszerelessben a szélesebb nyilvánosság elé léphetünk. Ha kutatásainknak nem a könyvtár a tárgya, hanem az információ és az információ társadalmi mozgása (egy szakiró az információt, mint objektív jelenséget és mint a kutatás tárgyát az anyaghoz vagy az energiához hasonlította³), ha nem a könyvtártudományt, de például az informatikát vagy a kommunikációelméletet műveljük — tekintettel minden számbajöhető határterületükre, ugyanakkor felölelve minden korábbi témánkat is —, talán képesek leszünk mások számára ugyancsak érdekelő dolgokat mondani. A legtöbb presztízs-növekedéssel mégis az „akadémiai” tudományágakban folytatott, továbbá a helyismereti-helytörténeti kutatások biztatnak. S végül ne feledkezzünk meg arról, a talán legfontosabb kutatási területről, amiért a tudományos közvélemény előtt elsősorban bennünket terhel a felelősség, vagyis a könyvtári állományok tudományos módszerekkel és a kutatás igényei szerint való feltárásáról.

Egy rövid megjegyzést a kutatások színvonalával kapcsolatban is. Túlságosan hajlamosak vagyunk arra, hogy minden vizsgálandót kutatásnak, minden publikációt tudományos eredménynek minősítsünk. Ezzel persze éppen az ellenkező hatást váltjuk ki: nemhogy presztízsünk emelkedné, hanem még nevetségessé is tesszük magunkat. Nem célravezető az általánosan elfogadott mérce helyett magunk elé egy alacsonyabbat állítani.

A kutatómunka helye a könyvtárban, avagy a könyvtáros dolgozószobája

Ha a közgyűjteményt, a könyvtárat joggal tekintjük a közösség dolgozószobájának,⁴ még inkább állíthatjuk ezt a könyvtárosra nézvést, hiszen esetében a munkahely és a „dolgozószoba” egybeesik. De vajon egybeesik-e? Valóban olyan szellemi műhelyek-e könyvtáraink, amelyekben az ott dolgozók alkotó kutatómunkát végeznek — ezt elvárják tőlük —, s megvannak-e hozzá a szükséges feltételek is? A kérdés költői, ki-ki tapasztalata szerint válaszolhat rá, én inkább csak azért tettem fel, hogy közvetve fogalmazzam meg a könyvtári intézménnyel szemben támasztott különféle követelmények közül az egyiket.

A könyvtár típusától, nagyságától függően természetesen más és más súllyal jelentkezik ez a követelmény. Nyilvánvaló, hogy nem akar senki több ezer könyvtári kutatóműhelyt. De az is nyilvánvaló, hogy a könyvtári rendszer kulcspozícióiban levő könyvtáraktól elvárható az önmagukkal szemben való igényesség, annál is inkább, mert ezek a rendszer egészére nézve meghatározó szerepet játszanak. Ami megint csak nem jelenti azt, hogy a kisebb könyvtárakban munkálkodók ki lennének rekesztve a „dolgozószobából”, sőt feltételezi, hogy a nagyobb műhelyek külső munkatársakra is kiterjesztik szellemi vonzáskörüket.

Elvi síkon nem is vonja kétségbe egyetlen érintett könyvtárigazgató sem ezt a követelményt, annál inkább látja azonban a megvalósítás nehézségeit a gyakorlatban. Olyan objektív adottságok között kellene kutatóműhellyé fejlesztenie könyvtárat, amelyek éppen ellenkezőleg hatnak. A személyzet felkészültsége, a munkaerőszerkezet, a túlterhelés, a bérviszonyok, a képzési rendszer, az anyagi erőforrások és még mi nem sorolható fel, ami egyelőre még útjában áll a kívánt cél sima elérésének. Ezért, a valósággal számot vetve, szerényebb tervekkel kell szőnünk, de egy sor könyvtárunk példája máris bizonyítja: meg lehet valósítani e terveket. Elengedhetetlen azonban, hogy messzire néző, következetes intézményfejlesztési politikát folytasson az igazgató, ha valóban emelni akarja könyvtára rangját.

E politika sok összetevője közül a legfontosabbnak a személyi tényezőt ítélem, s azt hiszem, ebben a tekintetben kell még a legtöbbet tennünk. Óriási hibát követnénk el, ha azt képzelnénk, hogy minden, felsőfokú diplomával rendelkező könyvtáros alkalmas kutatómunka végzésére, s még nagyobb, ha ezt el is várnánk tőle. Tudni kell különbséget tenni az igényesen, tudatosan, magas szakmai felkészültséggel végzett könyvtárosi munka és a tényleges kutató-fejlesztő tevékenység között. Ez utóbbit jóval kevesebb munkatársunktól várhatjuk el. De még ez a kevés is alig áll ma a könyvtárügy rendelkezésére, különösen ha az aktuális feladatok szempontjából tartunk seregszemlét.

Nem elegendő tehát, ha csak a már könyvtárban dolgozók közül keressük meg a kutatásra-fejlesztésre alkalmas személyeket, hanem igyekeznünk kell más szakmákból, más intézményekből is érdeemes és ígéretes munkatársakat megnyerni. A kutató-fejlesztő munkát is végzőkre — mert hiszen csak nagyon indokolt esetben kerülhet sor egyéb feladatok alól való teljes mentesítésükre — fokozottan áll Szabó Ervin mondása: „A könyvtári személyzet dolgában az elv...: jól fizetett, művelt és munkával túl nem halmozott alkalmazottak. A könyvtárosi munka fáradtságos nevelőmunka: elégedetlen, műveletlen és agyonhajszolt könyvtári személyzetből gépiesen dolgozó bürokraták, könyvkezelő gépek lesznek, akik arra az individualizálással, belső érdeklődéssel fakadó törődésre a könyvekkel és az olvasókkal, mely egyedül biztosíthatja, hogy minél többen, minél jobbat olvassanak — képtelenek.”⁵

Minden könyvtárban kell lennie egy olyan, kisebb-nagyobb magnak, amely a könyvtár szellemi színvonalát meghatározza, az állományépítés és a szolgáltatások minőségét garantálja, s végül a könyvtárat társadalmilag is elismert alkotóműhellyé avatja. Nemcsak szakmai vitákat, de komoly munkahelyi feszültségeket is válthat ki e mag helye és szerepe a könyvtár szervezetében, illetve annak megoldása, miképpen építik be a kutatást-fejlesztést a napi tevékenységbe. Anélkül, hogy ezzel a kérdéssel részleteiben foglalkoznánk, hadd utaljak azokra az előnyökre, amelyek a szakreferenci rendszer különféle változataiban e szemszögből is mutatkoznak, s még inkább a nagyobb könyvtárakban kialakítandó szakrészlegekben rejlő lehetőségekre. Annyi kétségtelen, hogy a könyvtár munkaszervezetében az eddiginél sokkal következetesebben kell törekedni a munkamegosztásra, a munkakörök elvszerű kialakítására, egyfelől a képzettség, felkészültség és tehetség, másfelől pedig a munkaköri követelmények lehető teljes „egybevárosítására”.

A személyi tényező kedvező irányba való fejlesztéséhez bontakozóban vannak a feltételek, és mindinkább rendelkezésünkre állnak az eszközök. Használni kell a külsőben álló bérrendezés és az előkészületben levő új besorolási utasítás emelőjét, alkalmazni kell a Tudománypolitikai Bizottság határozatát a kutató-fejlesztő munkát végző tudományos dolgozók egységes követelményrendszeréről⁶ (várható a végrehajtásáról rendelkező tárcajogszabály közeli kiadása), s a könyvtáralkotás rendszerében lezajló reform következményeit a munkaerő-szerkezetben, ha fokozatosan is, de érvényesíteni kell.

Mind a szervezeti keretekre, mind a tartalomra, azaz a kutatási tematikára vonatkozó intézményi koncepció kialakításához az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács által kidolgozott fejlesztési javaslat és kutatási program nyújthat segítséget.⁷ Az előbbinek az a célja, hogy az elvi és szervezeti-irányítási kérdések rendezésével elősegítse a kutatások szerves beépülését a könyvtári rendszerbe, az utóbbinak pedig az, hogy kijelölje a kutatási főirányokat és összhangba hozza a központi és a helyi vállalkozásokat. A koordináció első lépéseként az OKDT bekérte mind a könyvtáraktól, mind a kutatóktól az ötödik ötéves terv időszakára vonatkozó terveiket, és összesítve közzétette őket.⁸ (Sajnálattal kell észrevennie a kiadvány használójának, hogy jó néhány könyvtárat, éppen a legjelentősebbek közül, hiába keresi benne. Nem azért, mintha e könyvtárakban nem folynának kutatások, hanem mert nem érkezett tőlük válasz. A füzet kiadója viszont kér elnézést azoktól a könyvtáraktól, amelyek készségesen jelentették kutatásaikat, de adataik a szerkesztés pongyolasága miatt vagy kimaradtak, vagy hiányosan szerepelnek.) Csak az első lépés történt meg tehát a tényleges koordináció felé; kérdéses még, hogy az OKDT-nek és a témafelelősöknek lesz-e elég energiájuk kutatásszervezési feladataik ellátásához.

Őszintén sajnálnám, ha valaki az eddig elmondottak alapján azt gondolná, hogy nem ismerem, vagy lebecsülöm a könyvtárainkban folyó kutatómunkát. Nagy hagyományokkal és tiszteletre méltó eredményekkel büszkélkedhetnek a nagyobb múltú könyvtárak, és dicséretes erőfeszítéseket tettek már eddig is sokan a fiatalabb intézmények közül. Ezen írás célja inkább a megújulásra, továbblépésre, a példák követésére és az elindulásra való biztatás, semmint az eredmények számbavétele és méltatása. Mégsem feledkeztetünk meg azokról az igen biztató jelenségekről, amelyek azt ígérik, hogy kulcskönyvtáraink többé-kevésbé máris betöltik a szellemi műhely szerepét, vagy alkalmassá tehetők rá. Nézzünk csak végig a könyvtárainkban dolgozó kuta-

tók során, publikációikon, tudománypolitikai-közéleti szereplésükön, a könyvtárak kiadványain, tudományos rendezvényein, a tudományos fórumokhoz és műhelyekhez fűződő, egyre erősebb kapcsolatain, s az ismert nehézségek ellenére derűlátók lehetünk a jövő fejlődést illetően. Várhatóan új ösztönző erőt fog adni alapjogszabályunk ötödik paragrafusa, amely a tudományos könyvtárrá való minősítésről rendelkezik; a végrehajtásáról kiadandó miniszteri rendelet pedig minden bizonnyal a kritériumok közé fogja illeszteni azt, hogy a címre pályázó könyvtárban folyik-e kutatómunka vagy sem, más szóval: munkahelyről vagy dolgozósobáról gondoskodik-e a fenntartó és a vezetés, a könyvtárosok pedig munkahelynek vagy dolgozósobának tekintik-e könyvtárukat.

Könyvtárosok és kutatók

Amit az imént a könyvtárak oldaláról igyekeztem megfogalmazni, most megkísérlem kifejteni a könyvtáros oldaláról.

Először is öntsünk tiszta vizet a pohárba: nincs szükség kutató könyvtárosok ezreire, de szakmánk még azt a kutatói minimumot sem termelte ki, amely nélkül igen nehézkes az előrehaladás. Minden könyvtárostól elvárjuk a megfelelő szintű szakmai felkészültséget és a hivatástudatot, minden, magát értelmiségiek tekintő pályatársunktól azt a hozzáállást és képességet, amellyel a saját gyakorlatát kritikailag és módszeresen elemezni, e gyakorlatot célszerűen módosítani tudja, de kevesektől az alkotó tudományos munkát. Így tehát ha nincs is — és nem is kell, hogy legyen — több ezer kutatónk, több ezer gondolkodó könyvtárosra annál inkább szükségünk van. Tanuláson, továbbképzésen, önképzésen, önálló tájékozódáson keresztül vezet az út ahhoz, hogy valaki képes legyen kutatási feladatok megoldására, s ennek révén a szakmai közgondolkodás, a könyvtárosi társadalmi tudat alakítására.

Bizonyos vagyok abban, hogy szakmai tudatunk-tudásunk korszerűsítésére szorul: még mindig sok könyvelői elem terheli azt az ismeretanyagot, amelynek pedig fő tárgya a tudattartalmak kezelése és közvetítése kell hogy legyen. S bizonyos vagyok abban is, hogy a korszerűsítés elsősorban a kutatások kibontakoztatása, majd a kutatási eredmények gyakorlatba való átültetése révén történhet meg. A képzés és továbbképzés közvetítő szerepét az elmélet és a gyakorlat között — ebbéli felelősségét nem is említve — alig lehet túlbecsülni.

Kutatóink elé azonban elérhetetlen célt tűznénk, ha a könyvtárügy és az informatika teljes tematikájának művelését várnánk tőlük. Sebestyén Géza mondotta az OKDT Kutatáspolitikai szakbizottságának egyik ülésén, hogy egy sereg területen, talán a témák túlnyomó részében nem kell, de nem is szabad alapozó kutatásokra vállalkoznunk; bőven elegendő a folyamatos tájékozódás, a lépéstartás és az adott időpontban az alkalmazott kutatás. Viszont van a témáknak egy, még mindig elég széles köre, amelynek feldolgozását rajtunk kívül senki emberfia nem végzi, de nem is végezheti el. Ilyen kutatási területekre ő példaként az olvasáskutatást, a könyvtári állományok tudományos igényű feltárását, a nyelvhez kötött információs visszakereső rendszerek kidolgozását hozta fel. Azt hiszem, tanácsát érdemes megfogadniuk könyvtáros kutatóinknak.

*

Befejezésül egyetlen mentegetődző megjegyzést. Az ember hajlamos arra, hogy azt a tárgyat, amivel éppen foglalkozik, kiszakítsa összefüggéseiből, s ezért túlzottan vagy aránytalanul nagy fontosságot tulajdonítson neki. Ha elkövettem volna ezt a hibát, azzal szeretném jóvátenni, hogy legalábbis másokat arra intsek: a kutatómunkát, más, hasonlóan fontos funkciókkal együtt, a könyvtári tevékenység egészébe beillesztve tekintsék és fejlesszék.

P a p p I s t v á n

J E G Y Z E T E K

¹ Papp István: A könyvtári kutatásokról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1976. 3. sz.

² Kamarás István: A munkások és az olvasás. Bp. 1969. 70–71. l.

³ Saracevic, Tefko: Relevance: a review of the literature and a framework for thinking on the notion in information science. = Advances in librarianship. Vol. 6. New York, 1976.

⁴ Szente Ferenc: A város dolgozósobája. = Könyvtáros, 1975. 10. sz.

⁵ Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. 1900–1918. Bp. 1959. 193. l.

⁶ A Tudománypolitikai Bizottság 1/1976. számú határozata a kutató- és fejlesztő munkát végző tudományos dolgozók egységes követelményrendszeréről és annak alkalmazásáról. = Művelődésügyi Közlöny, 1976. 6. sz.

⁷ A könyvtárügy középtávú kutatási terve (1976–1980). = Könyvtári Figyelő, 1976. 3. sz.

⁸ Kutatási tervek 1976–1980. Bp. 1976. 57 l.

A SZEGEDI MŰHELY I.

A József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára

Szeged hosszú ideig harcolt az egyetemért, mégis váratlanul kapta meg 1921-ben. Olyan körülmények között, amelyek az intézmény számára évekig csak igen szűkös elhelyezést, szerény gyarapodást tettek lehetővé.

Az egyetemalapítás és -szervezés minden gondjából kijutott a könyvtár igazgatóinak és kétszámú beosztottjainak is. Energiájukat szinte teljes egészében lekötötték az állomány szervezésének és az olvasószolgálat ellátásának napi feladatai. Egyebek között ezzel magyarázható, hogy az első három évtizedben szinte semmit nem publikáltak a könyvtár dolgozói. Az igazgatók irodalom- és történettudományi felkészültségük (*Szádeczky-Kardoss Béla, Dézsi Lajos, Puskás Endre, Csillik Bertalan*), illetve pszichológiai-etnológiai érdeklődésük következményeként (Bibó István) más szaktudományok eredményeit gyarapították. Bibó István ugyan igazgatói kinevezése előtt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségén dolgozott, mégis *Sulica Szilárd* munkássága tükröz élenkebb közgyűjteményi érdeklődést. De ő is inkább abban az időszakban foglalkozott a múzeumi levéltárüggyel, mielőtt még a szegedi egyetemi könyvtár felére került volna.

A felsőoktatás felszabadulás utáni első nagyobb átszervezés követően az egyetemi könyvtárak addig befelé forduló, főként az egyetemi oktatók kiszolgálásával törődő, csöndben, szorgos kitartással végzett belső könyvtári munkája néhány év alatt szemléletében és tartalmában egyaránt átalakult. Fejlődésük — különösen a vidéki városokban — 1950-től indult meg erőteljesebben. Ekkor váltak önálló szervezeti egységgé, és nyilvánították őket tudományos intézménnyé az egyetemeken belül. E változások következményeként fogalmazódott meg az 1950-es évek elején a könyvtárosok tudományos tevékenysége — ezen belül a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakterületek művelése — iránti igény is.

1954-től regisztrálják folyamatosan és megbízható teljességgel az egyetemi könyvtár dolgozóinak szakirodalmi munkásságát. Az adatokból kiderül, hogy 1976-ig 449 könyvtári és más szakterületet érintő dolgozatuk jelent meg. (Közöttük 158 monografikus és tanulmányigényű, 43 bibliográfia, 114 kisebb terjedelmű, folyóiratokban és napilapokban megjelent cikk, 110 könyvismertetés.) 25 esetben segítették szerkesztői, fordítói közreműködéssel mások műveinek megjelenését.

Nem szeretnénk a számoknak túl nagy jelentőséget tulajdonítani, mégis velük kellett kezdenünk. A publikációk mennyisége ugyanis egyúttal fontos minőségi utalás: Egyfelől kifejezi a dolgozók érdeklődésének mértékét a szakma és más szakterületek iránt, másfelől jelzi munkahelyi lehetőségeiket és az intézmény „elvárásait”. Arról természetesen nem feledkezhetünk meg, hogy a szakirodalmi ambíciókat számos külső hatás táplálhatja, gyakran a munkahelyi törekvések ellenére. Nem közömbös az sem, vajon igényli-e az intézményben folyó munka szakmai színvonala az elméleti jellegű vizsgálódásokat, mennyire törekszik lépést tartani a módszerek korszerűsödésével, és megvannak-e a kellő személyi adottságok a tudományos munka végzéséhez. Az is nyilvánvaló, hogy elméleti-módszertani kérdéseken töprengve igen kevesen képesek munka- és szabad idejüket mereven elkülöníteni egymástól. Szemlénk egyes megállapításai tehát csak a tendenciákat tudják jelezni. Úgy véljük azonban, hogy a részletebben áttekintett 23 év elég hosszú és változatos időszak, megfelelő támpontokat ad a könyvtárra jellemző szellemi törekvések érzékeltetéséhez.

Egyetemi könyvtárosok többször keveredtek hosszas, időnként zajosan eleven vitába arról, hogy miként szolgálhatja a könyvtár az egyetem oktató-nevelő és tudományos kutató munkáját. Ezek hatására bizonyos „ösztönző feszültség” alakult ki az oktatók és a könyvtárosok között az egyetemi könyvtár tudományos jellegének bizonyítására vonatkozóan. Nem kívánunk belebonyolódni ezekbe a szövevényes, sokszor személyes indulatokkal mérgezett vitákba. Azt sem feszegetjük, az-e a helyesebb, ha valamelyik szaktudományt művel a könyvtáros, vagy a szorosan vett szakmával foglalkozik. Meggyőződésünk ugyanis, hogy az általános gyűjtőkörű tudományegyetemi könyvtár pusztán állományának közelségével minden olyan szakterület felé elindíthat, amelynek alapvető forrása a könyv és a folyóirat. Arra kell nagyon gondosan ügyelni, hogy a könyvtári alapfeladatok ellátása ne szoruljon háttérbe, s akkor a maguk módján mindegyik terület kutatási tapasztalatai hasznosíthatók a könyvtár sajátképpen tevékenységében is.

Ezért nem tartjuk elítélendőnek az irodalom- és történettudományi, a művelődés- és tudománypolitikai, a közigazgatástudományi és ágazati szociológiai kutatásokat. Főként ezekhez a szakterületekhez kapcsolódik az említett 449 szegedi egyetemi könyvtári publikáció 48,5 százaléka, 218 dolgozat. Megnyugtató a könyvtári témájú dolgozatok 51,5 százalékos aránya. Az pedig egyenesen örvendetes, hogy ebből a tanulmányok (88) és bibliográfiák (42) együtt 56,3 százalékot tesznek ki, s közülük 22 ötven lapnál nagyobb terjedelmű.

Imponálóak ezek a számok még akkor is, ha a könyvtártudományi kutatás fogalmát a lehető legtágabban értelmezzük. Idetartozónak tekintjük bármely szakterület irodalmi szemléjét, a forrásközléseket, a bibliográfia minden műfaját, az olvasáskutatást. Egyetemi intézményről lévén szó, ide számítjuk azokat a publikációkat is, amelyek a tanárok oktatói és kutatói tevékenységét vizsgálják, illetve amelyek figyelme kiterjed a hallgatókra.

Tanulmányok, bibliográfiák — sorozatokban

Vegyük szemügyre most már együtt a számban és értékben legrangosabb két csoportot, a tanulmányokét és a bibliográfiáikét. A műfajokat amúgy sem tanácsos túlságosan élesen elhatárolni egymástól ilyen elemzésben, hiszen a gondolati-tematikai összefüggések, a szerzők bizonyos kérdésekben elfoglalt álláspontjának más-más műfajban felbukkanó, de egymást kiegészítő elemei mindegyiküket egyformán fontosá tehetik. Jól példázza ezt a könyvtár két sorozata, a *Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai* és az egyetemi actá-k rendszerébe tartozó *Acta Bibliothecaria*.

A Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai 1951-ben könyvtárhasználati tájékoztató közreadásával indult. Javarást egy-két íves füzetekkel 1955 végére eljutott a 39. számig. Ezután 1967-ig már csak 10 száma jelent meg. A füzetek szerzői közül többen nem voltak a könyvtár dolgozói. Az utolsó, 49-es szám óta egyetlen kísérletet tettek a sorozat megújítására *A József Attila Tudományegyetem Kiadványai* címmel. Ebből azonban csak az első szám jelent meg 1970-ben. A közelmúltban úgy határozott a könyvtár vezetősége, hogy az előkészületben levő 50. számmal a régi sorozatot lezárják, s az újat sem folytatják.

Főként bibliográfiákat találunk a Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai között. Némelyikük a helyismereti kutatók sokat forgatott segédeszköze lett. (*Péter László: Csongrád megye népe és földje, Ertsey Péter: A Somogyi Könyvtár szegedi folyóirat- és hírlapanyagának bibliográfiája.*) Az ötvenes években több könyvtárügyi és bibliográfiai témájú tanulmány, 1960-ban a *Tervjavaslat a szegedi könyvtárak fejlesztésére* (Korek József) kapott nyilvánosságot a sorozat keretében.

A tudományos kutatás hazai eredményeit a külföld számára összegező idegen nyelvű akadémiai actá-k egymás után jelentek meg az ötvenes évek elején. Hasonlók kiadására az egyetemeken csak az évtized közepe táján került sor. Az időeltolódás egyúttal lépéshátrányukat is jelzi e téren. Szűkebb környezetében ezt a hátrányt a szegedi egyetemi könyvtár nem érezhette, hiszen ez idő tájt az egyetemeken csak a matematikai és az ásvány-kőzettani tanszéknek volt idegen nyelvű actá-juk. A harmadikként, 1955-ben indult *Acta Bibliothecaria* tudományos igényű sorozatának eddig megjelent hét, többnyelvű kötete alapján felvázolható a könyvtárat jellemző tudományos törekvések alakulása.

Egyik formai jellegzetessége az Acta-nak, hogy 1967-ig a bibliográfiai és a tanulmánykötetek váltakozva követik egymást. Az egyetem dolgozóinak 1954-től 1965-ig nyomtatásban közzétett szakirodalmi tevékenységét öleli fel az 1. (összeállító: *Bezeredy Istvánné, Bóday Pál és Hencz Aurél*), a 3—4. és a 6. kötet (összeáll. *Lisztes László*). Kéziratokat általában nem regisztrálnak, kivéve az időhatárok között benyújtott egyetemi doktori, kandidátusi és akadémiai doktori disszertációk adatait. Szerkezete a marxizmus—leninizmus, illetve az egyetemen oktatott természet- és társadalomtudományok főbb ágainak megfelelően 14 szakcsoportra tagolódik. Összesen 6087 tétel van a négy kötetben. Egy-egy kutató dolgozatait a szerzői névmutató, az egyetem szervezeti egységeiben folyó munkát az intézetek (tanszékek) szerinti mutató alapján kereshetjük vissza.

A 70-es évekre a tanszékek és az önálló kutató csoportok oly nagy mértékben specializálódtak, hogy ahhoz képest a bibliográfia szakrendi felépítése megmerevedett, a tudományos munka egyszerű áttekintését már nem tette lehetővé. Át kellett térni a szervezeti felépítést, a tanszékek kialakult sorrendjét követő szerkesztésre. Elsőként az 1974. év dolgozatait gyűjtötték így össze a József Attila Tudományegyetem évkönyvének 1974/75-ös kötetében.

Tanulmányokat találunk az Acta Bibliothecaria 2., 5. és 7. kötetében. A második kötet 1959-ben megjelent összevont 2—4. füzeté egyetlen témát „jár körül”. A kötet szerkesztője, *Hencz Aurél* az egyetemi könyvtárügy aktuális kérdéseiről, *Havasi Zoltán*, az akkori könyvtárigazgató a magyarországi egyetemi könyvtárak fejlesztési alapelveiről, a francia *L.-N. Malclès* az egyetem és a könyvtár viszonyáról, *Sz. K. Vilenszka* a Szovjetunió egyetemi könyvtáraitól, az amerikai *R. B. Downs* az egyetemi könyvtárak nemzeti és nemzetközi együttműködéséről, a német *W. Göber* az egyetemi és az intézeti könyvtárak kapcsolatairól, *Móra László* pedig a hazai egyetemi könyvtárak helyzetéről ír. Ilyen nemzetközi áttekintéssel azóta nem jelentkezett a sorozat. Az Acta Bibliothecaria-t *Hencz Aurél* indította el, aki öt éven át volt igazgatója a könyvtárnak. Irodalmi működése igen színes, sokféle ágazó és termékeny. Érdeklődési körünkbe a könyvtárügy jogi-szervezeti kérdéseit és részben a művelődésigazgatást érintő publikációi tartoznak. Az Acta 2. kötetének külön füzetében franciául közli az 1956-os könyvtárügyi törvényerejű rendeletet, s mivel — ma már hihetetlen! — ekkor a Szegedi Egyetemi Könyvtár volt az egyedüli magyar tagja az IFLA-nak, ezzel a magyar és nemzetközi szakmai kapcsolatokat is elindította. Egyetemi könyvtáraink és a magyar könyvtárügy szervezeti alakulását többször elemzi. (1956, 1959, 1973, 1977.) Szakoktatási és egyetemi kötelező anyag *A művelődési intézmények és a művelődés-igazgatás fejlődése* (1962.) c. könyve.

Az Acta újabb kötetében az a határozott szerkesztői elképzelés tükröződik — *Végh Ferenc* jó megfigyelése szerint —, hogy a könyvtár a történeti visszatekintések mellett — a tudománypolitikai irányelvekkel szorosan összefüggő könyvtárpolitikai felismerésből következően — az olvasáselemzés időszerű kérdéseinek, a hallgatók kulturális igényeinek, a szakirodalmi oktatás soron levő feladatainak elemzésével siessen az egyetemi oktatás segítségére.

Művelődés- és könyvtártörténeti hagyományaink feltárása jegyében született kandidátusi értekezésének egy fontos fejezetét közli *Havasi Zoltán Tudománypolitikánk és könyvtárpolitikánk forradalmi öröksége* című tanulmánya. Benne a század első két évtizedének, részletesebben a Magyar Tanácsköztársaság időszakának tudomány- és könyvtárszervező törekvéseit veszi számba. A szegedi egyetemi könyvtár művelődéstörténeti előképeivel és első korszakával foglalkozik *Kulcsár Péter Szeged könyvtártörténete az egyetem alapításáig*, illetve *Novák Ákos A Szegedi Tudományegyetem Könyvtárának alapítása és működésének első éve (1921—1924)* címmel. *Kulcsár* különösen a ferences kolostor, a piarista rendház könyveinek sorsáról, a Somogyi Könyvtár állományáról és használatáról közöl érdekes adatokat. *Novák* telemes irattári anyag ezernyi részletét igényeslik rendszerbe foglalni. Figyelmét főként a működési feltételek alakulására, szervezési, könyvtártechnikai kérdésekre irányítja.

A modern felsőoktatás-politika az egyetemet és könyvtárát szervesen összetartozó, az oktatási és nevelési célkitűzések megvalósításában egymást kölcsönösen feltételező intézményeknek tekinti. Ez a korszerű felfogás jellemzi *Németh Zsófia A szakirodalmi ismeretek oktatásának módszerei a felsőoktatási intézményekben* című tanulmányát. Megírásához korábbi személyes tapasztalatai is támpontot adtak. Apparátusa áttekinti a kérdés nemzetközi irodalmát, emiatt külön említést érdemel. Gondolatainak aktualitását megerősíti — bár véletlen az időbeli egybeesés —, hogy a művelődésügyi miniszter éppen 1966-ban, a tanulmány megjelenésének évében adott ki utasítást a szakirodalmi ismeretek szervezett oktatásának bevezetésére. Másik dolgozata hét évvel később a Természettudományi Kar hallgatóinak olvasási szokásait vizsgálja az egyetemi könyvtári statisztikák alapján. Bátran tekinthetjük ezt a munkát az előző tanulmányban megfogalmazott célok, követendő módszerek kontrolljának, valóságpróbájának. Egy negyedév teljes forgalmi statisztikájával sokoldalúan bizonyítja, hogy a hallgatók tanulási módszereinek tanulmányozása és a helyes módszerekre nevelése oktatók és könyvtárosok közös feladata.

Szentirmai László akkor kezdett a művelődésszociológiával barátkozni, amikor ezt a tudományágat még alig művelték nálunk. Az egyetemi hallgatók olvasási szokásaival és igényeivel foglalkozó kutatásainak első eredményeit 1965-ben kezdi publikálni (*Felsőoktatási Szemle, Tiszatáj*). 1966-ban az olvasáskutatás módszertani kérdéseivel foglalkozik. Négy tanulmányának egyikét az Acta közli. Ebben főként arra keres választ, hogy az egyetemi hallgatók olvasmányaikon keresztül milyen kapcsolatban állnak a szegedi egyetemi könyvtárral. Van-e szerepe olvasási szokásaik alakításában a könyvtárnak? Ehhez a témához társulnak a szabadidő-felhasználás tartalmi megoszlásának és a szakirodalmi tájékozódás szokásainak különböző munkaterületeken lefolytatott vizsgálatai. Az Acta ad helyet a szegedi ruhagyári olvasás-szociológiai vizsgálatról (1967) és az egyetemi hallgatók szabadidő-felhasználásáról (1968) készült összefoglalásoknak. *A József Attila Tudományegyetem hallgatóinak művelődési szokásai* (1971, *Vágvölgyi András*sal), illetve a *Szegedi egyetemi hallgatók*

munkaidő és szabad idő tevékenységstruktúrája közreadásával könyvvé érnek a hallgatók körében végzett kutatások (1976).

Az Acta Bibliothecaria 1970-ig megjelent kötetait külföldi terjesztésre újranyomat-ta a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat. Ez a sorozat iránti külföldi érdeklődést bizonyítja. Külföldi visszhang különösen az egyetemi hallgatók olvasási szokásaival, könyv- és könyvtárhasználatával foglalkozó tanulmányokra érkezett. Németh Zsófia és Szentirmai László idegen nyelvű közleményeit a *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, a *Bulletin des Bibliothèques de France* és a *Library Science Abstracts* referálta, és a hazai szakfolyóiratok recenziói is kedvezően fogadták.

Néhány nagyobb munka

Néhány, sorozaton kívüli, illetve sorozatba tartozó, de ott nem említett nagyobb lélegzetű munkát nem hagyhatunk ki, mert velük együtt érezzük teljesnek a könyvtár szakirodalmi tevékenységének irányairól felvázolt képet.

A Magyar Tanácsköztársaság szegedi közgyűjteményekben őrzött dokumentumait munkaközösség tárta fel Lisztes László és Reguli Ernőné irányításával (1959). Kulcsár Péter munkája *A gyulafehérvári Batthyány Könyvtár ősnymtatványainak katalógusa* (1965). A könyvtár volt a műhelye, Havasi Zoltán pedig a főszerkesztője az egyetem-alapítás 50. évfordulóját ünneplő *Szegedi egyetemi almanach*-nak (1971). Két szegedi folyóirat repertóriumra képviseli az analitikus bibliográfia műfaját. Az egyik az 1927 és 1944 között megjelent *Széphalomról* (Lisztes László és Palotás Gyulámé, 1970), a másik a *Tiszatáj* első 25 éveiről. (Reguli Ernő, 1973). Német nyelvű bibliográfia számára tárta fel *Heinrich Böll* magyarországi fogadtatásának irodalmát Nagymiklósi Erzsébet (1972). A hallgatók szakirodalmi oktatásához Mader Béla az irodalomtörténet (1974), Novák Ákos és szerzőtársai a földrajz (1975) fontos könyvészeti segédeszköz-zeinek kiválogatásával járultak hozzá.

A tájékozódás és az állománygyarapítás összehangolásának elősegítésére lelőhely-jegyzéket adtak ki a szegedi intézményekhez járó folyóiratokról (Szabó Margit, 1955, Jezerniczky Margit 1958), az egyetemi könyvtár külföldi bibliográfiáiról (Nagy Leopoldina, 1959 és 1967.), a József Attila Tudományegyetem és a Szegedi Tanárképző Főiskola kurrens külföldi folyóiratairól (Novák Ákos, 1967). A tudományos könyvtárak országos gyűjtőkori kooperációjának előmozdítására készítette el Mader Béláné a matematikai tudományok gyűjtésére kijelölt könyvtárak kézikönyveinek lelőhely-jegyzékét (1971). A gépi adatfeldolgozás könyvtári lehetőségeivel, gyakorlati alkalmazásával foglalkozott Novák Ákos és Papp Józsefné (1974).

Összegezés — előtekintés

Mit mondhatunk összegezésenként? Mindenekelőtt azt, hogy a JATE Központi Könyvtára a tudományos munkában lépést tudott tartani a tudományok fejlődésével általában és a könyvtártudomány fejlődésével különösen. Tizenöt éven át, 1958-tól 1973-ig Havasi Zoltán igazgató sokoldalú személyes érdeklődése is hatással volt az intézmény munkájára. A *Tiszatáj* főszerkesztőjeként, a Magyar Könyvszemle szerkesztőbizottsági tagjaként és a társadalmi megbízatásai révén megszerzett irodalom-, művészet- és tudománypolitikai áttekintéséből fakadóan a könyvtárban az egyetem tudományos és nevelési feladatainak szolgálata mellett más szaktudományi kutatásokra is lehetőséget adott. Az intézményben folytatott kutatómunka eredményei számos könyvtári tevékenységet segítettek, közvetve pedig az egyetemi oktató és tudományos munka színvonalasabb végzését tették lehetővé. Születtek az ország egész könyvtári rendszere szempontjából jelentős felismerések is, szemlélnékben nem szóltunk mindegyikről. (Például: a szakreferensi rendszer szerepe a tájékoztatásban, a regionális szerepőr felvázolása, a könyvtárközi kölcsönzés reformjának javaslatai, a könyvtári gépesítés példás szorgalmazása stb.) *Karácsonyi Béla*, a könyvtár jelenlegi igazgatója a kutatás lehetőségét mindkét irányban biztosítani kívánja. Véleménye szerint a jövőben is egyensúly alakul ki a könyvtártani és a más szakterületek publikációi között. Két új sorozatot terveznek: A *Dissertationes ex Bibliotheca* első füzete Mader Béla doktori disszertációjának egyik fejezetét tartalmazza, amely a Tudományos Gyűjtemény történetének egyik korszakát tárgyalja. Másik sorozatuk, a *Series Bibliographica* a könyvtár birtokában levő disszertációk jegyzékével jelentkezik hamarosan. Az Acta-ban továbbra is könyvtártudományi és olvasáskutatási tanulmányok jelennek meg magyarul és idegen nyelven.

Lisztes László

ENSZ letéti könyvtárak Magyarországon

Ma még korai az ENSZ letéti könyvtárak hazai rendszeréről beszélni, azt állítani, hogy szervezeten megtörtént hazánkban az ENSZ szervezetei és szakosított intézményei által közzétett kiadványok könyvtári gyűjtése, feldolgozása és hasznosítása. *Dáczér Éva* cikke (Az ENSZ-szervezetek kiadványai, dokumentumai az OMKDK-ban; *Könyvtáros, 1977. 5. sz.*) azonban ráirányította a figyelmet egy igen hasznos, a szakirodalmi — sőt, a szakmai — információellátás szempontjából nagy fontosságú dokumentumfajtára: a nemzetközi szervezetek, elsősorban a különféle ENSZ-szervezetek kiadványaira. Ha tehát a cikk nyomán felmerül a kérdés, hogy az OMKDK ismertett tevékenységén és az Országgyűlési Könyvtár ENSZ letéti gyűjteményén kívül hol milyen szervezetek dokumentumai találhatóak meg, kár volna a kérdést válasz nélkül hagyni, még ha több helyen csak jövő időt, vagy feltételes módot használhatunk is.

A jelenlegi helyzet

Hazánk a GATT-tól* a WHO-ig tagja az ENSZ legtöbb, úgynevezett szakosított intézményének. E szervezetek dokumentumai, különféle terjesztésű kiadványai el is jutnak Magyarországra, és az illetékes intézmény (főhatóság, tudományos intézet stb.) fel is használja munkájában az általuk nyert információkat. Ezek egy része valóban csak az adott **szűk** szakterületet — és egy-egy intézményt — érintő dokumentum, mint például a WMO anyagai, amelyeket hazánkban csak a Meteorológiai Intézet, illetve az Országos Meteorológiai Szolgálat használ fel, és a világszervezettől meg is kapja az összes szükséges dokumentumot. Hasonlóan speciális jellegű az UPU anyaga; szinte elképzelhetetlen, hogy a posta illetékes szakemberein kívül más is érdeklődne irántuk.

Égészen más a helyzet az olyan, lényegesen több hazai intézmény érdeklődésére számot tartó dokumentumok esetében, mint amilyenek például éppen az OMKDK által gondozott ipargazdasági jellegű publikációk, vagy az UNESCO, a FAO és a WHO kiadványai. Ezeknek a szükséges mértékben teljes körű gyűjtése, megfelelő feldolgozása, feltárása és hasznosítása (információs szolgáltatások, illetve rendelkezésre bocsátás útján) csak az úgynevezett kijelölt letéti könyvtárak révén valósítható meg.

A kijelölt — és az ENSZ által nyilvántartott — letéti könyvtár automatikusan és rendszeresen megkapja a megfelelő szakosított intézmény összes ingyenes és térítéses kiadványát, mégpedig azon a hivatalos nyelven, amelyen a letéti könyvtár kéri. A letéti feltétele az anyag szakszerű kezelése, nyilvánossá tétele és rendelkezésre bocsátása közvetlenül, valamint könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás formájában.

Ilyen kijelölt letéti könyvtára az ENSZ-nek és valamennyi szervezetének (főszervek, bizottságok, autonóm szervezetek stb.) az Országgyűlési Könyvtár. Letéti gyűjteményében 1975 óta nemcsak a végleges anyagok vannak meg, hanem a teljes letét, tehát a „munkapapírok”, a bizottságok dokumentumai is megtalálhatók. Az ENSZ szakosított intézményei közül anyagait letétként küldi az Országgyűlési Könyvtárnak az UNESCO és a GATT (ez utóbbi anyagait a könyvtár átadja a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának). Az OMKDK-nak pedig — mint Dáczér Éva cikkéből már tudjuk — az IAEA és az UNIDO anyagaira van letéti joga.

Az ENSZ számos szakosított intézménye tagdíj fejében, nem letétként küldi Magyarországra anyagait; ezek a dokumentumok csak áttételekkel kerülnek bizonyos — nem is minden esetben nyilvános — könyvtárak birtokába, emiatt nem biztosítható sem az anyag teljessége, sem **friss feldolgozása és rendelkezésre bocsátása**. Ilyen módon érkeznek jelenleg a közlekedés- és postaügyi nemzetközi szervezetek (UPU, ITU, ICAO, IMCO), valamint a nagyobb érdeklődésre is számot tartó anyagok közül például a WHO, FAO és az ILO dokumentumai. Bizonyos esetekben szinte magától értetődően adódik a letéti könyvtárra válasz lehetősége (FAO — AGROINFORM; WHO — OMKDK), más esetekben viszont az érdekelt főhatóság területén nincs olyan intézmény, mely a letéti könyvtár szerepével járó feltételeket vállalni tudná. Ezekben az esetekben a két nagy letéti könyvtárra hárulna a további feladat: például a MűM területén az ILO-letét az Országgyűlési Könyvtár, a KPM területén a letétek (pl.: ICAO) gondozását az OMKDK vállalja át.

* A rövidítések feloldását a táblázatban közöljük.

A tervezett hálózat

Mindezek alapján a hazai ENSZ letéti könyvtárak — ma még részben csak tervezett — rendszere a következőképpen alakulhat ki:

ENSZ szakosított intézmény

ILO (International Labour Organization). Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

FAO (The Food and Agriculture Organization of the United Nations). Az Egyesült Nemzetek Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete

UNESCO (The United Nations Educational Scientific and Cultural Organization). Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

WHO (World Health Organization). Egészségügyi Világszervezet

ICAO (International Civil Aviation Organization). Nemzetközi Polgári Légügyi Szervezet

ITU (International Telecommunication Union). Nemzetközi Távközlési Unió

IMCO (Inter-governmental Maritime Consultative Organization). Kormányközi Tengerészeti Tanácskozó Szervezet

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). Általános Vámtarifá- és Kereskedelmi Egyezmény

IAEA (International Atomic Energy Agency). Nemzetközi Atomenergia Ügynökség

UNIDO (United Nations Industrial Development Organization). Az Egyesült Nemzetek Iparfejlesztési Szervezete

UPU (Universal Postal Union). Postaügyi Világunió

WMO (World Meteorological Organization). Meteorológiai Világszervezet

hazai letéti könyvtár

Országgyűlési Könyvtár

MÉM Információs Központja (AGROINFORM)

Országgyűlési Könyvtár

Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

A Posta Dokumentációs Központ Szakkönyvtára

A MAHART Kutató, Fejlesztő Iroda Szakkönyvtára

Országgyűlési Könyvtár (A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára)

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

A letéti jog megszerzése nem látszik szükségesnek

A letéti jog megszerzése nem látszik szükségesnek

Az így kialakuló rendszerben az Országgyűlési Könyvtárra hárulna az ENSZ letéti könyvtárak módszertani támogatásának feladata, szükség esetén pedig koordináló, központi jellegű feladatok ellátása is.

Végül nem maradhatnak említetlenül azok a — főként gazdasági jellegű — szervezetek sem, amelyeknek munkájában hazánk közvetlenül nem vesz részt, kiadványaik információtartalma azonban éppoly értékes, mint az eddig említetteké. Ezen a téren az OMKDK remélhetőleg fokozatosan szélesíteni tudja gyűjtőkörét, illetve információs tevékenységének forrásbázisát. (M. J.)

Terveiből kevés valósult meg, de így is sokat tett

Beszélgetés Nyireő Istvánnal

Minden ország fejlődő könyvtárügyének gondot okoz a helyhiány. Hazánkban e téren az átlagosnál is nehezebb volt a helyzet. Nagy mulasztások történtek az első világháború előtt: elmaradt a Fővárosi Könyvtár otthonának a Kálvin térre és egy nagy nemzeti könyvtárnak a Duna-partra tervezett felépítése, noha rendelkezésre állt a pénz is, a telek is. A Széchényi Könyvtárban Szalay Imre főigazgató már 1906-ban rámutatott az égető helyhiányra, és új épület létesítésére tett lépéseket, de ezek — a későbbiekhez hasonlóan — eredménytelenek maradtak. Húsz évig egyetlen négyzetméterrel sem bővült a könyvtár, s így a helyzet egyre rosszabbá vált. A folyosókon felhalmozott könyvkupacok már a helyiségek közti közlekedést is akadályozták, a hírlaptár anyagának egy részét csak egy nedves, korábban istállónak használt helyiségben tudták elhelyezni. Mindez nemcsak a fejlesztést tette lehetetlenné, hanem a meglévő állomány épségét is súlyosan veszélyeztette.

1923-ban változás történt a Nemzeti Múzeum vezetésében, amelyhez akkor szervezetileg hozzátartozott a Széchényi Könyvtár is. Hóman Bálintot nevezték ki főigazgatónak, s ő kijelentette, hogy egyik legsürgősebb feladatának a könyvtári helyhiány megoldását tartja. A tennivalók kidolgozásával Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter Hóman javaslatára egy fiatal könyvtárost bízott meg, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségén dolgozó Nyireő Istvánt, akit ezért 1923 májusában áthelyezett a Széchényi Könyvtárba.

Mikor most, több mint egy fél évszázaddal később felkerestem a magas korát megcáfoló, rendkívüli szellemi frisseségű Nyireő Istvánt, hogy a Horthy-korszak könyvtárépítési tervei felől érdeklődjem, először azt kérdeztem meg, miért esett éppen rá a választás?

— Kartársaim közt a könyvészetnek, könyvtörténetnek sok kiváló művelője akadt, de építési problémákkal nemigen foglalkoztak. Én viszont pályámat 1916-ban a kolozsvári Egyetemi Könyvtárnál kezdtem, és igazgatóm Erdélyi Pál volt, akit én a legkiválóbb magyar könyvtárosnak tartok. Korb Flóris építésszel együtt ő tervezte ennek a könyvtárnak 1908-ban elkészült és akkor Európában legkorsze-

rűbbnek tartott épületét. Erdélyi irányította érdeklődésemet a könyvtárépítés, a könyvtárszervezés felé, az ő elvei szerint rendeztem be 1921-ben egy újszerű, jelentős kollégiumi tankönyvtárat.

1923 végéig tartott az infláció! Hogyan lehetett az akkori helyzetben pénzt szerezni könyvtárépítésre?

— Klebelsberg nagyon derűlátó volt, bízott abban, hogy a következő esztendőben tud fedezetet találni egy nagyobb szabású könyvtárpalota építésére. Ennek helye a Múzeumkert keleti oldalával szemben, a mai Pollack Mihály téren lett volna, az Esterházy palota és a Nemzeti Lovarda kettős telkén. A Lovarda elköltözött, és az Esterházy család úgy nyilatkozott, hogy ingatlanát hajlandó eladni az államnak.

Még 1923-ban elkészült az első tervem, s ez a műemlék jellegű palota homlokzati kiképzéséből indult ki. A Lovardát lebontva a palotát dél felé bővítettük volna ki, úgy, hogy az épület jobb szárnyán levő kapu ezáltal középre került volna. Az északi oldalon keskeny palotatoldást terveztem, s ennek folytatásaként egészen a Szentkirályi utcáig kiépíthető négyemeletes modern raktárt. A telek belső, déli területén — a fedezet kiutalásának arányában — fokozatosan épülhettek volna meg a további helyiségek.

Klebelsberg később úgy látta, hogy aránylag csekély költségtöbblettel a palotát egy emelettel meg lehet magasztani. En elkészítettem ennek is a tervét.

Mi lett ezekkel a tervekkel? Elvesztetek, vagy felhasználták valahol?

— Egy albumba ragasztva őrzöm őket, mert mielőtt felhasználásukra sor került volna, a kormány ígéretet kapott egy nagy összegű, kulturális célra felhasználható külföldi kölcsönre. A miniszter ezért úgy határozott, hogy az Esterházy-féle épületet lebontva, helyén nagyszabású palotát kell építeni, olyant, amely jobban számol a fejlődéssel. Ebben nemzeti könyvtárunk mellett elfért volna a régen hajléktalan Történelmi Képcsarnok, egy tágas előadóterem, egy kisebb közművelődési könyvtárrezsleg és számos tudományos egyesület irodája is. Újból hozzáláttam a munkához, és egy négyudvaros, hatemeletes épületet terveztem. Vigyáztam arra, hogy tömege, stílusa, kiképzése ne rontsa a Pollack-féle palota esztétikai hatását. Park vette volna körül, ami a jó nappali világítás és a tűzbiztonság szempontjából egyaránt kedvező lett volna. Belülről kifelé terveztem, így a funkcionális szempontokat jól lehetett érvényesíteni. Az északi fekvésű, 15 szintes raktár 52 kilométer hosszú polcain két és fél millió kötet fért volna el. A muzeális termek egyikébe kívántam áthelyezni a Széchényi Könyvtár első otthonának, a régi pálos könyvtárnak gyönyörűen faragott berendezését. Sajnos, ebből az építkezésből sem lett semmi.

Bizonyára a pénzhiány miatt. Nem kaptuk meg a külföldi kölcsönt.

— Nemcsak emiatt. Már az elfogadott terv költségvetésének és részletterveinek kidolgozásával foglalkoztunk, amikor a telek elveszett számunkra. Az 1925-ben alakult Magyar Rádió Társaság székháza és jövőd építkezései számára megfelelő helyet keresett. A társaság ügyeit irányító és a politikai életben nagy szerepet játszó Kozma Miklós legalkalmasabbnak az egyik Sándor (ma Bródy Sándor) utcai házat találta, és szemet vetett a könyvtárnak szánt területre.

Az egykori Lovarda helyén pár évvel ezelőtt, négy évtizeddel később fejezték be a rádió új épületét. Így lett tehát vége a nagyvonalú elgondolásnak, az új palotához fűzött reményeknek.

— Ekkor még nem. Egy kicsit előreugrok most az időben, 1928-ig. Ekkor ugyanis Klebelsbergnek egy még nagyobb szabású ötlete támadt: egyszerre kívánt gondoskodni a három legnagyobb könyvtárunk hosszú ideig megfelelő elhelyezéséről. Az Akadémia könyvtárát az Egyetemi Könyvtár épületében, ezt viszont a Széchényi Könyvtárral közösen a Lágyl-

mányoson, a Műgyetemtől délre kívánta elhelyezni.

Össze akarta olvasztani a két intézményt?

— Nem, csak az épület lett volna közös, úgy mint Berlinben a Preussische Staatsbibliothek és az Egyetemi Könyvtár esetében történt. Mindkét intézmény külön bejáratot, külön olvasótermeket kapott volna, de a látogatók az egyik könyvtár katalógustermeiből átmehtek volna a másikéba. Az általam készített terv a könyveket a főépülettől 10 méter távolságban létesített, de azzal hidfolyosókkal és szállítópályákkal összekötött külön épületben raktározta el. Ily módon az átlomány későbbi nagyarányú növekedésére számítva maradt hely egy párhuzamos, további raktár építésére is.

A nagyvonalú elgondolást nyilván az 1929-ben kezdődött, példátlanul súlyos gazdasági világválság akadályozta meg.

— Elsősorban ez. 1932-ben azonban elhunyt Klebelsberg, és hivatali utódainak sem érzékük, sem képességük, sem alkalmuk nem volt a könyvtári kérdések nagyvonalú megoldására. Ráadásul a főváros is késlekedett a terület feltöltésével.

Mi történt közben a Széchényi Könyvtárral? Ezek a távlati tervek a pillanatnyi nyomorúságon semmit sem segítettek!

— A Széchényi Könyvtár helyzete szorosán összefüggött a múzeumi épületben levő többi tár elhelyezésével. Ezekre is készült egy távlati terv. Az elképzelés szerint a természeti táruk a Vámházpalotába költöztek volna, a történelmi osztály a Városligetbe, az átépített Vajdahunyad várába, s így a Múzeum épületében csak a könyvtár és a történelmi képtár maradt volna. Ennek megfelelően készítettem terveket egy 240 személyes olvasóteremre, a harmadik emeleten pedig 2,4 millió kötetes modern könyvraktárra. A raktárt stflusvédelmi okok miatt tetőmagasztás nélkül kívántam megoldani, úgy, hogy a faszerkezetet vasszerkezetre cseréltük volna ki.

Az előzőkhöz hasonlóan ez a terv is csak álom maradt. A természeti táruk úgy vélték, hogy a költözés veszélyeztetné a gyűjteményüket, mert tudomásuk szerint a Vámházpalota a gyöngye alapozás miatt süllyedőben volt. Csak a dolgozóhelyiségek számára kértek és kaptak a Baross utcában egy házat. A történelmi tár azal érvelt, hogy a városligeti épületcsoportban vastárgyaik a tő közelsége miatt elrozsdásodnának.

De azért volt olyan is, ami megvalósult, hiszen a könyvtár, ha nehezen is, de működött és tovább fejlődött. Olvastam Hómannak egy 1928-ról szóló jelentését, amelyben büszkén számolt be arról,

hogy a zavartalan működést hosszú időre biztosító átrendezés történt.

— Valóban sok minden történt, hiszen 1924 és 1928 közt sikerült a helyiségek alapterületét 2470-ről 4705 négyzetméterre felemelni. Hóman főigazgató 1924-ben felterjesztést intézett a minisztériumba, hogy minden más új építkezés elhalasztásával haladéktanul kezdjék meg a legfontosabb munkálatokat, engem pedig tanulmányútra küldött, hogy ismerkedjem meg a legújabb angol és német könyvtár-épületekkel.

Az általam javasolt átszervezéseket részletesen ismertetem 1928-ban a Magyar Könyvszemlében, de szívesen elismételtem szövegben is. Az első lehetőség azáltal nyílt meg, hogy a mintegy kétmillió dokumentumot tartalmazó levéltári anyagot át lehetett költöztetni az Országos Levéltár Bécsikapu téri otthonába. A műzeumi palota földszintjét csaknem 80 évig az osztályvezetők lakásai foglalták el. A lakásokat megszüntettük, helyükre 19 dolgozószoba, fotólaboratórium és a duplumszoba került, s itt kapott helyet a kiadványtár is.

A raktárak túlszűfoltak voltak, a helytelen raktározási rend miatt mégis sok felhasználatlan hely akadt. Ezért több raktárba modern Schlick—Vajda rendszerű vasállványokat szereltem. Ezek révén a 25 méter hosszú, 10 méter széles és 6,8 méter magas nagyteremben háromszintes megoldással 300 000 kötetet lehetett elhelyezni, nyolcszor annyit, mint korábban. Sikerült áthozatni és megfelelően elhelyezni a hírlaptárnak a Festetich-féle istállóban elhelyezett anyagát. Az új hírlaptári folyosót a nagyterem régi mélypolcos faszekrényeivel rendeztettem be, ezek ugyanis a nagy folyóiratkötegeknek kellő oldaltámaszt adtak. A főcím-tár a korábbi sötét, alig hozzáférhető helyéről új, világos terembe került. A katalógus-tokokat alacsony állványokban helyeztük el, ezek tetején könnyen lehetett a tokokban keresgélni.

Mindez sok járulékos munkával járt, a berendezés, átépítés csak fokról-fokra haladhatott előre, gyakran vált szükségessé a kétszeri átköltöztetés, a kiürített helyiségek padlózatának, fűtőberendezésének kicserélése, a villanyvilágítás bevezetése...

Az állomány felállítási rendjében nem történt változás?

— Az anyag egy részét átszámoztuk numerus kurrensre. A díszműveket, a ritka kiadású, továbbá az értékes kötésű munkákat kiemeltük a raktárakból és a bejárati folyosó zárt szekrényeiben helyeztük el. Az olvasótermi kézikönyvtár részére kiválogattunk mintegy 30 000 kötetet, majd ezeket szakcsoportok szerint rendeztük. Egy sereg kisebb-nagyobb

változás is történt: a falakat átfestettük, a belső ajtókat üveglakásokra cseréltük ki. A szobákba, termekbe új bútorok, tájékoztató feliratok, szőnyegek kerültek. Méltó elhelyezést kapott az Apponyi-gyűjtemény és a Régi Magyar Könyvek Tára is.

Jó érzés lehetett látni ennek a szép és nagy munkának a befejezését!

— Befejezésről nem beszélhetek. Nem tudtam valamennyi elgondolásomat megvalósítani, így a II. emeleti további építkezéseket, a padlóastéri raktárakat, a tudományos olvasóterem tehermentesítésére tervezett közművelődési olvasótermet... 1929-ben azonban ideiglenesen mondtam, ám a valóságban tartósnak bizonyult megbízással Debrecenben mentem az ottani egyetemi könyvtár igazgatójának. Klebelsberg-től a Debreceni Egyetemi Könyvtár megtervezésére és berendezésére kaptam megbízást, de — sajnos — kissé elkésve.

Miért elkésve? Emlékezetem szerint csak 1933 tavaszán készült el a könyvtár-épület.

— A tervező, a kiváló Korb Flóris építész, ugyanaz, aki két évvel korábban a kolozsvári könyvtár épületét tervezte, jól ismerte a korszerű igényeket. A könyvtárat eredetileg olyan külön épületben akarta elhelyezni, amit a főépülettel — a műegyetemi könyvtárhoz hasonlóan — hídfolyosó köt össze. A minisztérium azonban túlzott takarékoságból úgy döntött, hogy a könyvtárat be kell szorítani a főépületbe. A velem egyetértő Korb támogatásával mégis tudtam valamit módosítani a már elfogadott terven. Sikerült a fűtőházat a főépületből kitelepíteni, a könyvtári részt másfél emelettel magasítani és a raktárakat célszerűbbé tenni. Ilyen módon a raktár padlófelülete csaknem megduplázódott, 4500 négyzetméter lett, kb. félmillió kötetnyi férőhellyel. Ez egy időre elégnak bizonyult, bár az állomány gyarapodása a vártnál rohamosabb volt: a kötettség 15 éves igazgatóságom alatt 48 000-ről 445 000-re nőtt.

A pénzügyi nehézségek más irányban is érvényesültek. Emiatt a belső elrendezés félig kész állapotban várt ránk, mikor 1933 januárjában a város központjában bérelt ideiglenes, szűk helyiségekből az új épületbe költözhattünk. Az állványokat csak a nyugati raktárrész négy szintjén szerelték fel, padozva, kifestve csak a magasföldszint volt, a könyvliftnek hiányoztak, a dolgozószobák könyvvállványait magunk ácsoltuk össze... De februárban, az új félév kezdetén már fogadhattuk az olvasókat.

A felszabadulás után tudomásom szerint tevékenyen közreműködött az Akadémiai Könyvtár átépítésében is. Hogyan került ide, mi ennek a története?

— 1945 májusában elmozdítottak állásomból, majd az Akadémiai Könyvtárhoz osztottak be szolgálatra. Mikor az Akadémia átszervezése a korábbiaknál nagyobb feladatok elé állította könyvtárát is, elsősorban a katasztrofális helyhiányon kellett segíteni. 1950-ben egyszerre 12 terem átalakítását és az igényeknek megfelelő bebútorozását tették feladatommá. Elsőnek az olvasóterem és a mellette létesített új folyóiratolvasó került sorra. Az előbbiben a falak melletti állványokon 120 folyóméternyi polcra a kézikönyvtár került, az utóbbiban mintegy félezer folyóirat kurrens számai, a felső polcokra pedig a negyven legfontosabb periodika teljes sorozata.

Külön kell megemlékeznem Vári-Szabó Tiborról, Borsos Lászlóról és a többi közreműködőről. Segítségükkel a különgyűjtemények, a Keleti Gyűjtemény, az ősnymtatványok, a régi magyar könyvek és a kéziratok tára új, mutató berendezést és részben új helyet kapott. A felhasználható területet a födém részleges átépítésével is sikerült növelni. A termek átépítését, bútorzatát magam terveztem, a kivitelezést pedig állandóan ellenőriztem a műhelyekben. Még a fényképszeti laboratórium megalapozása is rám háru.

Sikerült megvalósítania minden elgondolását?

— Sajnos, nem. Sok egyéb tervem volt még, például negyedik terem a Keleti Gyűjtemény részére, nagyobb olvasóterem a III. emelet ki nem használt részén, továbbterjeszkedés a szomszédos akadé-

miai bérházba, a Széchenyi, Vörösmarty, Goethe gyűjtemények méltó elhelyezése... De 1954-ben a Földrajztudományi Intézetbe helyeztek át, majd hamarosan nyugdíjaztak.

Sebestyén Gézától hallottam, hogy készítette tervet a Széchenyi Könyvtárnak a Várba való átköltöztetésére is.

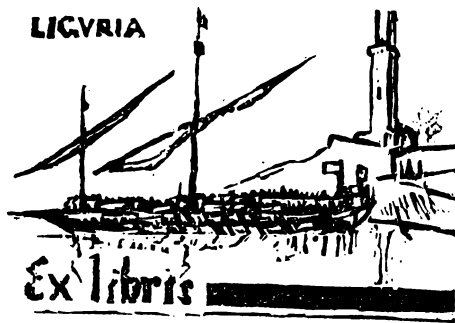
— Ezt a költözést én kezdettől fogva helytelenítettem, mert a fejlődés, a növekvő használat, sőt a gyűjtemény biztonságának feltételeit sem éreztem eléggé megalapozottnak. A hely inkább múzeumi rendeltetésű, és a tér aránylag szűk. Sebestyén Géza barátom kérésére mégis elvállaltam egy olyan terv kidolgozását, amelyben az adott lehetőségek valahogyan összeegyeztethetők a modern könyvtáráépítési elvekkel. Az 1959-ben kiadott programtervezetet a különféle olvasótermek és a raktár növelése érdekében átdolgoztam. A palota külsején nem változtattam volna semmit, de a tűzbiztonság és a kedvező felsővilágítás érdekében a korábbi padlásteret vasszerkezetes átépítéssel új, harmadik emeletté képeztem volna ki. Ennek 4000 négyzetméteres alapterületén egy forgalmi központ köré két nagy olvasótermet, mikrofilmolvasót, hangszigetelt rádióközpontot, a nyugati oldalra pedig 22 kis kutatószobát, továbbá néhány dolgozószobát és raktártermet terveztem.

Nem tudom, mi lett ennek az elgondolásnak a sorsa. A végleges terveket nem mutatták meg nekem. Az átépítés lassan halad, a berendezés is időigényes feladat, s így én már aligha láthatom új helyén új életet kezdő nemzeti könyvtárunkat...

Ezekkel a szavakkal végződött a Nyireő Istvánnal április végén folytatott beszélgetésem. Fájdalom, utolsó kijelentése valóban bizonyult. Mikor meg akartam neki mutatni nyomdába adás előtt az interjú szövegét, arról értesültem, hogy május 15-én váratlanul elhunyt.

Szerettem volna pályájának, könyvtári munkásságának, tudományos eredményeinek egyéb területeiről is hallani, ez az újabb beszélgetés azonban már mindörökre elmarad. Így is örülök, hogy legalább könyvtáráépítő, könyvtártervező munkásságát megismerhettem. Legtöbb terve a nehéz viszonyok miatt az anyagi fedezet hiányában csak részben vagy sehogyan sem valósult meg. De így is sokat tett. Igaza volt, amikor azt mondta: „Úgy érzem, nem éltem hiába”.

Vértesy Miklós

Ha elérhető a könyv, olvassák is!

Folytatódik a közlekedési szakszervezeti könyvtárhálózat fejlesztése

1974 novemberében méltattuk lapunkban azt a céltudatos fejlesztő tevékenységet, mellyel a közlekedési szakszervezet kiépíti könyvtári hálózatát, s melynek egy-egy állomásáról, új könyvtárak avatásáról gyakran és örömmel adtunk hírt mi is. E mem kampányszerűen folyó építőmunka hátterében azt az 1972-ben hozott elnökségi határozatot fedeztük fel, amely a könyvtárügyet a szakszervezeti kulturális munka tengelyébe állította. S mert az eltelt két év és néhány hónap során új eredmények születtek, felkerestük ismét a szakszervezet kulturális osztályát, hogy megkérdezzük: ezek mögött milyen döntések vannak?

A hálózatépítés mindenekelőtt

Az 1972-ben hozott határozat kiegészült. Két évvel később, 1974-ben a közművelődési párthatározat megvalósításának szolgálatában a szakszervezetben új központi vezetőségi határozat született, s ebben ismét fontosságának megfelelő súllyal szerepel a könyvtárügy is. Törekedjenek a könyvtárak olvasótáboruk növelésére, és elsősorban a munkások, illetve a szocialista brigádok köréből toborozzák olvasóikat — mondja ki a határozat. Vonzásukat tervszerű állománygyarapítással, szolgáltatásaik körének bővítésével igyekezzenek kiterjeszteni. Szól a határozat az izlésfejlesztésről is, s végül azt a követelményt állítja, hogy *minden 2000-nél több dolgozót foglalkoztató üzemből önálló könyvtárat kell létesíteni.*

Ezt követően az elnökség megtárgyalta a kulturális osztály által előterjesztett *A könyvtári tevékenység helyzete, továbbfejlesztésének feladatai* c. dokumentumot, és javaslatait határozattá emelte. Rendelkezései közül a legfontosabb, hogy 1977-ig minden megyeszékhelyen önálló könyvtár működjék, s ezeket a központi vezetőségi határozatnak megfelelően a 2000-es vagy azt meghaladó létszámú üzemekben kell kifejleszteni. Feladataikat a javaslat a következőkben foglalta össze: Mindenekelőtt vállalniuk kell a helyi nagyüzem dolgozóinak könyvtári ellátását a megkívánható legmagasabb szinten. De *hálózati központtá* is kell fejlődniük — ahol még nem azok —, mégpedig a saját vállalatuk üzemegekében, továbbá az üzemegek kevés dolgozót foglalkoztató telephelyein működő, illetve éppen megszervezendő könyvtárak irányítását, gondozását kell vállalniuk.

Az említett nagyüzemi könyvtárak tehát nem kis szervezési feladatot kaptak.

Már korábbi beszámolóinkban szoltunk arról, hogy a közlekedési vállalatoknak nemcsak kis létszámú, nagy területen szétszórót üzemegek, telepeik vannak, de dolgozóik közül sokan — elsősorban a gépkocsivezetők — ráadásul még változó munkahelyeken, s szinte személyenként más-más munkaidőben dolgoznak. Ha mindezt tekintetbe vesszük, világossá válik, milyen nehézségek áthidalására kell a hálózatszervező könyvtárosoknak vállalkozniuk.

Mindezzel azonban még nem merült ki az elnökségi határozat által az önálló könyvtáraknak szánt hálózati feladatok felsorolása. Segíteniük kell a kisebb közlekedési üzemekben az SZMT könyvtárhálózat keretében működő letéti könyvtárakat. Egyrészt azzal, hogy saját állományukból rendszeresen *kiegészítik* e könyvtáraknak az SZMT könyvtártól kapott letéti állományát, másrészt módszertani és egyéb segítségnyújtással kell hozzájárulniuk e kis könyvtárak eredményes tevékenységéhez. Tehát támogatásról van szó, természetesen továbbra is az SZMT könyvtárak a teljes hatáskörű gazdái ezeknek a közlekedési könyvtáraknak.

A megyeszékhelyeken egy kivételével létrejöttek, már épülnek, vagy elfogadott terv alapján a közeljövőben épülni kezdenek ezek az önálló könyvtárak. Egyedül a kecskeméti, egyébként 3000 ezer dolgozót foglalkoztató Volán vállalat könyvtárát nem tudták mostanáig hálózati központtá fejleszteni, mert nem sikerült részére megfelelő helyiséget juttatni.

Mit vállaltak, hogyan dolgoznak a már működő könyvtárak?

A *szekszárdi* könyvtár mindenekelőtt, mint helyi szakszervezeti könyvtár ellátja a 11. számú Volán vállalat csaknem 3000 dolgozójának könyvtári igényeit. (Itt kell megjegyeznünk, hogy ez a könyvtár ún. *vállalati művelődési központban* működik, s ez lehetővé teszi számára, hogy az intézményben tevékenykedő négy klubbal, valamint az ugyancsak annak keretében működő általános iskolai oktatási bázissal szoros együtt dolgozzék, szolgáltatásaival segítse munkájukat.) Hálózati központként pedig könyveket ad a Tolna megyei kisebb közlekedési üzemek könyvtárainak, de nem zárja ki a könyvtári ellátásból az „idegen” gépkocsivezetőket sem. A máshonnan érkezett közlekedési dolgozók is használhatják a gépkocsivezetők várakozó helyiségeiben létesített, szabadpolcon hozzáférhetővé tett kis könyv- és periodikum gyűjteményt.

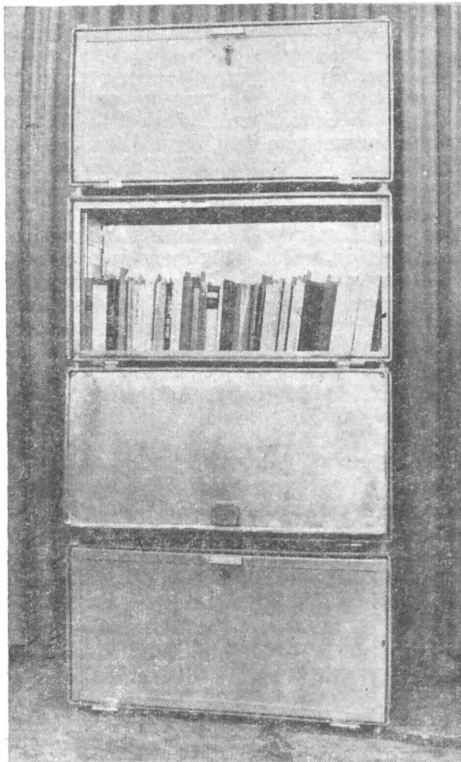
A *miskolci* Volán vállalat könyvtára saját dolgozóin kívül ellátja olvasnivaló-

val a városban időről időre megjelenő *kassai* gépkocsivezetőket, de nem feledkezünk meg a *Vág-völgyében* fuvarozó hazai „pilótákról” sem, hozzájuk is eljuttatja a könyvet.

A *debreceni* Volán-könyvtár — az idén kapott „Kiváló könyvtár” címet — módszertani segítséget nyújt az AFIT-nál működő SZMT letéti könyvtáraknak. *Papp Lajosné* könyvtárvezető a társadalmi munkás könyvtárosokat meghívja könyvtárának méltán elismeréssel emlegetett, színvonalas rendezvényeire.

Bevált a konténer

A *budapesti* 1. sz. Volán vállalat megszervezte hálózatában az ún. *konténeres könyvtári ellátást*, amelyről mint kísérletről már hírt adtunk 1974-ben. Megírtuk, hogy a fémládák segítségével a sokat

A konténer első oldalfalai lenyithatók; belső méretei: szélesség 75, mélység 30, magasság 39 cm; súlya 21, teherbírása 150 kg; 80–100 kötet könyv fér el benne. Egymás felett négy láda helyezhető el

emlegetett apró telephelyek dolgozóinak könyvellátását szeretnék megoldani. „A konténeres könyvtári szolgálat most van

kibontakozóban, kezdeményezői még nem tudnak eredményekről beszámolni, de sokat várnak tőle” — írtuk. Ma már van miről beszámolniuk...

Ez a könyvtári hálózat egyébként példamutató szervezettséggel működik, érdemes részletesebben foglalkozni könyvtárosainak munkájával.

Albert Éva, az 1. számú Volán vállalat könyvtárának vezetője elmondotta, hogy a konténeres könyvtári ellátást azért szervezték meg, mert állandó gondot okozott nekik, miként juttassák el a könyveket a vállalat mintegy 14 ezer dolgozójához, akik 12 üzemegységben, s ezeknek 20–30 embert foglalkoztató telephelyein szétszórva dolgoznak. További gondok forrása volt, hogy a csöppnyi, egyetlen irodahelyiséggel rendelkező telepeken nem tudták hova tenni a kiszállított könyveket.

Ezekben a gondokon a konténer használatba vétele segített. Egyrészt könnyen és bármikor fel lehetett dobni valamelyik gépkocsira, másrészt — mint felvételeinken látható — bárhol összeállt belőlük az alkalmi könyvszekrény.

A központi könyvtár a 12 nagyobb, ezres dolgozólétszámú üzemegységben létesített I-es kategóriába tartozó letéti könyvtárat, ezek együttesen 17 800 könyvvel rendelkeznek, s e könyvtárak, illetve a bennük dolgozó, többségükben tiszteletdíjas könyvtárosok feladata, hogy — második lépcsőben — helyi, társadalmi munkás könyvtárossal működtessék a 28 kisebb-nagyobb telephely II-es letéti kategóriába tartozó könyvtárat.

Visszatérve a konténerhez: a központi könyvtár kéthavonként küldi az új könyveket e fémszekrénykében az üzemegységek könyvtáraiba, azok pedig ugyancsak kéthavonként frissítik fel a telephelyek könyvtárainak állományát. Élénk a könyvtárközi kölcsönzés is. Az üzemegységi könyvtárak közvetítésével a telephelyek dolgozói a teljes hálózati állományból válogathatnak.

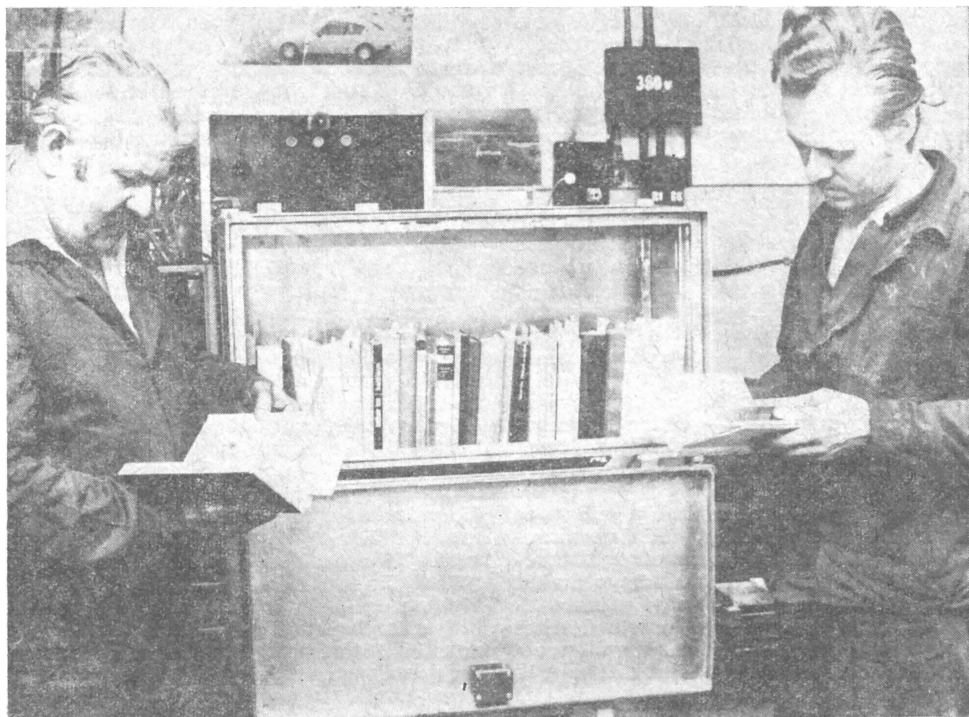
Ez a teljes állomány jelenleg 31 ezer kötet, 120 ezer forintot fordíthatnak könyvbeszerzésre, ebből 20 ezer a vállalati jóléti alapból származik.

És most lássuk, mit eredményezett két év alatt a konténeres szolgáltatás.

Az induláskor a vállalat akkori 13 600 dolgozójából 9195-en dolgoztak olyan munkahelyen, ahol könyvtár volt. Ezek száma 1976-ban 11 600-ra emelkedett, de a könyvtár nélkül maradt 2000 dolgozó számára is elérhető távolságra van a legközelebbi vállalati kiskönyvtár.

Könyvtárakban számolva: előzőleg csak 16, 1976-ban viszont már 28 telephelyen volt könyvtári szolgálat.

S hogyan mutatkozott meg mindez a forgalom alakulásában?

Konténeres könyvkölcsönzés az 1. sz. Volán vállalat egyik telephelyén (Tóth György felvétele)

1975-ben 3826 beiratkozott olvasó 54 461 kötetet kölcsönzött, 1976-ban pedig 4400 olvasó 67 489-et. (A valóságos forgalom valószínűleg ennél nagyobb volt, ugyanis az új társadalmi munkás könyvtárosok egy része nem készített statisztikát formalmáról.)

Mint annyiszor és annyi helyen, ismét beigazolódott: *ha elérhető közelbe kerül a könyv, olvassák is az emberek.*

Nincs lemorzsolódás

E néhány példa, meg az évről évre fejlődő hálózatról lapunkban is megjelenő híradások nyomán felvetődik a kérdés: Mindehhez jól felkészült, lelkes és *állandó* könyvtárosgárdára van szükség. Rendelkezik-e ilyenrel a közlekedési szakszervezet könyvtármozgalma?

Ami a szakmai felkészültséget illeti, nincs ma már a főfoglalkozású könyvtárosok között — számuk harminc felett van — olyan, aki ne rendelkezne a munkakörének ellátásához szükséges szakképzettséggel (néhányuk még tanul).

Korátlaguk is kedvező, többségük 35 évesnél fiatalabb.

S hogy „stabil”-e a gárda?

Az utolsó öt év során egyetlen könyvtárvezető távozott el a hálózathoz, s egyet a szakszervezet irányított más munkaterületre. Kevésbé állandó a „második vonal”, a beosztott főfoglalkozású könyvtárosok csoportja, bár az utolsó egy-két évben náluk is észlelhető bizonyos stabilizálódás. Ez azzal is magyarázható, hogy javult a bérezésük — közvetve: aki sikeresen befejezi tanulmányait, eleve *kétszáz forint béremelést kap* —, és feltétlenül nőtt erkölcsi megbecsülésük az üzemekben, teljes értékű tagjai a helyi szakszervezeti mozgalomnak.

S ha már szóba kerültek az anyagiak, arról is szólni kell, hogy az elnökségi határozat egy korábbi jó törekvés, illetve gyakorlat erősítésére kérte fel az üzemeiket: vállalják magukra a könyvtárak működésének dologi kiadásait (fűtés, világítás stb.). Ezen felül jó néhány könyvtáros is *vállalati állományba* került, az ő bérük ettől kezdve nem terheli a szakszervezeti bizottság költségvetését, s az így felszabadult összegeket továbbra is könyvtári célra, elsősorban állománygyarapításra fordítják. (A főfoglalkozású könyvtárosok mintegy harmadát vették át az üzemek.) De nemcsak a bérmegtakarítások növelik a könyvtárak könyvbeszerzési kereteit,

hanem növekszik vállalati támogatásuk is. Általában megduplázódik az az összeg, amely az érvényben levő SZOT-határozat értelmében a szakszervezeti hozzájárulásból járna nekik állománygyarapításra, de van, ahol ennek az összegnek a háromszorosával gazdálkodnak.

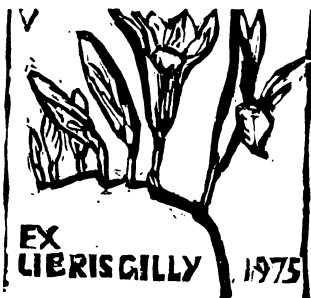
Tudják, hogy kevés a nyolc forint

A közlekedési szakszervezetnek ugyanis az a véleménye — és álláspontját el tudta fogadtatni az üzemek többségével —, hogy a dolgozókentí nyolcforintos könyvtárfejlesztési összeg felett eljárt az idő. Gondoljunk csak a *könyvtárak* meredek emelkedésére.

S ebből a szempontból nézve egyáltalán nem megnyugtató — véli a szakszervezet — a jelenlegi helyzet, az ti., hogy az annyira dicséretes és oly örvendetes vállalati „hajlandóságtól” függ, lesz-e elég pénzünk a könyvtáraknak a szükséges könyvek beszerzésére. (A vállalati támogatás mértéke például mindenkor függvénye a nyereségességnek!) A könyvtárakat állandóan fenyegeti az a veszély, hogy lemaradnak a könyvtárak emelkedésével folytatott versenyben. Nem is szólva arról, hogy éppen jó munkájukkal, maguk „nehéztik meg helyzetüket”. Azzal ti., hogy eredményes olvasónevelő, ízlésfejlesztő tevékenységük hatására mind több olvasó jelentkezik a könyvtárakban magasabb igényekkel (kézikönyvtár, drága lexikonok, képzőművészeti albumok, szótárak stb.). Sőt, azt is tudomásul kell venni, hogy a *mai olvasó nem hajlandó kézbe venni elhasználódott, rongált könyveket.*

Ezek után álljon itt néhány adat, mely hitelesen dokumentálja a fejlődés tényeit.

1971-ben indult meg a hálózat erőteljes fejlesztése, az azóta eltelt hat év alatt 32 új — körzeti, illetve önálló, valamint letéti I-es kategóriába tartozó — könyvtár létesült. *Valamennyi saját helyiséget kapott*, a körzeti és az önálló könyvtárak helyiségének alapterülete megközelíti, illetve eléri, néhány esetben pedig meg is haladja a SZOT-előírások követelményeit. Továbbra is elérendő cél és örvendetesen megvalósuló gyakorlat, hogy fogyjanak el a „szekrényes” letétek.

Változatlanul érvényben van az a követelmény, hogy *ne épüljön új üzem könyvtár nélkül.* És hogy ez az igény nem marad jámbor óhaj, arra egyetlen példa: a szolnoki Volán vállalat új jászberényi üzemében már működik a vele egy időben létesült letéti könyvtár.

Könyvtárvatás a kongresszus tiszteletére

Végezetül mondjuk el, hogy a közlekedési szakszervezet 1975 novemberében megtartott 29. kongresszusa is kitért határozatában a könyvtárügy fejlesztésére, hangsúlyozván, hogy a hálózatszervezés, intézménylétesítés lényegi befejeződése folytán immár a tartalmi munka színvonalának emelését kell a könyvtári tevékenység középpontjába állítani. (Van valami jelképes abban, hogy a kongresszus megnyitásának napján *két új könyvtárat avattak.*) Jelenleg a *közlekedési dolgozók 33 százaléka beiratkozott* könyvtári olvasó (1973-ban 29 százalék volt), s az olvasók 58 százaléka szocialista brigádtag, többségük fizikai dolgozó. Nőtt a látogatások s ezzel együtt a kölcsönzött kötetek száma is. Az szb-k számon kéri a brigádok könyvtári vállalásait, volt rá példa, hogy ezek nem kielégítő teljesítése miatt nem kapta meg a „szocialista” címet egyik-másik közösség.

A könyvtárak eredményesen népszerűsítik a különféle *olvasópályázatokat*, melyek tapasztalataik szerint hatásos eszközei az értékes irodalom megkedveletésének. A korábbi olvasópályázatokból (Kell a jó könyv stb.) azt a tapasztalatot szűrték le a könyvtárosok, hogy a pályázatokból nem szabad hiányoznia a *játékos elemnek.* Ezért hívei a vetélkedőkbe „csomagolt”, nyerési esélyekkel ösztönzőbb alakított pályázatoknak. Egyébként ezek szervezését, lebonyolítását nagyon megkönnyíti, hogy a könyvtárosok, mint már említettük, a legszorosabb kapcsolatot építették ki a szakszervezeti bizottságokkal. A kapcsolatnak köszönhető, hogy nem kell külön „apparátust” létrehozni egy-egy szervezés idejére, mert a könyvtáros irányításával az szb társadalmi segítőgárdája végzi a szervezést. Most éppen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának tiszteletére meghirdetett olvasópályázat eseményei zajlanak a közlekedési könyvtárhálózatban. (A pályázó 15 szovjet irodalmi alkotás elolvasásáról füzetben ad számot a felsorolt kérdésekre adott válaszaival.) Eddig 6150 füzetet osztottak ki az olvasóknak, de már szükségessé vált újabbak kiosztása is, mert a jelentkezők száma meghaladta a hétezeret. A győztes jutalma körutazás a Szovjetunióban, de a helyezettekre is szép jutalmak várnak.

Simay Norbert

Mágnesszalagos információkeresés és -terjesztés az OMKDK-ban

A korszerű számítógépes információs rendszerek kialakítása felé az első lépés a friss anyagból történő kurrens témafigyelés, vagyis az ún. SDI, a szelektív információterjesztés megszervezése. Ennek lényege olyan adatbázisok legújabb anyagának időszakos feldolgozása, amelyek rövid időközönként (két hét — egy hónap) szolgáltatják a figyelt ismeretágból megjelent és az adatbázisra jellemző módszerekkel feldolgozott szakirodalmi információkat, lehetőség szerint teljességre törekedve. Tehát a tartalom és a gyakoriság megegyezik a hagyományos referálólapokéval, a forma (adathordozó) és a feldolgozás módja azonban eltérő attól.

A „szakaszos” (batch) feldolgozás lényeges eleme a felhasználó kérdésével tartalmazó ún. *keresőprofil*, amely a felhasználó témájának és a mágnesszalagról számítógépbe „beolvasott” szakirodalmi tételeknek összevetését szolgálja. A rendszer úgy működik, hogy egyfelől bizonyos periodicitással érkezőnek a mágnesszalagok — amelyek „ömlészteve” vannak a legújabbban publikált és feldolgozott információs tételek —, másfelől a rendszerbe kerülnek a profilok, amelyek a maguk szigorú szabályai szerint rögzítik a felhasználók kérdését, témáját. E két rendezett adathalmaz a gép központi egységében „találkozik”, ahol minden felhasználói profil minden információs tétellel összehasonlításra kerül. Ha az összevetés eredményes, az így előálló „találatokat” a gép profilonként gyűjtve kinyomatja, ezeket a felhasználók megkapják.

A kapott információs tételek értékelése után a felhasználók jelzik a profilszerkesztőnek, ha érdektelen, irreleváns információkat kaptak, s ő a találatok és a felhasználókkal folytatott megbeszélés alapján módosítja a profilt. Ebből adódik az SDI-rendszer fogyatékosága: a profil tökéletesítése esetleg több gépfuttatási szakaszt is igénybe vehet; amíg a profil „beáll”, vagyis a találatok között minimális lesz a „zaj” (az irreleváns információ — lásd ugyanebben a számunkban a *Könyvtárosok kislexikonának* „Redundancia” címszavát is), az addig lefuttatott szalagok anyagának egy része elvész a felhasználó számára. Természetesen a rendszerbe való bekapcsolódásuk előtt publikált szakirodalom is elveszett az új felhasználók számára, éppen az SDI azon jellegzetessége miatt, hogy mindig a friss irodalmat szolgáltatja. Ezen csak a retrospektív információ-visszakeresés segít.

Magyarországon néhány intézményben már évek óta foglalkoznak mágnesszalagos SDI-feldolgozással. 1976 óta az országos információterjesztés céljából az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ is bevezette a mágnesszalagos SDI-szolgáltatást. Ezért létrehozta a TIGIT (Témára Irányuló Gépi Információterjesztési) csoportot, amelynek feladata profilok szerkesztése, „karbantartása” és a szolgáltatás szervezése, vagyis a kapcsolat fenntartása az ország vállalatainál, intézményeiben dolgozó felhasználók és a számítógépes rendszer között. Az OMKDK elsőként a TIGIT/INSPEC szolgáltatást indította meg.

Az INSPEC adatbázis

Az angol INSPEC mágnesszalagok a jól ismert *Science Abstracts* referálólapok A, B és C szekciójának anyagát tartalmazzák. Az INSPEC által átfogott tudományos és műszaki területek: fizika, elektronika, híradástechnika, elektrotechnika, energia, vezérlés- és szabályozástechnika (automatizálás), számítástechnika, informatika, valamint ezek határterületeinek publikált szakirodalmi. 1976-ban 140 000 információs tételt dolgoztak fel; ezek megoszlása dokumentumfajta szerint: 2300 folyóirat közleményei (330 folyóirat valamennyi közleménye), 20 000 konferencia-közlemény, 500 szakkönyv, 10 000 kutatási jelentés, továbbá disszertációk valamint szabadalmak. A teljes INSPEC adatbázis 940 000 tételből áll: ez 1969 óta gyűlt össze. Egy évben az INSPEC 24 szalagot bocsát ki.

Az INSPEC feldolgozásának főbb fázisai: a szakirodalmi dokumentumok bibliográfiai leírása, tartalmi kivonatok készítése (referálás), indexelés és a mágnesszalagok előállítási művelete.

Az indexelés három lépésből áll:

1. Az információk besorolása az INSPEC osztályozási rendszerének szekcióiba (szekciókódok); egy információ több kódot is kaphat.
2. Mindegyik információhoz néhány deskriptor hozzárendelése, amely az információk tartalmára utal (szemantikai szint); a kötött deskriptorokat az INSPEC tezaurusza rendszerezi.
3. Szabad tárgyszavak kijelölése a közlemény címének vagy a referátum szavainak felhasználásával (szintaktikai szint); ezek tehát kötelezően szakkifejezések a szerzők terminológiájának szabad átvétele alapján.

Az INSPEC információk természetesen angol nyelvűek. A dokumentumokra vo-

natkozó valamennyi bibliográfiai adat jól áttekinthető formában szerepel az információs tételeken. Ezek alapján az OMKDK vállalja az eredeti szakirodalmi dokumentumok másolatainak beszerzését is.

Az információk visszakeresése

1977 eleje óta az információk keresőprofil szerinti keresése a mágnesszalagokról az OMKDK R—20-as számítógépén történik. A keresésre az ún. BINÁR-programot használjuk, amely a szekciókódok, a kötött deszkriptorok, a szabad tárgyszavak, a szerzők stb., illetve ezek logikai kombinációi szerinti információkeresést teszi lehetővé. Az alkalmazható logikai műveletek: ÉS, VAGY, ÉS NEM. A profilban — a kutatóval részleteiben elemzett téma alapján — feltüntetjük, hogy mely kötött (tezauszából választott) deszkriptorok, mely szabad tárgyszavak, illetve mely szekciókódok szerint végezzük a keresést, majd ezeket logikai képletbe foglaljuk, vagyis meghatározzuk, hogy egymással milyen logikai kapcsolatba kívánjuk hozni az adatelemeket. A számítógépes keresés célja a logikai képlet „igaz” eredményét adó információs tételek kiválogatása a sok ezer tétel közül.

Az elektronika tárgyköréből közlünk egy visszakeresési példát. Legyen a kért téma a következő: vákuumpárolgatással vagy porlasztással előállított félvezető vékonyrétegek elektromos tulajdonságainak vizsgálata. A megrendelő nem kéri a szilícium és a germánium vékonyrétegeket. A téma profiljának adatai:

A vékonyrétegek elektromos tulajdonságainak szekciókódja: A7390.

A vákuumpárolgatás és porlasztás deszkriptor-csoportját jelöljük VD-vel és PD-vel.

Az ezekre vonatkozó közös szabad tárgyszavakat jelöljük VPT-vel.

Legyen a félvezető vékonyrétegek deszkriptor-csoportja FVD. A szilícium és germánium deszkriptorai SI és GE.

A profil logikai képlete tehát így alakul:

[A7390 ÉS NEM (SI VAGY GE)] és (VD VAGY PD VAGY VPT) és FVD

A gyakorlatban általában ennél bonyolultabb témák, ennek megfelelően összetettebb logikai képletek fordulnak elő. A keresés nemcsak tárgyszavakra, szekciókódokra irányulhat, hanem — mint említettük — szerzőkre is, de a közlemények jellegére és egyéb adatelemekre is.

A keresés sikerének fontos tényezője maga a felhasználó. Közreműködése nemcsak a profilszerkesztéshez szükséges, hanem a találatok értékeléséhez, a relevancia visszajelzéséhez is. Mint említettük, az ilyesfajta visszacsatolás útján mindaddig sor kerül a profilok módosítására, amíg a relevancia legnagyobb fokát el nem érjük. A profilmódosításra persze releváns találatok esetén is sor kerülhet, ha például a felhasználó témája változik.

A szolgáltatás költségei

Az OMKDK a TIGIT-szolgáltatásért témánként (profilonként) évi 6000 Ft előfizetési díjat számláz a megrendelő intézménynek. Ez az összeg azonban nem fedezi a szolgáltatás költségeit. A mágnesszalag borsos, konvertibilis valutában fizetendő ára, a vámtarifa, a futtatás számítógépi költsége (10 profil egyetlen visszakeresési menetéhez mintegy 2 gépóra szükséges) és az egyéb kiadások alapján az egy profilra jutó költség az évi 18 000 Ft-ot is meghaladja. Tehát a bevételek a költségek mintegy egyharmadát fedezik. Ennek ellenére propagálja az OMKDK az új típusú szolgáltatást és szívesen veszi új előfizetők jelentkezését, mert ezt tudományos és műszaki szakembereink népgazdasági szinten kifizetődő igen fontos, korszerű tájékoztatási formájának tekinti, természetesen a hagyományos formák fenntartása és továbbfejlesztése mellett. A számítógépes információkeresés bővítése szakterületek és módszerek szerint — az utóbbi vonatkozásában előbb a retrospektív visszakeresések, távolabban a számítógéppel közvetlenül összekapcsolt felhasználók párbeszédese formában működő, ún. on-line interaktív rendszerének irányába — mindenképpen a szakmai tájékoztatás fejlődési útja, s ez kezdetben nyilván áldozatvállalással jár.

Ennek tudatában az OMKDK a jövőben bővíteni kívánja a mágnesszalagos szolgáltatások körét. Még az idén megindítja az INIS mágnesszalagos információszolgáltatást az atomfizika, a nukleáris technika, a sugárkémia, a sugárbiológia, a nukleáris gyógyászat területén és az ezekhez kapcsolódó szakterületeken. Terveink szerint a következő években kerül sor a gépipar, az energiaipar, a környezetvédelem területére vonatkozó mágnesszalagos információk beszerzésére és a szolgáltatások megindítására. Ugyancsak a következő évek feladata a szocialista országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének, az NTMIR-nek keretében tervezett egyes mágnesszalagos szolgáltatások hazai megszervezése is.

Roboz Péter

A fővárosi gyermekkönyvtárak új gyűjtőköri elvei

A tizennyolc éven aluli ifjúság könyvtári ellátásával foglalkozó irányelvek szerint a gyermeklakosság ellátása nem oldható meg kizárólag a közművelődési könyvtárak szolgáltatásaival, hanem szükség van az iskolai könyvtárak fejlett rendszerére is. Az állományfejlesztésben nélkülözhetetlen a két könyvtárhálózat szervezett együttműködése. E szempontokat figyelembe véve fogalmazta újra gyermekkönyvtárainak gyűjtési elveit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A másíkok: E gyermekkönyvtárak 1965-től az *Új Könyvek* állománygyarapítási tanácsadó ajánlásaival párhuzamosan az FSZEK hálózati és módszertani osztályától is kapnak javaslatot állományfejlesztési munkájukhoz. Mivel az utóbbi években kibővült funkciójú új könyvtárak nyíltak, a különböző típusú gyermekkönyvtárak számára sajátosságaiknak megfelelő gyűjtőköri szabályzatot kellett alkotni.

A gyermekkönyvtárak különböző nagyságúak, de a gyűjtési elvek az ideális követelményeket tartalmazzák, különbséget téve a könyvtártípusok szerint. Természetesen figyelembe veszik az iskolai könyvtárak állományfejlesztési szempontjait is, melyeket elsősorban az iskolai oktató-nevelőmunka szab meg, különös tekintettel az új tantervekben **megfogalmazott** igényekre. A közművelődési gyermekkönyvtárak gyűjtőköre — funkciójukból fakadóan — ennél sokkal tágabb körű. Tekintettel van a gyerekek érdeklődésére, szórakozási igényére, a szabad idő hasznos eltöltésére stb. is.

Eddig az önálló gyermekkönyvtárak és gyermekrészlegek, de még a fiókkönyvtárak is igyekeztek teljességre törekvően gyűjteni a gyermekolvasóknak szóló valamennyi kiadványt. Ez a törekvés azonban több akadályba ütközött. Ugyanis sem a könyvtárak alapterülete, sem a pénzügyi fedezet nem elegendő. Szükség volt tehát a gyűjtés „mélységének” eltérő szabályozására, azaz a gyermekkönyvtárak ellátási szintek szerinti besorolására.

A részleges felsőfokú könyvtárak csoportjába az önálló gyermekkönyvtárak, valamint a nagy könyvtárak gyermekrészlegei kerültek. Ezek a könyvtárak az egész gyermeklakosság magasabb szintű ellátására rendezkednek be. A középszintet a közepes nagyságú kerületi könyvtárak gyermekrészlegei alkotják, az alapfokú szolgáltatást pedig a kis- és fiókkönyvtárak nyújtják. A legnagyobb változás az új gyűjtőköri elvek nyomán a részleges felsőfokú, és az alapfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak gyermekkönyvállományában várható. A közép-

szintű könyvtárak szolgáltatásai lényegében változatlanok maradnak.

A részleges felsőfokú könyvtárak

Az önálló gyermekkönyvtárak, és a nagy könyvtárak gyermekrészlegeinek a fentiek szerint a legmagasabb szintű szolgáltatásokat kellene nyújtaniuk. Az olvasók száma és igénye ezt meg is kívánná, de a helyi lehetőségek többnyire akadályozzák az állomány választékának kellő bővítését. Más esetben viszonylag nagy alapterületű a könyvtár, sok könyve is van, de fekvése, „földrajzi” adottságai következtében egyelőre kevés az olvasója.

Az új, nagy könyvtárak gyermekrészlegükkel, és zenei gyűjteményükkel magasabb szintű szolgáltatást nyújtanak, mint a jelenlegi önálló gyermekkönyvtárak. A gyűjtőköri szabályzat jobban figyelembe veszi a helyi igényeket, és az adott könyvtáron belüli arányokat. Az eddigi gyakorlatnál szigorúbban szabályozza az egyes művek példányszámát; esetenként szükségessé válhat a példányszámok utólagos módosítása is. Jobban kell törekedniük a hiányzó művek pótlására, figyelniük az újonnan jelentkező igényekre, de a megszűnőkre is. A különféle társadalmi és mozgalmi akciók során időszakszerűen szükségessé válik egyes állományrészek felduzzasztása az éppen kívánt művekkel. Mivel ez aránytalanságot szül, torzuláshoz vezet, fontos az állománygyarapítás rendszeres ellenőrzése, az állomány tervszerű apasztása is. Felvetődhet a kérdés, szükséges-e egyáltalán valamennyi kívánt mű megvásárlása. Bizonyos külső szolgáltatások közbeiktatásával a könyvtár segíthet magán: Olyan kerületben például, ahol több könyvtár is található, esetenként sor kerülhet az olvasók átirányítására és a könyvtárközi kölcsönzés igénybevételére. Az újrafogalmazott gyűjtési elvek a korábbiaknál jobban építenek az ilyen szolgáltatásokra. Első helyen a központilag irányított, hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzés említhető, melyre gyermekkönyvtári vonatkozásban is sor kerülhet.

A középszintű és az alapfokú könyvtárak

A *középszintű* könyvtárak gyermekrészlegei sajátos helyzetben vannak. Viszonylag nagy terület gyermekolvasóinak igényét kell kielégíteniük, szolgáltatásaikkal azonban csak középszintre rendezkedhetnek be. A gyűjtési irányelv a gyermekirodalom beszerzését nem korlátozza. (Szűkítései elsősorban a felnőttek

számára megjelenő művek vásárlására vonatkoznak.) A könyvtáron belül kell összehangolni az állományépítő munkát. Természetesen ezeknek a könyvtáraknak is szükségük van a kerület többi könyvtáraival való együttműködésre ahhoz, hogy a gyermekolvasók igényeit a lehető legteljesebben ki tudják elégíteni. A gyűjtés során tekintettel kell lenniük a hatóságukba tartozó iskolai könyvtárakra is. A könyvtárak például az idegen nyelvű képes- és meséskönyvek gyűjtésével segíthetik az iskolában folyó nyelvtanítást. Az iskolai kötelező és ajánlott irodalmat a középszintű könyvtárak könyvtárközi kölcsönzéssel is megszerezhetik olvasóiknak.

Az új gyűjtőkori szabályzat az *alpfokú* szolgáltatást nyújtó gyermek-kölcsönzőhelyek és fiókkönyvtárak állományépítését módosítja lényegesen. A könyvtárak általános helyhiánya itt mutatkozik meg a legerősebben. Ezért e könyvtárak főleg a gyermekek számára megjelent szépirodalmi, valamint a legfontosabb tájékoztató műveket gyűjthetik olvasói létszámukhoz igazított példányszámban. Nem szükséges külön gyűjteniük az ismeretterjesztő irodalmat, kivéve az ismeretterjesztő gyermekkönyvsorozatokat, mert ezeket a felnőttekkel együtt lehet tárolni. De gyűjteniük kell a gyermekek számára megjelenő — az *Új Könyvekben* karikával jelölt — gyermekirodalmi műveket.

Különgyűjtemények

Azokban a vegyes (felnőtt- és gyermekrészleggel egyaránt rendelkező) könyvtárakban, ahol közös olvasóterem áll a helybenolvasók rendelkezésére, felesleges a kézikönyvek párhuzamos gyűjtése. A gyermekrészlegben elsősorban a referenz-könyvek gyűjtése a feladat. Itt kell tartani egy-egy sorozatot az úttörő szakpróba-füzetekből, az iskolai kötelező és ajánlott olvasmányokból, valamint az általános iskolai tankönyvekből.

Az időszaki kiadványok közül a gyer-

mekkönyvtárak, illetve -részlegek a törzsanyagként kezelt gyermekfolyóiratokat a teljesség igényével járattják, míg a felnőttek számára megjelenő, és a hazai terjesztésű külföldi gyermeklapokat válogatva. Ugyancsak a gyermekkönyvtári állomány részét alkotják a profilba vágó hanglemek, magnószalagok, dia- és keskenyfilmek, audiovizuális közvetítők, intellektuális játékok stb., valamint — prezens anyagként — a könyvritkaságnak számító gyermekkiadványok, továbbá a szemléltetést elősegítő képek.

Ha a gyermekrészleget is működtető könyvtárnak zenemű- és hangtári részlege van, gyűjtenie kell a csoportos foglalkozásokhoz felhasználható irodalmi lemezeket és magnószalagokat is.

Várható, hogy az új gyűjtőkori elvek alkalmazása az iskolai könyvtárakkal összehangoltabb állománygyarapítást eredményez, s így egyszerűbb és gazdaságosabb lesz a könyvbiztosítási keret felhasználása is. A gyűjtőkori elvek segítségével remélhetőleg elmélyültebbé és differenciáltabbá válik a gyermekkönyvtárosok állománygyarapító munkája is. Változatlanul gondot okoz azonban — s ezekről már volt szó — a részleges felsőfokú könyvtárnak minősített önálló gyermekkönyvtárak szűkös elhelyezése, amely nem teszi lehetővé minden esetben a gyűjtőkori elvekben megfogalmazott állomány kialakítását. Továbbá: mivel a gyermekek sajátos igényeinek egy részét még külső szolgáltatások közbeiktatásával *sem* lehet kielégíteni, újabb gyermekkönyvtárak létesítésére van szükség. Végül hangsúlyozni kell, hogy a gyűjtőkori elveket nem szabad gépiesen alkalmazni. Az új gyűjtőkori szabályzat nem zárja ki a helyi adottságok figyelembevételét, tehát értelemszerűen használható fel a gyermekkönyvtárak állományának kialakításához.

Benkőné Bartha Ilona

A könyvtárosegyesület rendezvényei

Az idei év első öt hónapjában erősen csökkent a központi összejövetelek száma, viszont a szekciók, a bizottságok és a területi szervezetek több előadást, ankétot szerveztek. A rendezvényeken megjelenetek nagy száma, és a színvonalas viták a szakmai érdeklődés növekedését jelzik.

Az utóbbi hónapok rendezvényei közül ezúttal csak néhányról kívánunk beszámolni, olyanokról, amelyek témája szélesebb körű érdeklődésre tarthat számot.

Ismeretes, hogy számos könyvtári és tájékoztatósi szakkönyvtár jelenik meg; céljaik, tematikájuk, példányszámuk, megjelenési idejük nagyon különböző. Ezeknek szerkesztői és olvasói részére rendezett március 17-én ankétot a műszaki könyvtáros szekció. Az ankét célja egyebek között az volt, hogy az olvasók mintegy „belülről” ismerjék meg a szaksajtót, így remélhető ugyanis, hogy sokuk közreműködésével bővülni fog a külső munkatársi gárda, a szerkesztők pedig „meghallják” a szakkönyvtári gyakorlatban dolgozók bírálatát és javaslatait.

A szerkesztők közül Onody Miklósné a *Tudományos és műszaki tájékoztatás*, Székely Sándor az *Orvosi Könyvtáros*, Gerő Gyula a *Könyvtáros*, Vörös Györgyné a *Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója*, Frey Tamásné a *Műszaki Egyetemi Könyvtáros*, Szinnainé László Zsuzsa pedig a *Könyvtári Figyelő* munkájáról, terveiről szolt.

A szekció május 19-i összejövetelén Fügedi Péterné, az Országos Széchényi Könyvtár központi szolgálatáról tartott előadásában a nemzeti bibliográfia és sorozatai (folyóiratrepertórium, zeneművek, iskolakönyvek, atlaszok, hungarikák) készítéséről beszélt, s kitért az ezzel kapcsolatos bírálatokra, a kiadás gyorsításának, az indexelésnek, a gépesítésnek a kérdéseire. Szolt továbbá a kötelempéldányok szétosztásáról, a be nem szolgáltatott kiadványokról, a folyóiratok kurrens lelőhelyjegyzékéről, a könyvek központi katalógusáról, a folyóiratok központi katalógusának kiadásáról, a föllémpéldányok központi selejtezéséről, a *Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyvekről*, és a könyvtárak központi nyilvántartásáról.

A társadalomtudományi szekció április 13-i ülésén Sz. Nagy Lajos ismertetése után a tagság elfogadta a szekció működési és szervezeti szabályzatát, valamint munkatervét, majd Vályi Gábor, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója a társadalomtudományi információs rendszerről tartott előadást. Elmondotta, hogy hazánkban tíz éve foglalkoznak ezzel a rendszerrel, de létezéséről tulajdonképpen

még ma sem lehet beszélni. Egyedül az Országgyűlési Könyvtár dolgozta fel a politika és a jogtudomány bizonyos részterületeinek irodalmát. Ismertette az itt szerzett tapasztalatokat, de figyelmeztetett arra is, hogy ezek csak egyetlen helyről származnak. A rendszer iránti igény megvan, az országos határozat szerint két lépcsőben kell kifejleszteni. Beszélt a várható anyagi megterhelésről, a számítógépes feldolgozás és visszakeresés megvalósításáról és az országos információs bank létrehozásáról. Ha egységes rendszert akarunk létrehozni — állapította meg —, tekintettel kell lenni a különféle tudományágak eltérő igényeire. Végül lezögezte: bízik abban, hogy a társadalomtudományi információs rendszert meg lehet csinálni, és hogy létrehozása megéri a rá fordítandó munkát és költséget.

A szekció május 25-i ülésén Horváth Tibor a könyvtárak számítástechnikai fejlesztési irányelveinek és a társadalomtudományoknak a viszonyáról beszélt.

Az újjaalakult könyv- és könyvtártörténeti bizottság február 24-i összejövetelén Csapodi Csaba ismertette az 1800-ig terjedő időszakra vonatkozó kutatások állását. Beszámolt a hazánkban folyó paleografiai, kodikológiai, papíripár- és könyvtártörténeti kutatásokról, az ezekről szóló publikációkról, felsorolta a legfontosabb segédkönyveket, végül pedig felhívta a figyelmet a még feldolgozatlan területekre, ahova az új kutatásokat első sorban kellene irányítani. Berza László a Szabó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményének kialakulásáról, gyűjtőköréről, továbbá az utolsó években beszerzett metszetekről, fényképekről, valamint ezek katalógusairól beszélt. Borsa Gedeon a tatabányai, a miskolci, a békéscsabai és a székesfehérvári megyei könyvtár új kiadványait mutatta be. (Ezekről lapunk ez évi 1. és 3. számában olvashattunk recenziókat.)

A május 26-i összejövetelen Haraszthy Gyula a XX. századi könyvtártörténeti kutatásokkal kapcsolatban azt hangsúlyozta, mennyire fontos a könyvtár és az adott társadalom viszonyának vizsgálata, s megállapította, hogy a könyvtártörténet elsősorú forrásai az intézmények saját irattárai. Erről sohasem szabad elfeledkezni, valamint arról sem, milyen sok érdekes és jellemző adatot szolgáltatnak a személyes visszaemlékezések és a helyi sajtó cikkei is. — Utána Mezey László ismertette az általa szerkesztett *Armarium* című kötetet, és a benne közölt tanulmányokat. (A kötetet lapunk 5. számában Pálvölgyi Endre ismertette.)

(V. M.)

Újságírók — könyvtárak

A könyvtárügynek elsősorban nem többé-kevésbé szenzációs sajtóhírekre van szüksége, hanem a könyvtárak lényegi, tartalmi munkáját ismertető cikkekre.

Ha a kérdést ebből a szempontból vizsgáljuk, azt kell megállapítanunk, hogy meglepően jó a helyi sajtó és a vidéki könyvtárak kapcsolata. A legtöbb megyei könyvtár felhasználja a helyi sajtó hasábjait arra, hogy ismertesse, népszerűsítse munkáját.

A legnagyobb publicitású központi sajtó azonban eléggé esetlegesen tájékoztat a könyvtárügyről, és elsősorban személyes kapcsolatokra épül ez irányú tájékoztató tevékenysége. Értelhető ez, hiszen gyorsuló világunkban, az információk áradatában az újságírók nem képesek áttekinteni a kulturális élet egészét, összes problémáival, részletkérdéseivel. A szerkesztőségek legfeljebb különleges alkalmakkor kezdeményezik alaposabb, érdemibb könyvtári vonatkozású cikkek közlését. A könyvtáraknak, könyvtárosoknak kell tehát kezdeményezniük, már csak azért is, mert ők tudják a legjobban, mit akarnak közzétenni.

Az elmúlt év decemberében a Könyvtártudományi és Módszertani Központ keretében a belső erők átszervezésével létrehozott kapcsolatszerzési osztály egyik fő feladatául azt kapta, hogy tegye szervezetté és rendszeressé a magyar könyvtárügy és a sajtó kapcsolatát, teremtsen nagyobb nyilvánosságot a könyvtárügynek, igyekezzék jó irányba befolyásolni a sajtó közvéleményformáló tevékenységét. Ennek érdekében folytatja a már korábban, a kapcsolatszerzési osztály megalakulása előtt, 1976 elején megindított vál-

lalkozást: a sajtó számára évente két alkalommal megjelentetett, könyvtárügyi téma-javaslatokat tartalmazó füzetek kiadását, amelyek felhívják a figyelmet az általános érdeklődésre számot tartó könyvtári kérdésekre, valamint a közművelődési hálózatok életének fontosabb eseményeire, híreire.

A témajavaslat-gyűjtemény azonban csak az egyik lehetséges eszköz arra, hogy érdeklődést ébresszen a sajtóban a könyvtárügy iránt. Az újságíróknak szükségük van írásos tájékoztató, nyers-, illetve segédanyagok szolgáltatására, és a sajtó munkatársaival személyes, emberi kapcsolatot is ki kell alakítaniuk a könyvtárosoknak, a könyvtárügyi irányító szervek vezetőinek és dolgozóinak.

Ezt felismerve márciusban a KMK osztályvezetői és a kapcsolatszerzési osztály munkatársai, illetve az OSZK vezetői baráti beszélgetésen találkoztak néhány központi lap munkatársával: Havas Ervinnel (Népszabadság), Zay Lászlóval (Magyar Nemzet), Mátyás Istvánnal (Népszava) és Nógrádi Gáborral (Új Tükör). A közvetlen hangulatú és szívélyes párbeszéd során Papp István, a KMK igazgatója azt a véleményét fejtette ki, hogy a sajtó ak-

kor segíthetné még hasznosabban a magyar könyvtárügy törekvéseit, ha vállalná a tartalmi munka népszerűsítését, az esetleges problémák feltárását, s közös, társadalmi gondként való ismertetését.

Az újságírók elmondták, hogy a központi lapok bármikor szívesen közölnek 10—20 soros híradásokat könyvtári eseményekről, évente 2—3 alkalommal pedig általános vagy rész kérdésekkel foglalkozó, átfogóbb írások megjelentetésére is sort kerítenek. Szerintük a könyvtárról szóló információ megírására maga a könyvtáros, könyvtárügyi szakember illetékes, mivel ő ismeri az adott témakört, és ő tudja legjobban, mi az, amit érdemes és hasznos elmondani, a közvélemény elé tárni. Az információszolgáltatás során azonban vigyázni kell, nehogy olyan lehetőségeket népszerűsítsünk, amelyek nincsenek kellőképpen megalapozva. Az újságírók elsősorban a rendkívül fontos adatszolgáltató szerepre gondoltak, s szívélyesen tették, hogy hiányzik a tájékoztatás a tájékoztatásról.

A sajtó közvéleményformáló lehetőségeinek felhasználása tehát feltételezi a könyvtárak, könyvtárosok közreműködését, első fokon a sajtó számára érdekesnek ígérkező, könyvtárügy számára pedig hasznos események, témák számbavételét és a javaslatok, értesítések eljuttatását a főmegkommunikációs szervek képviselőihez. Ebben a KMK kapcsolatszerzési osztálya szeretne hasznos közvetítő szerepet betölteni. Várja tehát a könyvtárak életéről, munkájáról beszámoló olyan cikkeket, tájékoztatókat, dokumentumokat, amelyeket továbbíthat a napi- és hetilapok szerkesztőségeinek.

S. Benedek András

EX LIBRIS
LENKEY ISTVÁN

Propagandabazár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

A propagandabazár állandó nyitvatartási helye: VIII. ker. Szabó Ervin tér 1., a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának ebédelője. Nyitvatartási idő: minden hónap fizetési napja, a megnyitás ideje: 1976. szeptember 3., reggel 9 óra.

Ízelítő a bazár reklámplakátjaiból: *A jó könyvtári propaganda elébe megy az olvasónak! — Kiadványaink nélkül nem jut a sarokig sem! — Frissen! Gyorsan! Pontosan! — Szellemes hírverés+kellemes megjelenés=a könyvtári levelezésben már fél siker! — Rendeljen nálunk visszahívólapokat, értesítőket! — A riasztó, hivatali hang nem méltó a könyvtárhoz! — „Ohajok—sójajok”, megrendeléseket felvesszünk!*

Vásári pillanatkép

Színes, vásári forgatagot idéző hangulat, kézzel festett táblák, halk muzsika és rogyásig megrakott pultok. Ezekkel fogadta első látogatóit az FSZEK propaganda osztályának „bazárosa” a kőbányai, 12. sz. kerületi könyvtár előterében egyetlen alkalommal megrendezett bemutatkozó jellegű kísérleti „kirakodáson”. Az FSZEK hálózatának könyvtárvezetői érdeklődéssel, kíváncsisággal böngésztek, turkáltak a szórólapok, plakátok, fényképek, magnószalagok tömegében. Ki-ki kedve szerint állított össze egy-egy csomagot, és a bazáros már csomagolta is, amit lehetett. Aki nem talált megfelelő anyagot, rövid eszmecsere után az „Ohajok—sójajok” című füzetbe jegyezte kívánságait, igényeit. Mire véget ért az első roham, már csak üres pultok és majd két tucat megrendelés jelezte, hogy a kísérlettel sikerült újra felkelteni az érdeklődést a könyvtári szemléltető propaganda iránt. Több esetben raktárban álló, mellőzött, egyébként használható tájékoztató és propagandaeszközök találtak gazdára. Jó ötletek születtek, régiék elevenedtek fel. Sor kerülhetett a könyvtárosok és a propagandaeszközök készítőik közötti rendszeres tapasztalatcserére is.

Miért éppen bazár?

A bazár tudvalevően a mesés Kelet lüktető, örökös mozgásban levő kereskedelmében a vevők és az elárusítók zajos találkozóhelye. *Az igazi bazárban nem ismerik a hiánycikket.* A vevő mindent megkaphat a pénzéért, úgy nem távozzhat, hogy kíváncsiságát ne teljesítsék.

Miért ne kamatoztathatnánk a bazár szerencsés adottságai közül azokat, amelyek hasznos segítségül szolgálhatnak a könyvtári propagandában? Az FSZEK propagandaosztályának szolgáltató, ellátó jellegű és ez irányú tanácsadó-segítő munkáját kellene általa erősíteni és állandósítani. A bazár ráirányíthatja a kerületi könyvtárakban dolgozók figyelmét a munkájukat segítő szórólapokra, kiadványokra, plakátokra, s nem utolsósorban ötletekre, programokra és az audiovizuális eszközökre.

Az FSZEK propagandaosztályára nagy feladatot ró a kerületi könyvtárak ellátása ilyen anyagokkal, mégpedig főleg az intézmények területi szétszórtsága miatt. És azért is, mert ahány könyvtár, annyi önálló elképzelés, terv, helyi sajátosság, szokás, ami mind-mind különböző módon, a legtöbbször azonban ugyanabban az időpontban jelentkezik, s természetesen mindenkinek a legsürgősebben.

Hogy lehet ezeket tervezni, összeegyeztetni, határidőre vállalni és határidőre teljesíteni? Hogyan lehet a „kereslet és kínálat” egyensúlyát megteremteni a könyvtárak propagandaanyaggal való ellátásában.

Milyen eredményt hozott a bazár?

Tájékozódunk a könyvtárak munkájáról. Igyekszünk idejében megismerni terveiket és kellő időben tájékoztatást nyújtani mindenkinek műszaki lehetőségeinkről, tervezési képességeinkről. Tehát *információcseréről*, pontosabban annak létrehozásáról is szó van. Találkozni mindenkivel azonban majdnem lehetetlen. Ezért jutott eszünkbe, hogy a fizetési napon, amikor minden kerületi könyvtárvezető megfordul a központban, vagy a továbbképzés alkalmával szervezünk bazárt. A bazárszerű kirakodást csak formai ötletnek tartjuk, de olyan ötletnek, mely kellő figyelem esetén

A bazar első „vásárlói” (Braun Tamás felvétele)

nagy feladatok megoldásában segíthet. Ilyenek például a rendszeres és közvetlen, élő kapcsolatok ápolása, a szemléltető eszközök gyakorlati bemutatása, a lehetőségek folyamatos megismertetése.

A propagandabazar alkalmazása sok gondot megoldott, és mint lenni szokott, sok újat is szült. Egyebek között azt is, hogy *osztályunknak hónapról hónapra alaposabban fel kell készülnie az éppen soronkövetkező irodalmi, társadalmi, politikai évfordulókra, rendezvényekre*. Egyúttal ösztönöznünk kell minden munkatársat ezek figyelemmel kísérésére, méltó propagálására.

Fórummá is válhat a bazar, mivel minden kerületi könyvtárban megszületett ötletet, kezdeményezést szívesen közzéteszünk. Ilyen volt például egy nappali vetítőernyő „háziagos” elkészítése, amelyet nagy örömmel és érdeklődéssel fogadott mindenki, hiszen egyik könyvtár sem bővelkedik nagy falfelületekben és sötétítő függönyökben. Hanglemezek, magnószalagon rögzített irodalmi műsorok, diasorozatok és filmek gazdagítják a választékot. Havi programok a *Mindenki iskolája* című műsorról, a *Szovjet Kultúra és Tudomány Házának* műsorai, kiállítások rendszeres propagálása szerepel még a bazar terveiben.

Híradásunkat kedvesnálóknak szántuk. Egy módszert, egy színes propagandaeszközt ajánlunk mindenki szíves figyelmébe.

Szabó Ervin Károly
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa

Irodalmi műsorok Hajdú-Bihar könyvtáraiban

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár olvasószolgálatá kapcsolatot teremtett a debreceni Csokonai Színház művészeivel. E kapcsolat első eredménye a Lila ákác bemutatója alkalmából a könyvtár előterében rendezett *Szép Ernő emlékest* volt.

Rencz Antal, a műsor összeállítója, a színház fiatal rendezője évek óta foglalkozik az íróval. Méltatlanul elfeledett, érdemtelenül beskatulyázott szerzőnek tartja, akiről néhány kuplészövegen, egy szentimentális szindarab-címen s Karinthy emlékezetes paródiáján kívül egyéb nem jut eszünkbe. Pedig ez a nagy átérző képességű, gyermeki kedélyű lírikus pontos képekben számolt be a falusi értelmiség sorsáról is

(Dali-dali dal), elsőik között tudósított riportsorozatában a Hortobágyról (A Hortobágy), az első világháború idején tanúbizonyságot tett humánus pacifizmusáról, élete végén pedig eljutott az *Emberszag* című táborig, koncentrációs táborokban szerzett élményeinek megírásáig.

Erre a Szép Ernőre emlékezett *Kovács Kálmán*, a Kossuth Lajos Tudományegyetem professzora bevezető szavaiban, valamint összekötő szövegében Rencz Antal. S ezt a Szép Ernőt tolmácsolták a meghívott művészek is: *Máriáss Melinda*, *Cseke Péter* és *Csikos Sándor*.

Az újszerű beállításon és rendezésen kívül az est sikere a jó előkészítésnek volt köszönhető. Napokkal előbb hírt adott róla a helyi sajtó, a könyvtár kirakatában és félemeleti pihenőjén pedig a színház díszlettervezői Szép Ernő-kiállítást rögtönöztek (az anyag egy részét az Egyetemi Könyvtár adta). A megyei könyvtár meghívókat is nyomtatott, a szolnoki *Verseghy Könyvtár* pedig kitűnő Szép Ernő-bibliográfiájából nagyobb tétel átengedésével sietett a szomszéd megye segítségére.

A kezdeményezés sikerére, a jó intézményközi kapcsolatok kialakulására mi sem jellemzőbb, mint az, hogy újabb műsor készül — ezúttal *Ady Endre* századik születési évfordulójának tiszteletére. Az Ady-műsor szerkesztője *Harangozó Attila*, a könyvtár egyik módszertani munkatársa. A színház fiatal előadóművészeinek közreműködésével lebonyolítandó műsort hálózatában is bemutatja a megyei könyvtár.

Szabó Sándor Géza
a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár munkatársa

Új módszer az író-olvasó találkozóra meghívottak kiválasztására*

A könyvtárosnak mindig gondot okoz az író-olvasó találkozók közönségének megszervezése. Ez a közönség általában a könyvtári társadalmi kapcsolatok során megismert értelmiségiekből, diákokból, a szocialista brigádok tagjaiból áll, s csak részben azonos az íróvendég tulajdonképpeni olvasóival. Az olvasószolgálatos könyvtáros még nem olyan „ráérősen szabad”, hogy ilyen szempontból is ismerné ezeket a kölcsönzőket: bármilyen rendezvény esetén inkább egyéb ismerős olvasóinak küld meghívót, tulajdonképpen tehát mindig ugyanannak a körnek, még ha e kör tagjainak egy része időnként cserélődik is.

Pedig a kölcsönzött könyvek olvasóinak meghatározására rendkívül egyszerű lehetőséget kínál az állandó tagsági számot alkalmazó nyilvántartás. (L. Arató Antal: *Javaslat a beiratkozók nyilvántartására állandó tagsági [törzs]-számmal*. Kiad. az MKE olvasáskutatói és -pedagógiai szakbizottsága. 1976.) Ha ezt a módszert alkalmazzuk, s kölcsönzőnk a könyvkártyákon feltüntetjük az olvasó tagsági számát, e számok alapján könnyen meg tudjuk állapítani, kik olvastak bizonyos műveket.

Amikor az elmúlt évben arról értesültünk, hogy a könyvhéten Cseres Tibor lesz a vendégünk, rövid vizsgálódással meghatároztuk olvasóink körét. Mivel könyvtárunkban 1971-ben vezettük be az állandó tagsági számot, öt évre visszamenőleg felderítettük a Cseres-könyvek olvasóit. Minden egyes Cseres-műnek — a könyvben vagy a kölcsönzési nyilvántartásban levő — könyvkártyájáról a tagsági számokat az állományellenőrzési ívekre diktáltuk. Az ívek számokat tartalmaznak 1—1000-ig, így a 3200 felnőtt olvasót 4 íven jelöltük. Ha egy szám négyzetébe több vonás („strigula”) került, akkor az e szám által jelölt olvasó több Cseres-könyvet olvasott. Kiderült, hogy az összesen 46 példányban meglévő 13-féle Cseres-műből egyetlen könyvet olvasott 205, kettőt 30, hármat vagy többet 10 olvasó. Az író-olvasó találkozót megelőző öt évben tehát összesen 245-en olvastak Cseres-könyvet vagy könyveket. Vizsgálódásunk eredményéről, a művek forgalmáról részletesen tájékoztattuk a szerzőt, egyúttal jeleztük, hogy a találkozóra csak azt a 40 olvasót hívjuk meg, aki az írónak legalább két könyvét ismeri.

A meghívóra a következő szöveget nyomtattuk: „*Kedves Olvasónk! Örömmel tapasztaltuk, hogy Ön az elmúlt időszakban Cseres Tibor könyvei közül többet is kölcsönzött könyvtárunkból. Bizonyára élményt jelentene Önnek, ha személyesen is ta-*

* A Jászberényi Városlí-Járási Könyvtár munkaközösségének dolgozata, mely a Könyvtárosszegetület olvasáskutatói és -pedagógiai szakbizottsága által meghirdetett ötletpályázaton jutalmat kapott.

lálkozna az íróval. Szeretettel meghívjuk...” stb. A meghívót néhány állandó érdeklődőn kívül csak a kijelölt olvasók kapták meg. Mivel többnyire „ismeretlen” olvasókat hívtunk a találkozóra, kíváncsiak voltunk, hogy a megjelentek közül kik azok, akik nyilvántartásunk alapján kaptak meghívót és el is jöttek a találkozóra. Ezért a program megkezdése előtt mindenkivel felírtuk a nevét egy cédulára, amelynek alapján a találkozó végeztével 15 Cseres Tibor-könyvet sorsoltunk ki a megjelentek között. Amikor a cédulák alapján azonosítottuk a neveket, kiderült, hogy a 40 meghívott közül 27-en jöttek el a találkozóra.

Módszerünk — úgy véljük — egy példája az olvasáskutatás gyakorlati felhasználásának, a könyvtári műhelymunkában való kamatoztatásának.

ZENEI KÖNYVTÁRAK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK!

Zeneműboltunk ebben az évben is megrendeli — korlátozott példányszámban — az alább felsorolt, fontosabb idegen nyelvű zenei lexikonokat és műjegyzékeket.

LEXIKONOK:

GROVE'S DICTIONARY OF MUSIC AND MUSICIANS

I—X. volume

Kötve 11 250,— Ft

DIE MUSIK IN GESCHICHTE UND GEGENWART

I—15 Bände

Allgemeine Enzyklopädie der Musik.

Félbőr kötésben 55 540,— Ft

Hugo Riemann: MUSIK LEXIKON

Band I. Personenteil A—K

Félbőr kötésben 3 024,— Ft

Hugo Riemann: MUSIK LEXIKON

Band II. Personenteil L—Z

Félbőr kötésben 3 024,— Ft

Hugo Riemann: MUSIK LEXIKON

Band III. Sachteil A—Z

Félbőr kötésben 3 024,— Ft

Hugo Riemann: MUSIK LEXIKON

Ergänzungsband I. Personenteil A—K

Félbőr kötésben 3 024,— Ft

Hugo Riemann: MUSIK LEXIKON

Ergänzungsband II. Personenteil L—Z

Félbőr kötésben 3 024,— Ft

ZENESZERZŐK MŰVEINEK JEGYZÉKE

Antony van Hoboken: JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS I. Instrumentalwerke

Kötve 3240,— Ft

Antony van Hoboken: JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS II. Vokalwerke

Kötve 3240,— Ft

Antony van Hoboken: JOSEPH HAYDN THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES WERKVERZEICHNIS III. Registerband előkészületben

Georg Kinsky—Hans Halm: DAS WERK BEETHOVENS THEMATISCH-BIBLIOGRAPHISCHES VERZEICHNIS SEINER SAMTLICHEN VOLLENDETEN KOMPOSITIONEN

Kötve 3420,— Ft

Ludwig von Köchel: CHRONOLOGISCH-THEMATISCHES VERZEICHNIS DER WERKE W. A. MOZART

Kötve 297,— Ft

Wolfgang Schmieder: THEMATISCH-SYSTEMATISCHES VERZEICHNIS DER WERKE J. S. BACH

Kötve 204,— Ft

(Az ismertetett árak — mivel külföldi kiadásokról van szó — esetleg változhatnak.) A felsorolt kötetek egyenként is megrendelhetők. Postán, utánvétellel szállítunk.

CÍMÜNK: ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT

ZENEI ANTIKVÁRIUMA

1053 Budapest V., Múzeum krt. 17.

Telefon: 174-948

**KERESSE FEL A ZENEMŰBOLTUNKAT,
GAZDAG VÁLASZTÉKKAL VÁRJUK VÁSÁRLÓINKAT!**

Fonotéka

Gyimes Ferenc, az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtárának vezetője, Bp. VII., Gorkij fasor 45., e szóról kéri véleményünket.

Levelének vétele óta sokat tűnődünk ezen a kérdésen, de nem tudtunk osztozni az Ön véleményében. Ahogy a Könyvtáros című lap szerkesztőségének sem, úgy — mi tagadás — nekünk sem tetszik a *fonotéka* szó. Nem azért, mintha csúnya hangzású volna, de mégiscsak idegen szó, s miért kellene ezt terjesztenünk akkor, amikor testvére, a *bibliotéka* is egyre jobban kiszorul a használatból?

Mi tehát inkább eleget teszünk a szerkesztőség öntől idézett kérésének, és javaslatlaltal élünk. Mi sem tartjuk rossznak a hangtár elnevezést, de e mellett, sőt ez előtt a *szalag- és lemeztár* kifejezést ajánljuk a „fonotekáriusok” figyelmébe. Úgy érezzük, ez nem túlságosan hosszú, nem is nehézkes, s könnyen el is terjedne. A *hang* szó szerintünk nem is szükséges a megjelölésbe, hisz a *szalag*-nak van „magnószalag”; a *lemez*-nek pedig „hanglemez” jelentése. (Azt, ugye, jól tudjuk, hogy a zeneműtárakban magnetofon- és hanglemezfelvételek egyaránt vannak? Ellenkező esetben ugyanis elég volna a *hangszalagtár* megnevezés is; a *szalagtár* önmagában, ha a *lemez* szó nem erősíti meg jelentését, már nem elég.)

G. L.

(Magyar Nyelvőr 1976/4. sz.)

*

A könyvtár fogalma az elmúlt évtizedekben lényegesen kibővült, mivel a könyvön kívül többféle, nem könyv jellegű dokumentum gyűjtőhelye is lett. Mégsem jut eszébe senkinek, hogy a pon-

tosság kedvéért pl. „Dokumentthek”-re változtassa a könyvtár megjelölést. Ez érthető, hisz a fogalmak tartalmának szűkebb vagy bővebb voltát mindig a közönség nyelvi megegyezése határozza meg, s a „könyvtár” fogalma mindenki számára világos. Az Országos Széchényi Könyvtár zeneműtárának látogatói hosszú ideje tudják, hogy a zeneműtárban nemcsak zenei könyveket, kottákat, hanem prózát, verset, zenét tartalmazó hanglemezeket, hangszalagokat is találnak, mégsem tartják szükségesnek a régi „zeneműtár” elnevezés megváltoztatását. A közművelődési könyvtárakban rohamosan terjed a különböző zenei, illetve hangdokumentumok gyűjtése. E könyvtári anyagokat nemcsak a „fonotekáriusok” fogják használni, hanem — reméljük — előbb-utóbb a könyvtárlátogatók százai is. Vajon szabad-e a könyvtárosnak a szakmabeliek és beavatottak számára pontos, de az egyszerű olvasók, zenekedvelő emberek fülében arisztokratikusan idegennek, elriasztónak hangzó „fonotéka” szóval a gyűjtemény és reménybeli használói közé állni? Szeretnénk megkérdezni olvasóinkat, szentségtörésnek vennék-e, ha a fonotéka szó helyett a zeneműtár, zenei könyvtár, hangtár, hangos könyvtár, hangfelvételi gyűjtemény vagy más, a könyvtárosok által javasolt magyar kifejezést vezetnénk be a magyar könyvtári nyelvbe — természetesen azzal a hallgatólagos megegyezéssel, hogy a fogalom tartalma tágabb a csak zenei anyagokat tartalmazó régi típusú gyűjteményeknél —, a fonotéka elnevezést pedig meghagynánk a nemzetközi könyvtárosi szóhasználat számára. Várjuk véleményüket és javaslatot kérünk a magyar kifejezésre.

(A Könyvtáros szerkesztőségének ez a megjegyzése Pethes Iván: *A magyarországi fonotékák helyzete és feladatai* c. cikkéhez íródott — L. Könyvtáros 1970/10. sz. —. Azóta a vita eldőlt. A könyvtárak használatában a *zenei részleg*, *zenemű- és hangtár*, illetve a *hangtár* kifejezés egyaránt általánosan elterjedt, meggyökeresedett, egymás mellett él. A *Szalag- és lemeztár* megjelölést szűknek érezzük, mert a zenei részleg, zenei könyvtár (hangtár) kifejezéseknél fogalmilag kevesebbet tartalmaz. A Magyar Nyelvőr szakértőjének e javaslata minden bizonnyal a hiányos tájékoztatásból fakadt. — *A szerk.*)

DR. GYENGE ERZSÉBET, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója május 10-én, hosszú szenvedés után, 46 éves korában elhunyt. 1971 végétől volt az intézmény igazgatója, s a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökségi tagjaként tevékenyen részt vett a könyvtárosi közéletben is. Utódja a könyvtárigazgatói tisztségben **Dr. Neményi István,** a Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügyi tanszékének tanára lett.

AZ OROSZ ÉS A SZOVJET IRODALOMRÓL szervezett előadásokat és konzultációt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár érettségizők részére a kiadott érettségi tételek alapján. A sorozat keretében **Elbert János** irodalomtörténész két előadást tartott a klasszikus orosz, illetve szovjet irodalomról. Ugyancsak a Szovjet Kultúra és Tudomány Háza volt a színhelye annak az előadásnak is, amelyen a felnőttkönyvtárak tájékoztató könyvtárosai és gyermekkönyvtárosok kaptak segítséget a NOSZF évfordulójának alkalmából a szovjet könyvekről folytatólagos beszélgetésekhez. (Z. I.)

ÚJ SZAKFOLYÓIRAT indult Csehszlovákiában „**Informace TŰK**” (a Könyvtártechnikai Központ — Technické Ústředí Knihoven — Információi címmel, a csehszlovák könyvtárak építészetét és műszaki fejlesztését a cseh országrészben koordináló központ kiadványaként. Az évente négy alkalommal megjelenő folyóiratot Prágában adják ki. Az első szám beköszöntőjét **dr. Kamil Groh,** a TŰK igazgatója írta, aki a Cseh Állami

Hírek

Könyvtár nyilvánossá tételének 200 éves múltjára tekint vissza. A kiadvány végén a TŰK könyvtárának újszerzeményi jegyzéke található.

SZÉP MAGYAR NYELV címmel a Győri Megyei Könyvtár A szép magyar beszéd verseny országos döntőjéhez kapcsolódó kiállítását rendezett, ahol az érdeklődők tanulmányozhatták a Kazinczyról elnevezett verseny sajtóviSSzhangját, megtekinthették Kazinczy munkáit, valamint a róla szóló írásokat, ezenkívül a gazdag nyelvészeti, nyelvtörténeti anyagot is. (S. A.)

AZ ORENBURGI GÁZVEZETÉK dolgozói számára létrehozott könyvtár rendezése céljából, a Petrókémiai Beruházási Vállalat felkérésére tíz napot töltött a Szovjetunióban **Bálinth Lehelné,** a csepel-szillagtelepi, 46. sz. FSZEK kerületi könyvtár vezetője (Z. I.)

KILENC RENDHAGYÓ IRODALOMÓRÁT szervezett a Győri Városi Könyvtár szigeti fiókkönyvtára az első negyedévben. A jól sikerült találkozón a Kisfaludy Színház művészeinek tolmácsolásában **József Attila,** **Petőfi Sándor,** **Radnóti Miklós** és mások költemészetével ismerkedhettek meg a könyvtár ifjú olvasói. (F. Z.)

KOVÁCS DEZSŐNÉ *Kosuth-díjas pedagógus író* nő, az Országos Béketanács alelnökét vendégül látta a Kiskunmajsai Nagyközségi Könyvtár. A találkozót az általános iskola alsó tagozatos pedagógusainak kérésére az ő számukra, vala-

mint a szülőknek és a gyermekeknek rendezte a könyvtár a Kirándulás az Abécé-hegyre című mesés olvasókönyv és a szülőknek írott pedagógiai munkák népszerű szerzőjével. Az első és a második osztályos gyerekek számára nagy élményt nyújtott az író nő személyes jelenléte és különösen az általa vezetett vettélkedő, amelyen 120 gyermek vett részt. A találkozót a Béke és Barátság hónap jegyében rendezték meg. (Za)

SZŐKE TIBORNÉ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatóhelyettese a magyar—szovjet barátság elmélyítésére irányuló tevékenységéért elnyerte a Szovjet Baráti Társaságok Magyarországi Képviseletének és a Szovjet Kultúra és Tudomány Házának oklevelét. (Z. I.)

AZ EGRI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA pedagógia szakos hallgatói felkeresték az Egri Megyei Könyvtárt, hogy megismerkedjenek a pedagógiai tudomány tájékoztató apparátusával. A könyvtárban fellelhető pedagógiai és pszichológiai kézikönyvek, szövegkiadások, bibliográfiák, repertóriumok, referálólapok, katalógusok ugyanis hathatós segítséget nyújtanak számukra tanulmányi feladataik megoldásához. (S. I.)

A KIADÓI FŐIGAZGATÓSÁG a Tankönyvkiadó felterjesztésére nívódíjban részesítette **Könyves-Tóth Lilla** és **Katsányi Sándor:** Fölfedezem a könyvtárat c., középiskolásoknak írt kézikönyvét, amelynek első közreadója 1973-ban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, illetve a Népművelési Propaganda Iroda volt, második kiadása pedig a Tankönyvkiadónál jelent meg 1976-ban.

A sajtó információs technikája

Míg az élvonalbeli tudományos kutatásban — a mind gyorsabb informálódás kényszere miatt — már a könyveknél fürgébb szakfolyóiratok is egyre kevésbé képesek betölteni funkciójukat¹, a sajtó szerepe a közművelődésben tovább fokozódik². Törvényszerű, hogy azok a technikai jellegű problémák, amelyek évtizedekkel ezelőtt a tudományos folyóiratokkal kapcsolatban felvetődtek (és új dokumentációs formák — referáló lapok stb. — kifejlesztéséhez vezettek), most — némileg módosult formában — a köznapitájékoztatókban is felbukkanjanak. Írásunk célja: felhívni a figyelmet az ilyenfajta problémákra, bemutatni és értékelni a jellegzetes hazai megoldásokat, és utalni néhány tanulságra, továbbá a könyvtárak ebből adódó feladataira.

A hazai sajtó tartalmi vizsgálatára nem vállalkozhattunk, figyelmünket az „információs technika” kérdéskörére összpontosítottuk. Olyan *általános jellegű vagy népszerűsítő* szaklapokat vizsgáltunk meg, amelyek a nem szakemberek tájékozódásában játszanak szerepet.

Hogy a társadalom összetett valóságával lépést tarthassunk, s a sokoldalú követelményeknek megfelelhesünk (a közéletben, a munkában, a gyermekek nevelésében stb.), „megfelelő” információkra van szükségünk³. Ez formai szempontból azt jelenti, hogy fontos követelmény a nagy mennyiségű, de áttekinthető, értékelt és hiteles információk gyors megszerzésének lehetősége, az összefüggések megértése, a korszerű világtkép kialakítása, a helyes gyakorlati cselekvés céljából.

„Hozzáférési idő”

Az olvasó számára szükséges adatok „hozzáférési ideje”, az információáramlás sebessége mind nagyobb jelentőségre tesz szert. Sok egyéb mellett az sem közömbös, hogy az információ szükségességének elbírálása a folyamat mely pontján lehetséges. Ideális esetben már az információtömeg befogadásának első szakaszában megtörténhet a válogatás, így elkerülhető a feleslegesnek ítélt szöveg végigolvasása. Ez a kereső-válogató tevékenység időben elhúzódó folyamat, melyben az egyes formai elemeknek sajátos szerepük van.

Igen nagy a *címlap* tájékoztató lehetősége. A megvizsgált sajtótermékeknek mégis alig fele tünteti fel tartalmát, vagy ajánlja érdekesebb írásait a címlapon. (Képeslapoknál a kiemelt cím olykor a képaláírás funkcióját is betölti.) Nem szerencsés, ha a kiemelt címek a hátsó borítóra kerülnek (Mozgó Világ), hiszen emiatt például a folyóiratállványokon, újságstandokon alig alkalmasak az előzetes válogatásra. Gyakori, hogy a címek mellől lemarad az oldalszám jelölése, előfordul, hogy a kivetített cím nem azonos a belső címmel: mindez növeli a hozzáférési időt, nehezíti az olvasó dolgát. Az irodalmi, kritikai lapok — ha egyáltalán ízelítőt adnak tartalmukból a címlapon — néha csak a szerző nevét, esetleg írásának műfaját jelölik meg (X. Y. riportja stb.), tetszés szerint kombinálva ezt az oldalszám közlésével vagy elhagyásával. Az előzetes válogatás szempontjából hasznos a kivetített cím alá néhány magyarázó-kedvcsináló sort is kiugratni (Magyar Ifjúság). Napilapjaink közül kettő (a Népszabadság, a Népszava) címloldalán ajánlja legérdekesebb cikkeit, mellékleteit — kivéve éppen a leggazdagabb tartalmú vasárnapi és ünnepi számokat. Időt megtakarító szerepe lehetne a Magyar Nemzet külpolitikai híresszefoglalójának — ha az apró betűs összegezés nem veszne el a vastag betűs címek között. (Emiatt ugyanis gyorsabban lehet hozzáfutni a teljes anyaghoz, mint a kivonathoz.) Az események áttekinthetőségét fokozza az is, ha minden fontosabb tudósítás a címloldal kezdődik s a belső oldalakon folytatódik. Ezzel a lehetőséggel élnek is napilapjaink, kivéve a Magyar Nemzetet, amely legfeljebb a címloldal utolsó cikkét folytatja a második oldalon.

Tartalomjegyzék közlése főleg a folyóiratokra jellemző. A magazinokban ritkábban akad erre példa. Ha van is, alig lehet megtalálni, pedig a nagyobb tér, a felülnöbbszedés megtérülne. Az elrendezést tekintve általános a közlési sorrend, amely egyben a cikkek terjedelmét is jelzi. Ha az írásokat vegyesen közlik, hasznos, ha a hasonló témájú cikkeket tematikus tartalomjegyzék gyűjti egybe (Magyar Ifjúság, Szputnyik, Pesti Műsor).

Akármelyik megoldást választják is, követelmény, hogy az olvasó a tartalomjegyzékben feltüntetett *oldalszámokat* könnyen megtalálja a lapban. Tipográfiai-kompozíciós modorosság az, ha a kép kizsorítja az oldalszámot, mivel ilyen esetben a kiválasztott cikkhez nehéz „odatalálni”. Némelyik rangosabb folyóirat is (Társadalmi Szemle, Valóság stb.), amely felül közli a lapszámokat, a cikkek kezdő oldalairól lehagyja a számot. Ugyanígy nehezíti a keresést, ha a lapszám az oldal — hajtogatásakor alig látható — belső sarkába kerül (Kritika).

Vaskosabb folyóiratszámokban, hosszabb tanulmányok közlése esetén az *előfej* is gyorsíthatja az odatalálást. Hetilapok néha bizonyos rovataikat különböztetik meg ilyen módon. Napilapjaink közül egyedül a Magyar Hírlap él ezzel a lehetőséggel.

Műfaji-stilisztikai kérdésekre itt nem térhetünk ki, csupán jelezzük, hogy a *címválasztás*, a *fogalmazás* tömörsége jelentősen befolyásolja az információk hozzáférési idejét, sőt eltérő értékekkel jellemezhető az egyes sajtóműfajok is.

Az adatok hitelessége

A szerzők kilététől, „illetékességétől” a szövegek értelmezésekor nem lehet teljesen eltekinteni: nem mindegy, hogy ugyanazt ki mondja (levélíró olvasó, jogi szakértő, felelős vezető stb.). A szerző — a szerkesztőség belső ellenőrzési apparátusától függetlenül — személyesen is felelősséget vállal állásfoglalásáért, adatai pontosságáért, s emellett alkalmat ad a további tudakozódásra (telefonon, levélben) is. Ezért kifogásoljuk, hogy az újságírói gyakorlat szerint⁴ a szerző munkásságára nem jellemző vagy nem kifejezetten egyéni teljesítményt tükröző írásokat nem is illik aláírni, illetve az aláírás a lap gyakorlatának függvénye. A tanulmányokat közlő folyóiratok természetesen rendszeresen feltüntetik a szerző nevét. Előfordul azonban, hogy a folytatásokban megjelentetett cikkeknek csak befejező részét írják alá, egészen addig nem tudjuk, kinek az írását olvassuk (Univerzum).

A szerzők élettrajzi adatainak közlése esetleges és következtelen. Több folyóirat külön rovatban mutatja be „e számunk munkatársai”-t, de az azonosításhoz leginkább szükséges születési év, illetve a felkészültséget, hozzáértést értékelő adatok (tudományos fokozatok, kutatói előzmények stb.) gyakran elmaradnak. Az évszámmal a Búvár is adós marad, moha adatgazdag jegyzetet, sőt — szerintünk feleslegesen — fényképet is közöl a szerzőkről. Ebben a vonatkozásban a legszínvonalasabbak a Mozgó Világ, a Nagyvilág és a Szovjet Irodalom születési évét is lehetőleg közlő „minieletrajzai”.

A *felhasznált irodalom* feltüntetése a szerző álláspontjának megalapozottságát nyomatékosítja. A bibliográfiai hivatkozásoktól olyan megbízhatónak tekinthető periodikumok is idegenkednek, mint a Filmkultúra vagy például a Pártélet. Az irodalmi-kritikai lapoknál szinte bevett szabály a jegyzetapparátus kerülése. A szerkesztőségek jó esetben is mintegy a szerző magánügyének tekintik hivatkozásai feltüntetését. Kevés szerkesztőség tartja feladatának a cikkek előzményeinek feltüntetését (vitacikkek, nem folyamatosan közölt folytatásos írások esetében). Egy-két lap viszont rendszeresen felhívja a figyelmet a témával kapcsolatos, korábban közölt cikkeire (Béke és Szocializmus, Delta, Nemzetközi Szemle, Univerzum). A szerkesztőségi archívumokban még sok kihasználatlan lehetőség rejlik.

Összefüggések jelzése, kitekintés, visszakereshetőség

A felhasznált forrásművek felsorolásának a hitelesség bizonyításán kívül más funkciója is van: a további információszerezés segítése. A népszerűsítő képeslapok, napilapok esetében ez különösen fontos volna. Igaz, a pillanatnyi érdeklődést ezek a lapok így is tömegesen felkeltik, de a könyvtárakba — pontos címek híján — az érdeklődőknek csak töredéke jut el.

Az általános érdeklődésre számot tartó, illetve a népszerűsítő szaklap témakörébe vágó friss *könyv- és folyóirattermés szemlézése* nélkül igen hiányos a lap által közvetített körkép. A legáltalánosabb a hazai könyvek ismertetése. A külföldi műveket már csak a szaklapok ismertetik, a folyóiratok áttekintése pedig különösen esetleges. Sokszor elégtelenek a szórványos hivatkozások, szinte lehetetlen az eredeti köz-

leményt ezek segítségével megtalálni. A szemlerovatokon kívül (Társadalmi Szemle, Népszabadság, Valóság, Magyarország stb.) ez a funkció külön folyóirat típusban is megtestesült: ez a „digest”⁵. A magyarországi folyóirat irodalom rendszeres áttekintésének feladatát — a cikkbibliográfiával is kiegészítve — mint ismeretes, a Látóhatár⁶ vállalja.

Az egyéb kulturális formák közül figyelemreméltóak a *tv-műsorokhoz* kapcsolódó cikkek (Delta, Élet és Tudomány stb.). A cikkek a tárgyaló témával kapcsolatba hozható kiállításokra, TIT-rendezvényekre, filmekre, színházi előadásokra csak elvértve hívják fel a figyelmet.

A sajtó elsősorban a jelennek dolgozik. Igen sok olyan értékes elemzés, elvi jellegű írás is akad azonban lapjain, amely hosszú ideig megtartja aktualitását. Ezek visszakereshetőségének megoldatlansága is nehezíti a köznapi tájékozódást.

Éves tartalommutatót az irodalmi és a tudományos folyóiratok többségénél találunk (az Élet és Tudomány félevenként tárja fel cikkanyagát). A kiemelhető melléklet azonban könnyen elkallódik, s kötetés esetén is a legkülönbözőbb helyeken (évi első szám, második félelvi első szám, utolsó szám stb.), mintegy véletlenül bukkan elő. A legésszerűbb megoldás az lenne, ha az évi utolsó számba kerülne, külön cikk gyanánt, eredetileg is bekötve (Béke és Szocializmus, Közgazdasági Szemle, Nagyító, Nemzetközi Szemle): így mindig biztosan, ugyanabban az évfolyamban számíthatnánk rá. (Ez is a szerkesztőségi archívumok naprakész munkáját feltételezi.) Sajátos megoldások itt is akadnak: az Ezeremester tárgyszószzerű indexe, a Nagyító minden egyes szám hátlapján közölt felsorolása a fontosabb árutesztekről.

A több éves termést összesítve feltáró *repertóriumok* száma — az Országos Széchényi Könyvtár katalógusából ítélve — ugyancsak kevés. (Ez is összefügg a szerkesztőségi archívum létevel, munkájával.)

Áttekintésünk alapján úgy véljük, nem indokolt a folyóiratok, hírlapok „információs technikájának” szélsőséges sokfélesége. A nagyobb formai egységességre törekvés (természetesen figyelembe véve az olvasók típusait, sajátos igényeit) nem veszélyeztetné a lapok egyéni arculatát. Bizonyos kérdésekben (a címek kivetítése a borítóra, élőfej alkalmazása, éves mutató készítése és elhelyezése, bibliográfiai hivatkozások stb.) érdemes lenne az érvényes szabványokat felülvizsgálni, szükség esetén új szabványokat, *szabványajánlásokat* kidolgozni.

Ami a *könyvtár* temivalóit illeti, szolgáltatásainak a jelenleginél szervezesebben kellene kapcsolódnia a tömegkommunikáció egyéb formáihoz, egységes rendszer keretében biztosítva a minél hatékonyabb, gyorsabb tájékozódás lehetőségét. A folyóiratok teljesebb körű beszerzéséről, kölcsönözhetőségéről, a cikkanyag analitikus feltárásának formáiról (cédulakatalógus, „törzsanyagjegyzék”) már az előbbieken hivatkozott cikkünkben írtunk. A könyvtár saját eszközeivel még a sajtógyakorlat bemutatott következtelenségeit is enyhítheti (a cikkek összefüggéseinek, előzményeinek utólagos feltüntetése — például a Látóhatár cikkbibliográfiájában). Egyes feladatokat (repertóriumok készítése, folyamatos kiegészítése) pedig a sajtószervezőségekkel, archívumokkal együtt, azonos érdekeltségünk — és felelősségünk — folytán közös erővel lehetne megoldani.

M á n d y G á b o r

J E G Y Z E T E K

¹ Subramanyam, K.: A tudományos folyóirat: jelenlegi irányzatok és a jövő kilátásai. = *Informatika*, 1975. 3. sz.

² Halász Béla—Katsányi Sándor: A könyvtárhasználati szokások változásai. = *Könyvtár-tudományi tanulmányok*, 1970.

³ A „megfelelő” információkról, illetve a köznapi tájékozódás információszükségletéről lásd cikkünket = *Könyvtáros*, 1976. 11. sz.

⁴ Gombó Pál: Az újságírás gyakorlati kérdései. 3. köt. Bp. 1965.

⁵ A digest. = *Magyar Sajtó*, 1972. 5. sz.

⁶ Az első magyar digest: a Látóhatár. = *Magyar Sajtó*, 1973. 2. sz.

Kiadók és könyvtárosok párbeszéde

A Szabó Ervin Könyvtár hosszabb idő óta szervez kiadó-könyvtáros találkozót szépirodalmi és szakkiadókkal egyaránt. Így került sor véleménycserére az elmúlt időszakban például az *Európa*, a *Gondolat*, a *Kossuth*, a *Zenemű* és a *Műszaki* Könyvkiadó munkatársaival.

Ezekre a találkozókra nemcsak a könyvtárosoknak van szükségük, hanem a kiadóknak is. A Kossuth Könyvkiadó például rendszeresen megküldi a könyvtáraknak éves tervét írásbeli véleményezésre. A megbeszéléseken általában 30—40 könyvtáros vesz részt. A könyvtáros munkája során többnyire nem „kiadókban”, hanem „könyvekben” gondolkodik, egy-egy ilyen találkozón azonban jó alkalom arra, hogy számba vegye az egyes kiadóknál megjelent műveket, összevesse azokat saját gyarapító munkájával és az olvasói igényekkel. Általában 5—6 évenként kerül sor egy-egy kiadó tevékenységének könyvtárosi véleményezésére. Az idei könyvhéten az ünnepi alkalmat használtuk fel arra, hogy lerövidítsük a találkozók között eltelt viszonylag hosszú időtartamot, s egyszerre nyolc kiadóval rendeztünk szakmai megbeszélést.

Az egyidőben négy könyvtárban rendezett találkozók lehetővé tették, hogy több mint kétszáz könyvtáros és -terjesztő vegyen részt a megbeszéléseken. Közülük mintegy negyvenen el is mondták véleményüket a kiadók munkájáról. A kerületi, szakszervezeti és iskolai könyvtárosok meghívásával a Szabó Ervin Könyvtárak saját kapcsolataik erősítésén felül a véleményeket is sokoldalúbbá kívánták tenni.

A szervezők ügyeltek arra, hogy a nagy kerületi könyvtárak tájékoztató könyvtárosai több helyen vegyenek részt a szakmai vitában, továbbá jelen legyenek a központi könyvtár feldolgozó osztályának munkatársai, bibliográfusai és módszertani munkatársai is.

A felkészülést, a tapasztalatok összegezését már március elején megkezdték a kerületi könyvtárosok. A hálózati központ a kiadótól elkérte az 1978. évi terveket, amelyek a propagandisták közvetítésével március és április folyamán 30—40 példányban meg is érkeztek. A könyvtárosok átnézték az Új Könyvek legutóbbi néhány évfolyamát, hogy lássák, mi jelent meg a nyolc kiadónál az elmúlt években. Több helyen számba vették a könyvek forgalmát, az előjegyzéseket, és hiánylistákat készítettek. Megvizsgálták néhány sikeres mű útját, átnézték a különféle tudományterületek kiadványait és a legfontosabb könyvsorozatokat. Ilyen előké-

születek után került sor május 28-án a találkozók lebonyolítására.

Óbudán a *Kossuth* Könyvkiadót Non György, a *Szépirodalmi* Könyva Judit képviselte. Az óbudai könyvtár munkatársai — a találkozóra készülve — megvizsgálták, milyen volt egy adott időpontban a Kossuth kiadványok olvasottsága. Kiderült, hogy akkor az olvasók 20 százaléknál volt a kiadó által megjelentetett könyv, jórészt a marxizmus-leninizmus klasszikusainak művei. A könyvtárosok elmondták: az életműsorozatok nem alkalmasak arra, hogy kielégítsék a kötelező olvasmányok iránti, számbelileg is nagy igényt. Bővíteni kellene tehát a *Marxizmus—leninizmus kiskönyvtára* sorozatban megjelenő kiadványok körét, annál is inkább, mert ez olcsó, és nagy példányszámban beszerezhető. Felsorolták Marx, Engels és Lenin műveiből azokat a tanulmányokat, amelyeknek kiadását ebben a sorozatban javasolják. Például: Marx: *A politikai gazdaságtan bírálatához* (1953) és Marx—Engels: *A történelmi materializmus c. művét* (1967). Non György válaszában elmondta, hogy a kiadó eddigi fő törekvése a klasszikusok műveinek lefordítása volt, a népszerűsítés a most következő feladat. Mivel a könyvtárosok azt az észrevételt is tették, hogy a mai ember olvasmányai között a szépirodalom mellett mind nagyobb szerepet kap a dokumentum- és a memoárirodalom, örömmel üdvözölték *A Magyar Népfront története* című könyvheti kiadványt. Kívánságuk szerint a *Mit kell tudni?* sorozatban például a Tanácskörtársaságról szóló kötet is jelenjék meg. A résztvevők megemlítették olyan műveket is, amelyek a kiadó előző éves terveiben szerepeltek, de a könyvtárakból hiányoznak, mert máig sem jelentek meg. Ilyen például a Nemzetközi almanach új kiadása, Gerelyes: A budapesti munkásmozgalm története a két világháború között stb. Javaslatot tettek néhány, a jövőben megjelenő könyv példányszámának módosítására is.

A *Szépirodalmi* kiadó tevékenységével kapcsolatban a könyvtárosok elismeréssel szóltak a régi magyar irodalom jeles képviselőinek megjelentetett műveiről, kevesellték azonban a mai írók publikációit. Az olvasók erősen érdeklődnek a mai tárgyú művek iránt, de az igényeket a könyvtárak nehezen tudják kielégíteni. A könyvtárosok bőséges szépirodalmi hiányjegyzéket soroltak fel, főként új kiadásra javasolt művek címét.

Kispesten, az új (25-ös) könyvtárban Hegedős Máriával (*Magvető*) és Aczél Ferencsel (*Corvina*) találkoztak a könyvtá-

rosok. Ebben a könyvtárban számba vették a Magvető Kiadó utolsó három évének kiadványait, és hosszú jegyzéket állítottak össze a „sikerkönyvek”-ből. Fejes Endre, Moldova György, Kolozsvári Grandpierre Emil, Németh László műveit említették. Elismeréssel szóltak a Magvető Világkönyvtár sorozatának köteteiről, de a régebben megjelentek újrakiadását is javasolták. Közülük néhány cím: Drabkina: Téli napforduló (1970), Braine: A féltékeny isten (1970), Kerouac: Úton (1966), Meras: Döntetlen egy pillanatig (1968). Kifogásolták, hogy a regényciklusok kötetei néha több év után külön-külön jelennek meg. A Corvina kiadványaival kapcsolatban külön kiemelték a könyvtárosok, hogy a szép külső szinte mindig értékes tartalommal jár együtt. Am elhangzott az az észrevétel is, hogy A művészet kiskönyvtára sorozat bizonyos köteteknek képanyaga nem elég szép, és olykor a bevezető tanulmány is rövid. A hiányjegyzék néhány világhírű múzeum anyagát — Uffizi és Pitti — és fontos monográfiákat sorolt fel. A gyermekkönyvtárosok elmondták: a kiadóknak nagyobb gondot kell fordítaniuk a gyermekek művészi nevelését szolgáló kiadványokra. A meglévő sorozat (Az én múzeumom) sem tartalmában, sem formájában nem megfelelő. A kiadó képviselőjének ígérete szerint 1979-80-tól kifejezetten gyermekek számára terveznek színvonalas művészeti sorozatot.

A harmadik beszélgetést a kőbányai, 12-es könyvtárban folytatták a könyvtárosok az Európa Könyvkiadó képviselőjével, Osztovíts Leventével és a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó munkatársával, Czotel Kornéllal. Talán az Európa kiadványaiból állt össze a leghosszabb hiánylista. A kőbányai könyvtár munkatársai az 1972-től máig kiadott műveket különböző szempontok alapján vizsgálták meg. Az elmúlt öt évben csaknem 1000 féle kiadvány jelent meg az Európa Könyvkiadónál, egy részük sorozatban. Ezek az olvasók körében igen kedveltek, de sok gondot okoznak a könyvtárosoknak. A sorozatokban ugyanis gyakran jelenik meg olyan mű, amelyet a gyűjtők örömmel megvásárolnak, de a könyvtárban már nem számítanak újdonságnak. A gazdag választék ellenére nagyon sok fontos könyv újrakiadását várják az Európától, például Dickens, Diderot, A. France, J. London, Zola több művét. De a XX. századi szerzők — Cocteau, G. Durrel, Dürrenmatt — több regénye is új megjelenésre vár. A könyvtárosok elismeréssel szóltak a Lyra Mundi sorozatról, és a most kiadott memoárkötetekről: A. Davis: Életem c. visszaemlékezéséről és a várható Pablo Neruda kötetről.

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó munkájával kapcsolatban elhangzott észrevételek szerint az üzemszervezés, a reklám, a számítógép, a vezetéselmélet és az üzempszichológia irodalma iránt az elmúlt időszakban megnőtt az érdeklődés. Am a kereslet és kínálat nincs összhangban, és a művek választéka, valamint példányszáma sem kielégítő. Czotel Kornél a kiadás és a terjesztés kapcsolatának elégtelenségéről beszélt, arról a gondról, hogy a kiadó a vélt, nem a valódi igények alapján állapítja meg a példányszámot.

A Liszt Ferenc téri Könyvtár vendégei Pók Lajos (Gondolat), Berend Mihály és Bács Gyula (Medicina Könyvkiadó) voltak. Itt is számos észrevétel és javaslat hangzott el, így például az, hogy szükség volna a Gondolat Zsebkönyvtár sorozatban színház-, illetve filmtörténeti műkiadására, ezen kívül néhány fontos kézikönyv megjelentetésére, például a modern természettudósokról és feltalálókról szóló lexikonra, továbbá a Biológiai önképzőhöz hasonlóan Helyesírási önképzőre is.

Felvetődött az igény néhány hézagpótló monográfia kiadására, például a művészek közül Yehudi Menuhinról, David Ojsztrahról, Fischer Annie-ről, az írók közül Mikszáthról, Tóth Árpádról, Katona Józsefről és Vajda Jánosról. Kérték a Gondolkodók sorozat néhány kötetének újrakiadását: Platon, Arisztotelész, Nietzsche, Kierkegaard és Chardin műveit.

A kiadó munkatársa egyetértett a kérésekkel, válaszában azonban megjegyezte, hogy a gyors reagálást náluk is, mint a többi könyvkiadónál gyakran nehezíti a nyomdai munkák hosszúsága. A Medicina Könyvkiadó képviselői elmondták, hogy kiadványaik több mint felét népszerűsítő egészségügyi könyvek teszik ki. **Ügyelnek** arra, hogy az orvostudomány időszerű kérdéseivel foglalkozó szakkönyvek mellett népszerű változataik is rövid idő alatt megjelenjenek. Fontos feladatuknak tekintik az egészséges életmóddal, a tömegsporttal, a szexuális felvilágosítással kapcsolatos művek kiadását. A könyvtárosok hozzászólásai elsősorban ezeket az olvasói igényeket tükrözték.

Valamennyi szakmai vitában mindkét oldalról felvetődött az az igény, hogy a folyamatos kapcsolattartáson és információcserén kívül ilyen találkozókra feltétlenül kerüljön sor az ötéves kiadói tervek előkészítésének szakaszában is. A kiadók örömeiknek adtak kifejezést amiatt, hogy a Kulturális Minisztérium létrehozta a Könyvtári Könyveket Minősítő Bizottságot, amely a kiadók és a könyvtárosok további kapcsolatát erősítheti a minősítő jelekkel és a példányszámok előrejelzésével.

Sz. Richlich Ilona — Sándor Ottóné

A magyar nyelvű teauruszok szabványa

Megjelent a *Magyar nyelvű információkereső teauruszok szerkezete, részei és formái* (MSZ 3418) c. szabvány. Mivel a szabvány szövege nem nyújt módot a problémák kifejtésére, a tételek indokolására, hanem a műfaj természetének megfelelően csak szűkszavú előírásokat közöl, a Könyvtáros nyilvánosságát szeretném felhasználni a szabvány bemutatására és arra, hogy álláspontunkat — a szabványt Varga Dénessel együtt terjesztettük elő — a szakmai közvélemény előtt megindokoljam. Nem a bizonyítványunkat kívánom magyarázni — úgy érzem, erre nincs szükség —, hanem az alapkoncepciót érthetőbben felvázolni a szabványelőírások jobb megértése végett.

A teauruszok célja és jövője

A legtöbb szakmában, a miénkben is, divatos dolog válságról beszélni. Pedig legtöbbször csak a fejlődés természetes megrázkódtatásairól van szó. A szakirodalom osztályozásának kérdésében azonban valóban gyors és gyökeres változások történtek az elmúlt években. Az osztályozás klasszikus értelemben osztályba sorolást jelent, ahol is az osztályozás tárgya a dokumentumtartalom egésze, a biztonságos visszakeresést pedig főleg az teszi lehetővé, hogy az osztályozásra használt kifejezés jelentése általában szélesebb körű, mint a dokumentum tartalma. Egyszerűval generalizáló (általánosító) osztályozások alakultak ki, amelyekkel átfogóan dokumentumként 3—6 ismérv mélységéig lehetett osztályozni. A követelmények azonban megnöttek, és meg is változtak. A végérvényesen „kiosztott” osztálybasorolás helyett az ún. mellérendelő osztályokban jelent meg az a rugalmasság, amely lehetővé tette a visszakeresés során összeállított — tehát a kereső kérdésnek megfelelő — dokumentum-osztályok, -csoportok, -halmazok meghatározását. A lényeges változás azonban akkor állt be, amikor a generalizáló osztályozások helyett megjelent az egyedi információk mélységében végzett osztályozás igénye. (Ezt hívjuk individualizáló osztályozásnak.) Ennek következtében az egy-egy dokumentumra jutó osztályozási ismérvek száma megnőtt, s bizonyos esetekben a dokumentumonkénti 25—30 ismérvet is elérte. Az a helyzet állt elő, hogy mind több dokumentumot, mind mélyebben és igényesebben kellett — és kell — osztályozni. A könyvtáraknak és a tájékoztató intézményeknek pedig legtöbbször nem áll rendelkezésükre a kellő számú és ezeknek az igényeknek megfelelően iskolázott szakember. (Valószínű, hogy a jövőben sem fog rendelkezésre állni.) A kiút ebből a kátyúból: automatikus osztályozási módszereket kell kidolgozni számítógépek segítségével. A biztató részeredmények ellenére ezek a módszerek napjainkban még a jövő eljárásainak számítanak; az automatikus osztályozás azonban már több mint teória, csupán idő és technika kell a kimunkálásához.

Az útkeresés két, ellentétes irányban indult el, s mindkettő megoldást hozott, sőt, a két véglet valahol találkozik is.

Egyrészt a mellérendelő osztályozásoknak kialakultak igen finom, árnyalt, de erősen szabályozott változatai, tehát megjelentek az információs teauruszok. Másrészt kibontakoztak az automatikus osztályozás körvonalai, s ezeknek alapelvei gyökeresen különböztek minden eddigi megoldástól. Az igazán automatikus és a tárolás megvalósítására is alkalmas változatok közül jelenleg egyetlen kész eljárás van, az ún. klaszter analízis (clustering). Széles körű elterjedését azonban egyelőre akadályozzák a magas technikai követelmények.

A két út, a két lehetőség közül most — a magyar teaurusz-szabvány kapcsán — csak az elsővel foglalkozom. A kettő jövőbeli viszonyáról azonban megjegyzem, hogy a szakirodalom zömét automatikusan fogják osztályozni, mert sohasem lesz annyi szakember, hogy a szinte milliós tömegű szakirodalom osztályozását teauruszok alapján el tudnánk végezni. A teauruszokat pedig a szakirodalom azon kis részének osztályozására fogják felhasználni, amely valamilyen ok miatt különleges gondosságot igényel. A két eljárás egymás mellett él majd ebben a munkamegosztásban.

Ha mindez igaz, óhatatlanul felvetődik a kérdés: a KGST információs rendszerek — amelyek nagy tömegű szakirodalmi adat kezelését vállalják — miért döntöttek a teauruszos osztályozás mellett? Elsősorban azért, mert az automatikus osztályozás nyelvhez kötött, hiszen alapja mindig a dokumentumok szövegének nyelvi és statisztikai elemzése. A szabályozott osztályozó nyelvek között — ilyen a teaurusz — ha nagy nehézségek árán is, de valahogyan meg lehet teremteni a kapcsolatokat.

Azok megnyugtatóására, akik a két eljárás közti választást kockázatosnak ítélik, egy nagyon fontos összefüggésre hívom fel a figyelmet: az automatikus osztályozás útján nyert osztályozási kifejezések, kulcsszavak automatikusan alakíthatók át egy teaurusz kifejezéseivé, ha ez a teaurusz létezik. Arról van szó ugyanis, hogy a do-

kumentumok szövegéből — például gyakorisági vizsgálatl — automatikusan nyerhetők osztályozási kifejezések (kulcsszavak), de egy olyan program segítségével, amely az így nyert kifejezések halmazai és a teaurusz osztályozási kifejezései (deszkriptorai) között meghatározza az ún. ekvivalencia (azonossági) osztályokat, a kulcsszavak deszkriptorokká alakíthatók. A teaurusznak azonban előzetesen el kell készülnie. (Az itt olvasható kifejezések részletes magyarázatát ld. A Könyvtáros kis lezikona c. rovatban, 6. szám, 358—360 l. is.)

Nincs tehát szakadék a két módszer között, ha az egyik átalakítható a másikká. Az ilyenfajta összefüggésekre azonban a rendszerek tervezése során jó előre számítani kell. Az ISO (Nemzetközi Szabványügyi Szervezet) nemzetközi szabványajánlása az egynyelvű teauruszokról két meghatározást is közöl, s az egyik éppen az, hogy a teaurusz eszköz, amely átalakítást tesz lehetővé a természetes nyelv és egy szakma (tudomány) szabályozott nyelve között. Hogy elterjedőben levő félreértést tisztázzak: ez nem jelenti, hogy az osztályozás lényege is az, hogy a természetes nyelvet lefordítjuk, átalakítjuk szabályozott nyelvre. Szó sincs róla! Ez az átalakítás szükséges, előbb azonban osztályozni kell.

Sőt, tovább is el lehet menni. Bár erre vonatkozóan nincsenek eddig kísérleti eredmények, a szakértő szeme azonnal észreveszi, hogy a strukturalista nyelvészet által az ún. nyelvi mélystruktúrában meghatározott relációk, alapviszonyok eléggé hasonlatosak azokhoz a kategóriákhoz, amelyeket a fazettás (vetületes) osztályozásokban fazettakként meghatározta. Ez a tény beláthatatlanul gazdag kutatási programot ad mind a nyelvésznek, mind az osztályozási kérdésekben érdekelt kutatók számára, és szinte fantasztikus eredményekkel kecsegtet. Szempontunkból most az a fontos, hogy a legkülönfélébb elveken nyugvó osztályozási rendszerek között megvalósítható az átmenet, legalábbis a szükséges „egyirányú” átalakítás.

A természetes nyelv és a teaurusz közti átmenet egyetlen percig sem lehet vitás, hiszen a teaurusz is a természetes nyelvből származik. (Mint minden más jó osztályozási rendszer.) Az automatikus teaurusz-építés éppen azt az utat járja, amely a „rakoncátlan, következtelen, terjengős” természetes nyelvet lépésről lépésre megrendege, és számos elemzés után szabályozott nyelvet, teauruszt eredményez.

A teauruszoknak azonban nemcsak a természetes nyelvvel (másrészt: a nyelvi kifejezés mélyebb összefüggéseivel) vannak szoros kapcsolataik, hanem az intellektuális folyamatokat más szempontból vizsgáló tudományokkal is. A teaurusz lényegében nem más, mint egy-egy tudomány fogalmainak, kifejezéseinek gyűjteménye és a közöttük levő kapcsolatoknak a rendszere. A fogalmakban tartalmak jelennek meg, a kapcsolatokban, viszonylatokban pedig — logikailag — ítéletek. Minden teaurusz tehát egy tudomány modellje, amelyen keresztül maga a tudomány vizsgálható. Így a teaurusz vizsgálati eszköze a tudományelméleteknek, tudományszervezésnek, s szoros kötelékek fűzik a mesterséges intelligencia kutatásához.

A magyar teaurusz-szabvány alapvonásai

A fentebb elmondottakból is kirajzolódik a magyar szabvány néhány jellegzetessége.

A szabvány a teauruszokat nem elsősorban a nyelvi kifejezés, hanem a fogalmak síkján igyekezett szabályozni: hangsúlyt helyezett a szemantikára (itt: jelentésekre). Úgy is lehetne mondani, hogy a tartalmakkal, jelentésekkel többen foglalkozik, mint azok nyelvi kifejezésével: a jelentés a fontos, nem a jel. A kapcsolatok is fogalmak, és nem kifejezések vagy szavak között kerültek meghatározásra, kivéve persze, ha formális, alaki esetekről van szó. Ezzel a teaurusznak és az adott tudomány tartalmának szoros összetartozását kívántuk érzékeltetni.

Az ismeretanyagunk és teauruszának összetartozását szolgálja az is, hogy néhány szigorú, kötelező előírás ellenére a szabályok sok esetben megengedőek, a döntést az adott szakterületől teszik függővé. Például a szigorúság megmutatkozott abban, hogy határozottan elválasztották az alá-fölérendelési relációt a része-egésze viszonytól, mivel az előbbi logikai tartalmi-terjedelmi, az utóbbi szerkezeti kapcsolat. De az alá-fölérendelésnél is csak a tiszta és valódi eseteket engedti meg a szabvány. Sajnos, néhány már elkészült teaurusz pontosan ezekben az esetekben mutat zavarokat. Egy-egy szabály megalkotásakor elméletben mindig „végigjártunk”, hogyan hat a szabvány a releváns irodalom kiválasztására a visszakeresési folyamatban. Pontatlan és zavaros kapcsolatrendszerű teaurusz a gyakorlatban hasznavehetetlen, alig értékelhető irodalmat „hív vissza” egy visszakeresési rendszerből. Engedékenység mutatkozik viszont az ún. rokonsági kapcsolatokban, hiszen ezek valóban az adott tudományok természetétől függenek. Az előírások is választási lehetőségeket kínálnak. A homonímiát (azonos alakúság) és a szinonímiát (rokon értelműség) szintén egyértelműen kellett szabályozni. Az előbbit azért, mert a visszakeresés pontosságá-

nak egyik alapfeltétele a homonímák szétválasztása. Az utóbbit pedig azért, mert egyik fő eszköze a természetes nyelvvel való kapcsolatnak.

A szabvány igyekezett a lehetséges teaurusz-részeket felsorolni és meghatározni, kötelezővé tenni bizonyos minimumot, ezt követően — megengedően — egyéb teaurusz-részek kialakítását is lehetővé tenni. A teaurusz fő részében a deszkriptorcikkek felépítését és az utalásfajtákat az egyéb előírásoknál részletesebben kellett megadni, hiszen ezek nyújtják a leggyakoribb útbaigazításokat. Talán új a szabvány szellemében, hogy — a hierarchikus, azaz az alá-, fölrendelési vagy más kapcsolatok több fokozatban kiépített részében — nem ír elő egyetlen hierarchikus szerkezetet, hanem több hierarchiát sugall, több kapcsolatrendszer alapján, sőt, más-más alapokon felépítve ugyanazon kapcsolattípus szerint is. Igaz viszont, hogy egy mérsékeltben strukturált szerkezetű részt, amelyet „jelentéskörök szerint csoportosított” résznek neveztünk, előnyben részesít a hierarchiával szemben. Ha ezeknek a részeknek a feladatait tekintjük, ti. azt, hogy az osztályozás a fő rész deszkriptorcikkéi alapján megy végbe, a többi rész pedig elsősorban azért van, hogy ráakadjunk arra a deszkriptorra, amelyet majd a fő részből ki kell keresni — világossá válik, miért született ez az állásfoglalás.

Ha a szabványt bíráló fogja érni, a kifogás bizonyára főként az utalások jelölismódját illeti majd. Szeretném leszögezni, hogy ez a legkevésbé lényeges kérdés, mert itt is az utalás a fontos, nem pedig a jele. Azért használtuk az adott betűjeleket az utalásokra, mert valamit használni kell, és ha netán mást használunk, azt ugyanúgy megkérdőjelezhetnék volna. (Számos „szakmai” vita tapasztalata mondatja ezt velem.) Az utalásokban igyekeztünk árnyalatokat megkülönböztetni, sőt, ezen a téren annyira messzire mentünk, hogy az utalóban megjelenhet a deszkriptor-kombinációkban levő logikai műveletek jele is. Miért? Mert a kapcsolatok a teaurusznak ugyanolyan fontos alkotóelemei, mint a deszkriptorok. Az utalók pedig a kapcsolatrendszert tükrözik.

A szabvány és a gyakorlat

De miért kell szabványt készíteni a teauruszokról? Való igaz, hogy enélkül is lehet jó teauruszt készíteni. A szabványosítás gondolata nemzetközileg is akkor merült fel, amikor megindultak a világméretűben összeegyeztethető információs rendszerek létrehozásának munkálatai. A szabályozás célja tehát az egységesség megvalósítása mind hazai, mind nemzetközi téren. A hazai szabvány messzemenően igazodik a KGST SzT 174—75 és az ISO 2788—72 jelű szabályzathoz. A magyar szabványt is ez a gyakorlati követelmény hívta életre. A nemzetközi szabványokhoz való igazodás könnyebbé, de nehézségeket is okoz. Szerencsére az ISO szabályzat részletesen felvázolja a változatokat és megengedi a választást. A KGST szabvány — az egységesség miatt — nagy gondot fordít az alakiságra, tartalmi szempontból azonban csak a minimumokat írja elő. Így a magyar szabvány az ISO-éhoz képest határozottabb, a KGST NTMIR-éhez képest *tartalmilag* bővebb.

A szabvány gyakorlati célja inkább az egységesség szavatolása, ezen felül azonban nagyfokú szabadságot igyekszik adni a teauruszok kialakításában úgy, hogy a magas színvonal érdekében szakmai minimumot is előír.

A magyar szabványnak a teauruszépítés gyakorlatához eredendően is köze volt. A Kohó- és Gépipari Tudományos és Műszaki Tájékoztató Intézet (KGTMTI) teauruszainak gyakorlati kimunkálásából születtek azok a tapasztalatok, amelyek általánosítva megvalósulnak a szabványban.

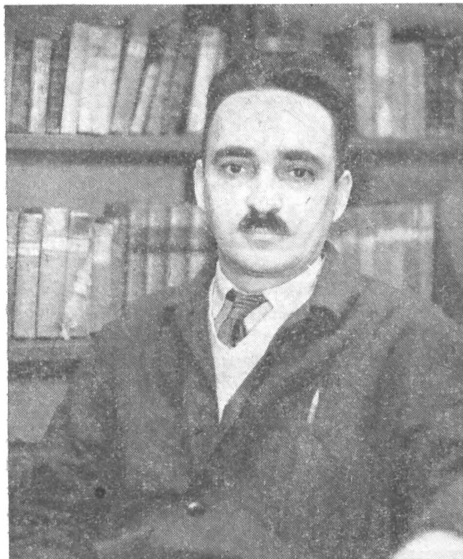
A Könyvtártudományi és Módszertani Központ és a KGTMTI a teauruszokról a közeljövőben három monográfiát is kiad: a teauruszok elméletéről, a teauruszépítés módszertani kérdéseiről és a számítógépes teaurusz-építési programrendszerekről. Ezek már a szabvány szellemét tükrözik, illetve — történetileg éppen fordítva — a szabványban e három könyv mondanivalója sűrűsödik.

Horváth Tibor

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

A könyvtár örök

SÁNTA FERENC író

Mily különösnek tűnő, s mennyire igaz a képzetársulás, amely most az íróégp előtt ülve születik. Mennyire megleg magamat is a felszüremlő gondolat, hogy a legmélyebb alázatot — mely mindig szinte megsemmisítő erővel ejt hatalmába az anyák előtt — mekkora rokonság fűzi a megilletődéshez, amit a könyvtárak termében érzek a sorakozó könyvek között. Ne szülessen mosolygás e sorok olvastán — hacsak a megértés szelíd és finom vonása nem. Hisz így igaz, s milyen egyszerű: senkitől többet nem kaphatunk. Így igaz valójában? Nincs bennem tévovázás: nekik köszönhetem a legtöbbet.

Az olvasó ember tudja: jellemét, egyéniségét — s következőképpen: magatartását — a napok eseményei, s a magáévá olvasott könyvek egyforma erővel alakítják. A képzelet eseményt teremt — mondta Montaigne, s hozzátehetjük: nem csak az író tolla alatt, hanem az olvasás bővülő óráiban is. Egy-egy, a könyv lapjairól kilépő alak nemegyszer inkább társunkká válik, mint ismerőseink vagy barátaink. S ha ezek eltűnhetnek szemünk elől, amazok végig kísérenk halálunkig. Andrej herceget jobban ismerjük, mint önmagunkat. Ami a valóságban lehetetlen számunkra, azt tehát a könyv megtehetette. Mily elkéserítő annak a tudása, hogy emberek milliói fosztják meg magukat a cso-

dától: egy életet élvén, a könyvek során keresztül száz és száz életet élhetnének meg. Nem véletlen, hogy regényről, szépirodalomról beszélek először. Hiszen, itt kezdtük mindannyian. Serdülő és kamaskorom éveiből alig-alig maradt ki nap, melyben a betűk ne ajándékoztak volna meg új ismerőssel. Legtöbbször a kolozsvári Egyetemi Könyvtár hosszú asztalainál öltöttem testet. Tizenkét-tizenhárom éves koromban itt fogott körül először az a csend, amit oly jól ismerünk, s amit a lapok könnyű neszezése és a halk léptek varázsolnak oly mélységgé. Talán az erdők, a zavartalan természet csendje hasonlítható hozzá. Szünetlen és minden porcikámat átjáró volt a megilletődöttség, amit itt éreztem.

De az alázathoz később juttottam el. Harmincéves koromban kezdtem dolgozni az Eötvös Könyvtárban. Ha addig voltam is a „szentélyek-szentélyében” — a könyvtárak raktáraiban —, mindig látogatáson, nem érdemelt és megtisztelő kísérettel. Itt azonban először maradtam egyedül — munkámat végezve — a könyvek ezreivel. Egynéhány novellám jelent meg addig egy kis könyvecskében, s ha nem is buzgott túl, de mentes sem voltam a fiatal író rátarti önérzetességétől. Itt meg a könyvek tízezrei néztek le rám bölcs nyugalomukkal, s amennyire eltöltött az otthonosság érzése, mint ki testvérek, rokonok, barátok gyülekezetébe érkezett, annyira — mit is mondok? — összehasonlíthatatlan erővel szállt meg és nyugdózt le kicsinységemnek az érzése. Áldott pillanat! Soha meg nem köszönhető varázslat, mely nem szűnt azóta sem, és nem ér véget soha. Itt már nem valamely könyv szól hozzám — de az emberi nagyság, a szellem, a töprengés és gondolkodás pusztíthatatlan és méltóságos *folyamatossága*. (Lám: nem ezt érezzük-e a gyermekét hordó anya láttán? Mind e dolgok bölcsőjét, az *élet* folyamatosságának magasztosságát?) Igen! A könyvtár örök. Emlékezet, megőriz és tovább indít. Kezdhetnének előről mindent, ha valamely gonoszság egyszer elpusztítaná őket. Nem tekercesek — múltunk égett el Alexandriában, közhely ma már. Szerencsés ki könyvtárnyi könyvet mondhat magáénak, s otthonában járva napról napra szembesül vele. De azoknak a könyveknek többsége már feltárta a titkát birtokosának — és más ott állni a végigolvashatatlan százezer előtt. Nem lehet másképpen, csak olthatatlan szomjjal, mely napról napra nyugtalanít, serkent és leigáz. Soha szebb nyugtalanságot és soha ma-

gasztosabb vereséget! A leggyönyörűbb paradoxon: tehetetlenség, mely új és új buzgalmat szül.

Ez volt a legnagyobb és a legdrágább ajándék, amit a könyvtártól kaptam — kicsiny ehhez képest az elolvasott könyvek sora. Igaz tartalmukat csak amazzal

nyerték el. Utolsó tisztelgést pedig hadd küldjek azoknak a köteteknek, melyek többsége az Eötvös Könyvtár „Nagy-könyvtárában” s leginkább az angol irodalom polcain sorakozik: az ártatlanoknak, melyek átlőtt és gránáttépte sebekkel bántva állanak órhelyükön.

Művelődési szokások kialakítása a kisgyermekes családokban

Ezzel a címmel tartott tapasztalatcsere-vitát a Magyar Nők Országos Tanácsa és a Népművelési Intézet népművelők, könyvtárosok, óvónők és pszichológusok részvételével.

A megbeszélést megelőzően a Nótanács nagy mintavétellel családvizsgálatot végzett; ennek eredményei egyeztek az egybegyűlték tapasztalataival, melyek szerint a fiatal szülők számottevő hányada azért nem tud gyermekeivel foglalkozni, mert ehhez hiányoznak a megfelelő, otthonról magukkal hozott minták. A mai 25—30 évesek kisgyermekkorára a nagy társadalmi mozgások idejére esett, a dolgozó anyának is igen kevés ideje jutott a családra, és így sok esetben megszakadt a családi hagyományok láncja. Korábban az anyák a nemzedékről nemzedékre szálló bölcsődalokat, meséket adták tovább, ám a mai szülőnemzedék tagjai — bár idejük már volna rá — nem tudják a „dúdolókat”, a bölcsődalokat, nem ismerik a meséket, mondókákat, népi játékokat, és így nem képesek arra sem, hogy az anyanyelvi kultúra megalapozására használják fel a gyermekgondozás pótolhatatlanul értékes éveit. (Jóllehet az iskolában találkoztak a népköltészet alkotásaival, azok mégsem maradtak meg úgy emlékezetükben, mintha a családi hagyomány részei lettek volna.)

Az országszerte szaporodó kismama-klubok ezt a hiányt is igyekeznek pótol-

ni: értelmi síkon, utólag megadni azt, amit a családi nevelés érzelmi légköre elmulasztott.

A vita résztvevői sokféle kezdeményről hoztak hírt: Sásdon például a könyvtárban működik a kismama klub, itt varrni, kézimunkázni is tanítják az anyákat, közben a könyvtáros felolvas nekik, de ki is állítja az ajánlott könyveket. Dunakesziben az óvodások rendszeresen mesedélutánra viszik a könyvtárba, olykor a zenét tanuló kislányok „hangversenyt” is rendeznek számukra, s ezekre az alkalmakra szüleik is hivatalosak.

A könyvtári kismama-klubok vonzóak, inkább a látogatók elhelyezése okoz gondot, semmint a toborzásuk. Ezzel szemben a művelődési házak hasonló klubjaiba csak fáradságos szervezőmunka hozza össze a látogatókat, és igen jó előadókra kell megnyerni, hogy újra meg újra sikerüljön összegyűjteni őket. A „sok munka, kevés látogatás” némelykor el is veszi a népművelők kedvét ettől a tevékenységtől.

Könyvtárosok említették, hogy az anyák maguk jelentkeznek ötletekkel, kérésekkel. Például olyanokkal, hogy a terhesrendelőkhöz állítsanak ki néhány ajánlott könyvet, vagy osztogassanak röplap-bibliográfiákat, s hogy ez utóbbiakat a családokat látogató védőnők is terjesszék.

A könyvtárak közül már több készített ilyeneket (esetleg olvasópályázathoz

kapcsolva), csak az nem tisztázódott, hogy valójában mit is ajánljanak a fiatal anyáknak? Az ötletszerűen összeállított szépirodalmi jegyzékek nem sokat segítenek; az anyák iskolázottsága, műveltsége, szakmája, érdeklődése nagyon is eltérő. Egyedül az anyai helyzet teremtet közös nevezőt, tehát ehhez célszerű ajánlást adni. Mégpedig a gyakorlati tudnivalókon kívül olyan könyvekre is ráterelni a figyelmet, amelyek elősegítik a kulturális alapozást, a kisgyermek anyanyelvi, irodalmi, zenei, művészeti nevelését, hogy születésétől kezdve fogékonyá válják a művészi szép befogadására. Ennek az alapozó munkának a módszerivel igen sokszor még az értelmiségi nők sem ismerkedtek meg, még nekik is gondot okoz a mit, mennyit, hogyan kérdése. Pedig az ilyenfajta művelődés „a családi szimbiózist”, a családtagok közös fejlődését is munkálja, és miközben elősegíti az együtt töltött szabad idő értékes felhasználását, mélyíti az érzelmi kapcsolatokat mind a családtagok, mind pedig a gyermekek és a művészetek között.

A közösen művelődő család típusának elterjesztése érdekében az értekezlet résztvevői elhatározták, hogy további tapasztalatcsereket tartanak, és azt is, hogy a jó ötleteket és módszereket igyekezzenek a nyilvánosság útján közzétesni.

Bozóky Éva

Kollányi Ferenc

1863—1933

Kollányi Ferenc két évtizeden át tevékenykedett az Országos Széchényi Könyvtárban, és tíz évig szerkesztette a könyvtáros szakma mindmáig legrangsabb folyóiratát, a *Magyar Könyvszemlét*, de működésével — pár kisebb cikk kivételével — alig foglalkozott valaki. Pedig mind könyvtárosi pályafutása és szakirodalmi tevékenysége, mind történetírói működése több figyelmet érdemelt.

A Liptó vármegyei Szentpéteren született 1863. április 29-én. Középiskoláinak elvégzése után teológiát hallgatott, és 1885-ben pappá szentelték. Utána különféle helyeken és beosztásokban működött. Történelmi érdeklődése, kutatási kedve már teológus korában jelentkezett; elsősorban az egyháztörténelem és az egyházjog érdekelt.

Egyházi pályáját 1893-ban a könyvtárosi pályával cserélte fel. A Széchényi család, az Országos Széchényi Könyvtár alapító levelében kikötött jogának folyományaként, könyvtáróri állásra jelölte, amelyre ki is nevezték. Egyetemi könyvtárosképzés ebben az időben nem lévén, a szakmához szükséges tudnivalókat pályatársaihoz hasonlóan a gyakorlatban szerezte meg. Könyvtárosi kinevezésének évében jelent meg első önálló munkája, a *Római levelek* (Esztergom, 1893), amely már nem mindennapi kulturális érdeklődéséről és tájékozottságáról, valamint íráskészségről tesz tanúságot.

Könyvtárosi tevékenységét sosem lanckadó szorgalommal, lelkiismeretességgel és egyre gyarapodó szaktudással végezte, de közben önálló könyvtártudományi és történelmi kutatásokat is folytatott. Egy más után jelentek meg könyvei, a kor vezető folyóirataiban pedig kisebb tanulmányai. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából 1897-ben ötnapos tanulmányutat tett Olaszország könyvtáraiban, ahol elsősorban az állami könyvtárak szervezetét, szabályzatait, ügykezelési rendjét stb. vizsgálta. Többször tartott előadást az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosképző tanfolyamán, a könyvtárt pedig gyakori könyvajándékaival gyarapította. 1893 és 1911 között alig akad a könyvtárnak olyan évnegyedes jelentése, amelyben ne szerepelne neve az ajándékozók között. 1902-ben igazgató órré nevezték ki, s ugyanakkor

átvette a könyvtár folyóiratának, a Magyar Könyvszemlének szerkesztését is. Egyházi felettesei a jáki apát címevel tüntették ki, a Magyar Tudományos Akadémia pedig 1903-ban levelező tagjává választotta. 1906. március 28-án a király a hiteles helyek levéltárainak főfelügyelői tisztségét ruházta rá. A főfelügyelő hatásköre a levéltárak használhatósága és megbízhatósága érdekében szükséges intézkedésekre vonatkozó tárgyalásokra és a hiteles helyi levéltárak helyszíni vizsgálatára terjedt ki. E kinevezés fáradságos munkát követelt; volt olyan év (1908), amikor tizenkét hiteles helyi levéltárt vizsgált végig.

Tudományos tevékenységében a század első évtizede volt a legtermékenyebb időszak. Kilenc nagyobb, önálló munkája látott napvilágot, és ehhez járult még a folyóiratokban, napilapokban közzétett publikációk hosszú sora. Egyházi főhatósága, amely tudományos működését mindvégig figyelemmel kísérte, érdemei elismerésül 1911-ben nagyváradi kanonokká nevezte ki. A kinevezés következtében 1911. július 1-én az Országos Széchényi Könyvtárban viselt igazgató óri tisztségéről lemondott, s a könyvtár kötelekéből végleg eltávozott.

Kollányi Ferenc könyvtártudományi szakirodalmi munkásságát a Magyar Könyvszemlében kezdte meg 1892/93-ban. (*Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae. J. Dankó.*) 1892/93 és 1908 között tizenhat nagyobb közleménye jelent meg itt, amelyek közül a *Könyvek a XVI. és XVII. századi főpapi hagyatékokban* (1898) és az Országos Széchényi Könyvtár történetével foglalkozó, kilenc folytatásban megjelent tanulmánya (1902—1904) a legjelesebbek, de nem szabad megfeledkeznünk magvas könyvismertéseiről és két könyvgyűjtőről, illetve könyvtárosról (Dankó József, 1895; Schönherr Gyula, 1908) szóló megemlékezéseiről sem. Az olasz állami könyvtárakról beszámoló tanulmánya, valamint az Országos Széchényi Könyvtárról írott cikksorozata külön kötetekben is megjelent; az utóbbi (*A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára 1802—1902. I. kötet. A könyvtár megalapításától gróf Széchényi Ferenc haláláig* 1905, MNM. Országos Széchényi Könyvtár, 485 l.) a könyvtár első két évtizedé-

nek történetéről ma is nélkülözhetetlen forrás, amely a vonatkozó levéltári anyag teljes felhasználásával készült, s a könyvtár történetének minden mozzanatára kiter az elhelyezéstől kezdve az állomány gyarapodásán keresztül a könyvtárosok fizetéséig, a katalógusok elkészítéseig s a nevezetesebb látogatókig. Különösen érdekes az első könyvtáros, majd igazgató, Miller Jakab Ferdinánd tevékenységét bemutató rész és azok a fejezetek, amelyek a könyvtárnak a később megalapított Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe való beilleszkedésével, a könyvtár és Gróf Széchényi Ferenc, valamint a könyvtár és a nádor viszonyával foglalkoznak. Nagy vesztesége a magyar könyvtártörténetnek, hogy a munka folytatása (amely pedig kéziratban elkészült) nem jelent meg nyomtatásban. *A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene* (1902. Hornyánszky) c. kiadványban ő írta meg *A nyomtatványok osztálya* c. fejezetet. E témakörbe vág *Az Akadémia és a Nemzeti Múzeum* című munkája is. (Bp. 1910. MTA 121 l.)

A történész Kollányi Ferencnek a *Magyar Ferenc-rendiek a XVI. század első felében* című dolgozata volt az első nagyobb munkája. (1898. Kny. a Századok 1898. évi 4—12. számából.) Egyháztörténetészeknek, történészeknek, művelődéstörténetészeknek nélkülözhetetlen az *Esztergomi kanonokok 1100—1900 c. hatalmas anyaggyűjteménye* (Esztergom, 1901, Esztergomi Főszékesegyházi Káptalan, 547 l.). Részben egyháztörténeti, részben egyházjogi vonatkozású a *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis anno 1397* (1901, Athenaeum, 71 l.), a *Regesták a római és a páрмаi levéltárakból* (1905. Athenaeum, 68 l.), a *magyar kegyúri jog hazánkban a középkorban* (1906. Magyar Tudományos Akadémia, 298 l.), a *párbér jogi természetéhez* (1908. 115 l.), valamint a

veszprémi püspökök királynékoronázási jogának története (Adatok a veszprémi püspökség történetéhez I.) című (Veszprém, 1901. 152 l.) munkája. A történésznek és a könyvtárosnak tisztelgett *Emlékbeszéd Knauz Nándor fölött* (1911. MTA, 111 l.) című dolgozatban.

Mint már említettük, 1902-ben Kollányi Ferenc vette át Schönherr Gyulától a Magyar Könyvszemle, az egyetlen magyar szaktudományi folyóirat szerkesztését, s azt kanonoki kinevezése miatt történt eltávózásáig el is látta. (Az 1911. évi 1. és 2. szám még az ő szerkesztésében jelent meg.) Mint szerkesztő nemcsak a folyóirat jól bevált hagyományait folytatta, hanem új munkatársakat is szerzett, új témákról íratott s a *Külföldi folyóiratszemle* c. rovaton keresztül a vezető európai országok könyvtári mozgalmait is figyelemmel kísérte. (K. F. szerkesztői működésével foglalkozott Fülöp Géza a százéves Magyar Könyvszemlérről írt, lapunkban megjelent tanulmányában is. L. a Könyvtáros 1977/1. sz. — A szerk.)

Önálló munkái mellett kisebb közleményeket is jelentetett meg folyóiratokban, napilapokban. Elsősorban a Századok, az Akadémiai Értesítő, a Turul, a Katholikus Szemle stb. hasábjait vette igénybe. Pár címmel is (*Oláh Miklós.* = Katholikus Szemle, 1888. — *A Karcsai és Gencsi családok címerlevelei.* = Turul, 1898. — *Zsigmond dekrétumának szövege.* = Religio 1909.) érzékeltetni lehet sokféle irányuló érdeklődésének gazdagságát.

Kollányi Ferenc kanonokká történt kinevezése után kizárólag egyházi hivatásának élt, könyvtártudományi és történelmi kutatásaival felhagyott. 1933. május 1-én hunyt el Budapesten.

G a l a m b o s F e r e n c

Könyvtárat az ötvenezer kötetből!

— ezzel a címmel jelent meg cikk a Könyvtáros 1973. évi első számában a *Hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium* könyvtáráról. A gimnáziumban 1974-ben 160 m² alapterületű új, szabadpolcos könyvtár létesült, s ide került az oktató-nevelő munkához gyakrabban szükséges állomány, a kézikönyvek, az egyéb szakirodalom, valamint a folyóirat-anyag, sőt egy kis zenei részleg is. A zsúfoltság enyhülésével a külön termekben levő régi, értékes, nagy gyűjtemény szintén hozzáférhetőbbé vált. Az iskola vezetősége azóta is gondot fordít a tervszerű gyarapításra. A múlt évben például 40 000 Ft beszerzési összeg állt a könyvtár rendelkezésére, s külön összegeket kapott a hangzó anyag vásárlására, valamint a 83 folyóirat előfizetésére. A könyvtárat 685 diák és tanár használta, akik egy év alatt 14 500 kötetet kölcsönöztek. Ehhez járul még a helybenhasználat, a tanulók önálló munkavégzése, továbbá a könyvtárban tartott órák rendszere, valamint a jól sikerült rendezvények sora is. Alig néhány év kellett hozzá, hogy a könyvtár bizonyítsa: a jó művelődésügyi befektetés mindig gyorsan megtérül és mérhetetlen hasznot hoz.

Mi a redundancia ?

Minden információt tartalmazó közlés, például szöveg befogadásakor az „üzenet” megértésében mindig „részt vesznek” azok az ismeretek, amelyeket a befogadó (olvasó) már előzetesen is tudott a közlés tárgyáról. A redundancia — alapjában véve — ennek az előzetes tudásnak a mértéke.

A relevanciához hasonlóan tehát a redundancia is tulajdonképpen az információ-tartalom mértékéhez kapcsolódó fogalom. Arra az arányra utal, amely egy közlésben (dokumentumban, szövegben) a befogadó számára új, váratlan, bizonytalan, illetve már régebben elsajátított, feldolgozott, biztos információ-tartalom között állapítható meg. Ez a viszonyítás mutatja meg a befogadónak, hogy a közlésben valóban van-e — és mennyi — információ, és egyben tájékoztatja arról is, hogy az intellektusában már tárolt s elrendezett ismeretek segítségével meg tudja-e érteni az új információkat.

Így tekintve a redundancia szoros velejárója, szinte feltétele az információnak. Nélküle ugyanis nem válhatna ki az ismertből az ismeretlen (az „újdomság”), és nehezen volna megérthető az új (gondolat), mert az értelem általában az ismert dolgok felől halad az ismeretlenek felé. Ezért van szükség arra, hogy a kommunikációs folyamatokban, a közlésekben, szövegekben valamilyen kedvező arány, egyensúly jöjjön létre az ismert és az ismeretlen tartalmi elemek, a redundáns és a releváns információk között. Ha a megfelelő arány nincs meg, ha az egyensúly felborul, zavarok keletkeznek a közlések (információk) használatában és megértésében.

A szélsőséges esetek, tehát azok, amelyekben teljes egészében új (releváns) vagy teljes egészében ismert (redundáns) információkat közölnek, viszonylag igen ritkán fordulnak elő. Az ilyen közléseknek nincs is „sok” értelmük, hiszen a teljesen ismeretlen információk megfejtsége az értelem számára vagy lehetetlen (pl. ősi hieroglifák vagy titkos írások esetén), vagy akkora fáradsággal (kutatómunkával) járna, hogy a legtöbben nem vállalkoznának rá. A teljesen ismert, vagyis ismétlődő információkra pedig általában nincs szükség, mert semmit sem lehet hasznosítani belőlük.

A túlságosan tömör, a minimumra redukált közlésre jó (vagy rossz) példák a táviratok s általában az ún. távirati stílusban fogalmazott közlések, amelyek igen sok (*nemegyszer végzetes*) félreértés okozói lehetnek a megértést segítő redundancia hiányában. Az ilyen közlések közé sorolhatók a könyvtárakban, információs intézményekben használt tárgyszavak, annotációk, rövid referátumok, amelyeknek „biztos” értelmezése — egyértelműsége — az olvasók, felhasználók számára általában mindig problematikus.

Amikor a redundancia „javára” borul az egyensúly a közlésekben, akkor áll elő az a jelenség, hogy felesleges „információkkal” árasztják el az olvasókat, felhasználókat. Erre a jelenségre utal egyébként a redundancia szó eredeti értelme is. A szó a latin *redundo* (*redundare*) igéből származik, amelynek jelentése: kiárad, kiönt, túlzott bőségben van, áradozik (a kifejezésekben).

Az előzőkből következik, hogy minden közlés (a befogadó szempontjából) az újdomság és a redundancia közötti „térben” helyezkedik el, ennek a térnek valamelyik pontján található. A kommunikációelméleti kutatások arra mutatnak, hogy a kommunikációs, információs rendszerekben, így például a nyelvekben, szövegekben olyan általános „hajlam” érvényesül, hogy megközelítően 50—50 százalék a redundancia és az információ (relatív ismeretlen tartalmi elemek) aránya. Ez az arány felel meg legjobban az (új) információk kedvező befogadásának, megértésének, megtanulásának, helyes értelmezésének.

Ellentmondásnak látszik, de igaz, hogy a releváns, a hasznosítható, az új gondolatokat adó információ is lehet redundáns. Ez főként akkor következik be, amikor a közlésben (írásban, beszédben) több szót, mondatot, szöveget használunk, mint amennyi a megértéshez szükséges, vagyis terjengősen fejezzük ki magunkat. De bekövetkezhet a redundancia azáltal is, hogy a mondanivalót (szándékosan vagy nem szándékosan) „elködösítjük”, pongyolán, kétértelműen, félreérthetően fogalmazunk, aminek következtében a lényeg nehezen hámozható ki (ez történik néha a szabadalmi leírásokban).

A tüzetesebb vizsgálatok nem igazolták azt a széles körben elterjedt nézetet, hogy a szakirodalmi közleményekben igen nagy arányú a redundancia, vagyis túl sok bennük az ismétlődő, újat nem tartalmazó „információ”. A tartalmi átfedések egy része abból ered, hogy ugyanannak a kutatási eredménynek közlésére több kommu-

nikációs csatornát (kutatási jelentés, disszertáció, szabadalom, konferencia-előadás, folyóiratcikkek) is felhasználnak.

A tartalmi azonosságot mutató dokumentumokban is lehetnek azonban olyan (új) gondolati elemek, amelyek a felhasználók részére relevánsak! Mindez komoly problémákat okoz a dokumentumok tartalmi elemzésében, osztályozásában, indexelésében, de többnyire az ezeket megelőző (gyarapítási) és követő (tájékoztatási) munkafolyamatokban is.

Az elmondottak alapján a redundancia lényegét, szerepét, hatását a következőkben foglalhatjuk össze. A redundancia funkciója ambivalens: pozitív hatásában elősegíti az (új) információk megértését, megkülönböztetését, a kommunikációban mutatkozó zavarok (félreértések, torzítások) kiküszöbölését; negatív hatásában azonban „elárasztja” a befogadókat fölösleges „ismeretekkel”, és akadályozza a tényleges (új) információk célbaérését.

E kétféle hatás között a kommunikációban, így a szakirodalmi, könyvtári tájékoztatásban is egyensúlyt kell teremteni a releváns és redundáns dokumentumok (információk) gondosan mérlegelt, a befogadást elősegítő arányának kialakításával.

Györe Pál

IRODALOM

- Cleverdon, C. W.—Kiss, J. S.: Redundancy, relevance, and value to user in the output of information retrieval system = The Journal of Documentation, 32. k. 3. sz. 1976. p. 159—173.
Nan Lin: The study of human communication. Indianapolis, 1973, Bobbs-Merrill.
Nauia, D.: The meaning of information. The Hague, 1972, Mouton.

Kérdezz — felelek

Többen érdeklődtek az iránt, hogy a szülési, illetve a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli (gyermekgondozási) szabadság letelte után a dolgozó nő milyen mértékű rendes szabadság illeti meg, és a szabadságot mikor kell megkapnia?

Válasz:

A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében a dolgozó nőt a szülési szabadság teljes tartamára, továbbá a 10 éven aluli gyermek gondozása miatt munkában nem töltött időre (ez utóbbi időből azonban legfeljebb egy évre) megilleti a rendes szabadság. A rendes szabadságra jogosultság szempontjából tehát a húsz hét szülési szabadságot és a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadságnak — a gyermekgondozási segély folyósításának — első évét úgy kell tekinteni, mintha az említett idő alatt az anya dolgozott volna. Ez a kedvezmény az anyát újabb szülés esetén ismét megilleti.

Ha az anya a szülés évében esedékes rendes szabadságát a szülés előtt nem vette ki és a szülési szabadság, illetve a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadság miatt az adott naptári évben később sem tudta kivenni, akkor a rendes szabadságot

ha a szülési szabadság letelte után munkába akar állni, a szülési szabadság megszűnésétől számított,

ha pedig a fizetés nélküli szabadságot (a gyermekgondozási segélyt) is igénybe veszi, a fizetés nélküli szabadság letelte után 30 napon belül ki kell a számára adni.

Ha például egy — naptári évenként 18 munkanap rendes szabadságra jogosult — könyvtárosnő szülési szabadsága 1975. augusztus 31-én járt le, és az 1975. évre járó rendes szabadságát nem vette ki, 1975. szeptember 1-től pedig a gyermekgondozási szabadságot (a gyermekgondozási segélyt) választotta, a munkába állásától számított 30 napon belül az alábbi mértékű elmaradt szabadságot kell megkapnia:

az 1975. évre járó 18 munkanapot +

1976-ra az évi 18 munkanapnak az 1976. január 1-től augusztus 31-ig terjedő időre eső arányos részét, azaz 12 munkanapot, összesen tehát 30 munkanapot.

Megjegyezzük még, hogy ha ez a könyvtárosnő például 1977. július 1-én áll munkába, akkor az említett 30 munkanap elmaradt szabadságon felül 1977-ben még az 1977. évi teljes szabadságának a július 1-től december 31-ig terjedő időre eső arányos részét, kilenc munkanapot is meg kell kapnia.

Varga Nándor Lajos

Hatalmas életművének nagyobb része a nyomtatott vonal, a grafikai művészetek birodalmához kapcsolja. Ez a kapcsolat többérté: mint alkotóművész ezret meghaladó rézkarccal, több száz fametszettel gazdagította a magyar grafikát; mint művész-pedagógus a Képzőművészeti Főiskolán nemzedékeknek adott értékes útvalót tanácsaival, bírátaival; mint szakíró pedig egész sereg könyvével járult hozzá a magyar grafika fejlődéséhez.

Varga Nándor Lajos (lakik: 1062 Budapest, Népköztársaság útja 84.) 1895. január 1-én született Losoncon. Iskolai tanulmányainak egy részét a sepsiszentgyörgyi székely Mikó Kollégiumban végezte, és ma is erős szálak fűzik a Székelyföldhöz. Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán megszakította az első világháború, de miután visszatérve megszerezte a rajztanári diplomát, 1922-ben — mint művésznövendék — ismét beiratkozott a Főiskolára Olgyai Viktornak, a magyar grafika úttörőjének osztályára. Olgainak később tanársegéde, majd tanácskezes utóda lett. Közben több tanulmányutat tett, s állami ösztöndíjasként két ízben járt Londonban a grafika történetének tanulmányozása végett. Egyeszer társaságban valaki így mutatta be: „Mr. Varga, a második olyan ember, aki végignézte a British Museum teljes grafikai gyűjteményét!”

1919-ben rendezett első kiállítását később még sok követte. Közülük a leggazdagabb anyagot a Múcsarnok 1970-ben mutatta be.

Pedagógusmunkáját grafikai szakkönyvei egészítik ki: *A rézkarca* (1935), *A rézmetszet* (1938), *A fametszet* (1940), *Régi magyar vagy magyar vonatkozású fametszetes könyvek* (1942) — a Könyvtárosban közölt záródíszek is ebből a könyvből valók —, *Vonalművészet* (1944), *Az alkotó szépség* (1949) stb.

Kutatta a régi magyar papirosalmok vízjegyeit, és e téren végzett munkásságának eredményét három részben, „művészi kézirat”-ként, néhány példányban adta ki. Ennek a műnek néhány fametszetű illusztrációját 1973-ban a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár mutatta be, amikor a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójára megrendezte „Varga Nándor Lajos fametszetei és a könyvnyomtatás” című kiállítását.

A mester grafikai munkásságából bő szemelvényeket adott 1975 májusában a szegedi Somogyi Könyvtár, amely így köszöntötte az akkor nyolcvan éves művészt. Ezen a kiállításon Varga Nándor Lajos összes, szám szerint 80 ex librise szerepelt, közülük az első 1923-ban készült. A kiállítás óta a könyvjegyek száma túljutott a százon. A technikát tekintve munkásságában a legnagyobb helyet a fametszet foglalja el, mégpedig újabban főleg lapdúcmetset, de gyakori a rézkarca és akad néhány rézmetszet is.

Varga Nándor Lajos ex libriseit szerte a világon ismerik. Az Exlibris-barátok Egyesületének Nemzetközi Szövetsége (FISAE) az 1976-ban Lisszabonban megrendezett nemzetközi exlibris-kongresszus alkalmával kiadta *Az ex libris művészei* c. sorozat 3. kötetét, ebben a kötetben a magyar exlibris-művészetet Varga Nándor Lajos képviseli. Munkásságának ismertetését nyolc, eredeti dúc-ról nyomott fametszetű ex librise illusztrálta. Az utóbbi években könyvjegyeiből két mappa is napvilágot látott: *Varga Nándor Lajos: 12 ex libris*, kiadta 1970-ben a Képcsarnok Vállalat, B. Supika Magdolna bevezetőjével; a másodikat — *12 fametszet* — a nyolcvan éves mester köszöntésére a Debreceni Pedagógus Művelődési Ház Ajtosi Dürer exlibris-gyűjtő köre jelentette meg.

1971-ben megkapta a Magyar Népköztársaság Erdemes Művésze címet, 1975-ben pedig „a grafikai művészetben elért eredményes alkotó tevékenységéért, elméleti és pedagógiai munkásságáért” a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munkaérdemrend arany fokozatával tüntette ki. Végezetül említsük még meg, hogy Varga Nándor Lajos a Kisgrafika Barátok Körének elnöke. Az ő személye az összekötő kapocs a közelmúlt és a jelen művészeti világában.

Semsey Andor

Varga Csaba: Művelődési közösségek

A Hazafias Népfront 1972-ben tartott ötödik kongresszusa adta ki a jelszót, hogy a népfrontbizottságok „alakítsanak olyan művelődési munkaközösségeket, amelyek küzdenek a szocialista kultúráért, nemcsak a nagyobb tudásért, a szakmai és általános ismeretekért, hanem életünk megjavításáért, a jobb emberi kapcsolatokért”, új erkölcsi normákat teremtő és hordozó szocialista közösségeikért. S a művelődési munkaközösségek mindezt kulturálódás közben, a művelődés eszközeinek segítségével valósítsák meg.

Varga Csaba 1975-ben végigjárta az országot, felmérte három év munkaközösségi tevékenységének eredményeit, s e munkájában számol be a látottakról. Tudósításából megállapítható, hogy valami kétségkívül megindult ezen a téren, működnek már munkaközösségek. Nyolc megye meglátogatása után innen is, onnan is figyelemre méltó kezdeményekről, eredményekről számolhat be.

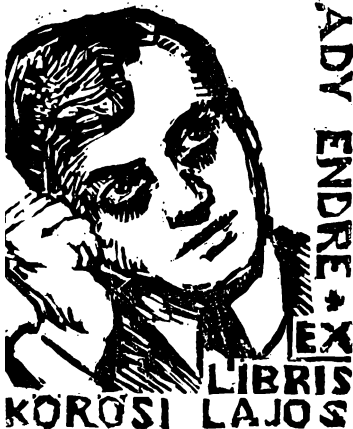
Somogyban kezdte az országjárást, mivel itt alakultak az első munkaközösségek. *Balatonszárszón* például községi társadalmi bizottságot szerveztek a művelődés segítésére, s ezt nevezik munkaközösségnek. Más a helyzet *Nemesdédén*, ott a munka és a közös érdeklődés hozta össze a kertbarátok körét, s ebből alakult tevékeny munkaközösség a község kulturá-

lis életének fellendítésére. *Borsodban* megyei munkaközösség fogja össze a járási és községi kollektívák munkáját, e megyéből különösen *Karcsa* honismereti munkaközösségének példája marad emlékezetes a könyv olvasói számára. Nagyon érdekes a *Hajdú* megyei *Józsa* közösségben alakult apák klubjának tevékenysége is. *Szabolcsban* 36 községi munkaközösség jött létre két év alatt. *Bács* megyéből a *Kisszálláson* működő önművelő műhelyek keltenek élénk érdeklődést, ezek és a *Lakitelken* tevékenykedő munkaközösségek évtizedes tevékenysége mintául szolgálhat.

Tolnából *Kakasd* nevét jegyezhetjük meg és *Paksét*, ahol a könyvtár Lányok-asszonyok klubja évek óta sokoldalú önkéntes művelődési tevékenységet folytat. *Pest* megyében *Dömsöd*, *Ráckeve*, *Fót*, *Zebegény* községekben indult figyelemre méltó közösségi művelődés. A szerző vizsgálódó körútja *Veszprém* megyében fejeződött be.

Hasznos és szükséges könyv *Varga Csabáé*, kívánatos, hogy a járási és a községi könyvtárosok is figyelmesen tanulmányozzák. Tudósításaiban nemcsak a kialakult és a kialakulóban levő munkaközösségek működésének tényeiről nyújt tájékoztatást, hanem kevés szóval elemez és értékeli, sőt, itt-ott tapintatosan bírál is. Világossá válik írásából, hogy a közművelődés megújításában nélkülözhetetlen a „társadalmisítás”. Tanulságul állapítja meg, hogy a közművelődésből mindmáig kimaradt a lakosság kétharmadnyi többsége. Az ide tartozókat kell elsősorban kulturálódásra mozgósítani a már művelődő egyharmad, vagy annak alkalmas hányada segítségével.

De hogyan? Sok példát mutat fel, bár könyvecskéje inkább kedvet ébresztő, propagáló írás, mintsem módszertani tanácsadó. A munkaközösségek módszertani problémáinak elemzését az ezután megjelenő hasonló kiadványoknak kell elvégezniük. Bár ebben a füzetben is sürűn esik szó arról, hogy mi is a művelődési közösség, ez mégis elég tisztázza, különösen a bemutatott csoportok esetében. Úgy sejtjük, nem is akarta a szerző az első vizsgálódás során kimon-

dani az ítéletet, hogy munkaközösség-e az illető csoportosulás, vagy nem az. Használja ugyan bizonyos esetekben megkülönböztetésként a Gárdonyitól eredő „egybeférő” közösség kifejezést, de nem eléggé meggyőzően. Megnyugodhatunk abban, hogy a közösségek minősítésének kritériumát még ezután kell tisztázni a művelődési elméletnek és gyakorlatnak.

A könyvtárak vonatkozásában tisztának látszik a képlet. A beiratkozott könyvtári olvasók művelődő csoportot alkotnak. Ha azonban ennél többre vállalkoznak: ha tudatosan végzett önművelő tevékenységük közben igyekeznek másokat is segíteni a kulturálódásban, ha támogatják a könyvtáros munkáját, ha útbairgaitják olvasó társaikat, ha új olvasókat nyernek meg, akkor már munka-

közösséggé fejlődnek. Szerintem például a paksi Lányok-asszonyok klubja már munkaközösség, *Varga Csaba* szerint nem.

Az eredmény azonban nem az elnevezésen múlik. A munkaközösségek kialakulásának mai kezdeti állapotában nem érdemes az elnevezésen vitatkozni: *csinálni kell a dolgot.*

Valami mégis hiányzik a könyvecskéből: *a termelőszövetkezetek szerepeltetése.* A falusi lakóhelyi művelődést ugyanis nem lehet elválasztani a termelőszövetkezetektől. A kettőnek együtt kell fejlődnie egészen addig, míg a termelőszövetkezetek nemcsak termelési, hanem művelődési központokká is válnak. (*Hazafias Népfront, 119 l.*)

Páldy Róbert

bibliográfiák

A magyar néprajztudomány bibliográfiája

1850—1870

Az eredményeit öntudatosan számbavető magyar néprajztudomány nagy összefoglaló bibliográfiájának 1945—1954. és 1955—1960. évi ötödik és hatodik kötete után a kezdetekről tudósít a legújabb és legvaskosabb kötet. (Alcíme: Tanulmányok és adatok a Kárpát-medence etnográfijához.) 12 297 tétele az 1850 és 1870 közötti évek termését gyűjtötte össze. A szerkesztő, *Sándor István* bevezetőjében meggyőzően fejti ki a korszakolás szempontjait. E két évtized a Habsburg-önkényuralom kora, amelynek hatása az 1867. évi történelmi forduló után — a néprajz szempontjából érdekelhetően — 1870-ig tartott. A bibliográfia „főszereplője” természetesen a magyar parasztság, bár a céhek megszűnésével megindult iparfejlődés megteremtette a nagyipari munkásságot is, amelyet ekkor még látszólag fölülmúlt a kisiparban dolgozó munkásság. A gazdálkodásban az állattenyésztéshez képest nőtt a földművelés jelentősége. A viszonylagos zárttság miatt erős volt a regionális jelleg, sok a táji adottság, ami a néprajz szempontjából rendkívül fontos.

A magyar etnográfiának mint önálló tudománynak fejlődéséhez e korszak erősen hozzájárult: kibontakozóban volt az orientalisztika, fellendült a finnugor nyelvtudomány. A fejlett folklórisztikai gyűjtés és kutatás mellett (Ipolyi Arnold, Kriza János stb.) azonban ekkor még el-

maradt az anyagi kultúra kutatása, s a néprajztudósok jórészt a rokontudományok szervezeti kereteiben dolgoztak.

Az említettek mellett az etnográfia kibontakozásának és gyors fejlődésének fő oka a történelmi helyzet volt. Sándor István a bevezetőben így ír erről: „A magyar művelődés történetének ekkori szakaszában a szépirodalom mellett a tudomány is politikai fórumot jelentett: a beolvasztásra törekvő intézkedésekkel szemben nyelvünk, életviszonyaink, hagyományaink, egész történelmi múltunk jellegzetességét, különállását dokumentálta. Szakembereink erőfeszítéseinek célja e rendkívüli viszonyok közt: önállóságunk történelmi jogalapjainak igazolása az európai közvélemény előtt.”

A Magyar Tudományos Akadémia 1951-ben kiemelt feladatnak minősítette a néprajzi bibliográfia megalkotását. A Néprajzi Bizottság kezdeményezésére létrejött munkaközösség gyűjtötte az anyagot, amelynek sorsát 1963 óta a Néprajzi Kutatócsoport kíséri figyelemmel. A kötetek anyagának gyűjtése elsősorban a Néprajzi Múzeum könyvtárának állományán alapult, de kiegészítették a Széchenyi Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár, az Egyetemi Könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, e kötetet pedig Petrik Géza és Szinnyei József műveinek anyagával is.

A legújabb kötet összeállítási elvei megegyeznek az előző kettőével. Felsőrolja a magyar néppel, a Magyarországon élő más népekkel foglalkozó munkákat, a magyar tudósoknak az általános néprajzzal és más népekkel kapcsolatos műveit, a Magyarországon kiadott külföldi néprajzi munkákat, fordításokat és a külföldi szakmunkák hazai ismertetéseit. Nagy erénye, hogy számba veszi a más országokban élő magyarok néprajzi anyagát, a külföldre szakadt néprajztudósok műveit és a Kárpát-medencében velünk élő népekről szóló irodalmat. A súlypont a magyar parasztság életviszonyain és kultúráján van. A bibliográfia nemcsak tudományos közleményeket, hanem értékes ismeretterjesztő cikkeket is feltár, továbbá a szorosan vett néprajzi műveken kívül a nép életével kapcsolatos adatértékű közleményeket (rendeleteket, szépirodalmi, hírlapi anyagokat) is fölveszi. A több mint 400 feldolgozott hírlap és folyóirat között néhány, a történeti Magyarország határain kívül megjelent fontos periodikum is van (Bukarest, Augsburg, Frankfurt, Bécs stb.). Értékes a könyv másodfokú bibliográfiai anyaga, amely a vonatkozó könyvészeti anyagot és a bibliográfiát is tartalmazó könyveket veszi számba.

A bibliográfia szerkezetének legfőbb erénye, hogy felépítése az előző kötetekéhez hasonlóan a néprajztudomány belső adottságaihoz igazodik, főfejezetei azonosak az előző kötetek fejezeteivel, a részletekben az anyag természete szerint tagolódnak a tételek. A feldolgozott folyóiratok, hírlapok és sorozatok jegyzéke után a rövidítések, majd az érdemi anyag következik 60 fejezetre tagolva. A füg-

gelék német, orosz és angol nyelven közli a bevezetést és a részletes tartalomjegyzéket. A helységnevek mutatója a korabeli alakról utal a maira. A személynévmutató a biográfiai tételszámot adja meg. Kár, hogy földrajzi névmutató nincs, így az alfejezetekből kell kikeresni a tájakra, helységekre vonatkozó irodalmat. A tájak és népcsoportok anyagát tartalmazó fejezetben a szerkesztő olykor kiemelt ismert és fontos tájegységeket (Göcsej, Sárköz, Ormánság, Csallóköz stb.), más esetekben a hagyományos megyebesorozást használja, azon belül községenként (ábécé sorrendben) bontja az anyagot. A mai és a régi közigazgatási beosztás eltéréseiből és a táji átfedésekből adódó gondok a vö. jelű annotált utalószámok segítenek, amelyek az adott helyen nem az anyag másodlagosságát jelentik, csupán a többszöri leírást takarítják meg. A címleírás a szerző nevét, a mű címét, a kiadás helyét, idejét, a kiadót, a lapszámot (periodikumnál az évfolyamot és a lapszámot), a többszöri kiadásokat, valamint a mellékleteket tartalmazza. Idegen nyelvű cikk vagy összefoglalás esetén az idegen nyelvű címet is megadja a szerkesztő. Egy-egy alcím után legfeljebb 30–40 tételt sorol fel, a tagolás érdemi és részletes. A bőséges és alapos utalások többsikű feltárást tesznek lehetővé. A tételszámok mellett szükség szerint tárgyszavak, esetleg annotáció található.

A jól szerkesztett, gazdag tartalmú könyv a néprajzi szaktudományi és a helyismereti tájékoztatás, valamint a bibliográfiai munka nélkülözhetően segédeszköze. (1977. *Akadémiai*, 1165 l. 240 Ft.)

Tuba László

Három zenei gyarapodási jegyzék

A közművelődési könyvtárak kiadványai között sajátos helyet foglalnak el a zenei részlegek, hangtárak éves gyarapodási jegyzékei. Tartalmuk a rendelkezésre álló összegnek, a lemezkereskedelmi kínálatnak és a gyarapítást végző könyvtáros igényes válogatásának tükörképe.

Az igényes kiadvány maga is alkalmas igényes zenehallgatók nevelésére: utóbbiak a jegyzéket lapozva mind otthonosan, opusz-számai és hangnemei, az előadókra és a hanglemezkiadásra vonatkozó egyéb adatok között, összehasonlíthatják egyazon zenemű különféle felvételeit, és közben szinte észrevétlenül tudatos zenehallgatókká válnak.

Noha a valóságban mindez mégsem ilyen egyszerű, annyi bizonyos, hogy a gondosan szerkesztett kiadvány nemcsak tájékoztat, hanem nevel is.

Tiszteletreméltó elhatározás, ha a jegyzéket összeállító zenei könyvtáros vállalja a jövőre is elkötelező, évente ismétlődő összeállítást. Helyezete azonban nehéz, mert a hanglemez címléírásának csak gyakorlata van nálunk, magyar szabványa nincs. Ha már a címleírási gyakorlat kialakításában, sőt: a felveendő adatelemek számának meghatározásában is szükség van az országos gyakorlat ismeretére, vajon kitől, mikor és mi jogon várható el ezen ismeretek általánosítása és az egyes zeneművekre való újra-alkalmazása?

Az adott három kiadvány értelmezéséhez mércéül több, nem szorosan vett szakmai kívánalom (elrendezés, tagolás, a kialakított elvek alkalmazásához való következetes ragaszkodás) szolgál; valamint a jegyzékek összevetése: azonosságuk bizonyos tendenciáit tükrözik.

A tekintélyes terjedelmű *Kaposvári jegyzék* több tételt foglal magába, mint a másik kettő együtt (685, illetve a *Dunaújvárosi* 209, az *Egri* 249). A jegyzékek anyagának csoportosítása tematikus: zeneművek, irodalmi-nyelvi lemezek, mozgalmi dalok, emléklemezek.

Mivel a zenei lemezek címnyelve teszi ki a jegyzékek tételeinek nagyobb részét (1028:115), jogosan kifogásolhatjuk a szakrendi bontás, a többi csoporttal arányos alfejezetek megalkotásának hiányát.

A katalóguscédulákéhoz hasonló részletességgel tárja fel anyagát a *Dunaújvárosi jegyzék*, az *Egri* viszont nem közli a gyártási adatokat.

A jegyzékek összeállítói a csoportokon belül szerzői betűrendet alkalmaznak. Az adott szerző műveinél a további sorrendet a műfajcímek, ezt követően a növekvő opusz-szám, majd a hangnemek ábécérendje adja.

A *Dunaújvárosi jegyzék* a felvételeket magyar nyelven írja le, az *Egri* a lemez nyelvén történik a leírás. A *Kaposvári jegyzék* az irodalmi címek esetében mind az eredeti címet, mind annak magyar megfelelőjét közli. Csupán egyetlen esetben maradt el — egy lengyel lemeznél — az eredeti cím közlése (626. tétel), minden bizonnyal gépelési hiba következtében.

A következeteséget leginkább a szláv szerzők nevének transzliterálásánál kérhetjük számon. Az *Egri jegyzék* 98. tétele a *Modeszt Petrovics* névformával szemben *Nyikolaj Andrejevics* névformát is ad; a *Kaposvári jegyzék* 142. tételének *Petr* névalakja után a 198. tételben *Alekszandr* helyett *Alexander*-t használ; a *Dunaújvárosi* nem minden esetben adja meg a szláv szerzők apai nevét, holott épp annyira közismert az egyik, mint a másik (94. tétel: *Muszorgszkij, Mogyeszt Petrovics* — 98. tétel: *Prokofjev, Szergej*).

Csak gratulálni tudunk ahhoz a vállalt munkatöbbletnek, mellyel a *Kaposvári* és a *Dunaújvárosi jegyzék* a zeneszerző születési és halálozási adatait is közli.

A zeneművek azonosítására is szükség van. Erre szolgál az előadó(k) megjelölése. A közreműködőket a lemezen található sor-

rendben adja meg az *Egri* és a *Dunaújvárosi jegyzék*. A *Kaposvári kiadvány* sztereotip sorrendje: *karmester, szólisták, együttesek*. Azonos együttesek esetében mindig azonos névforma-használat lenne kívánatos, ugyanannak az együttesnek ugyanolyan jelölése (556. tétel: *SZSZSZR Rádió szimfonikus zenekara*; 559. tétel: *USSR Rádió szimfonikus zenekara*).

A cseh előadók nevével figyelembe kell venni azokat a diakritikus jeleket, melyek bizonyos betűk hangértékének a latin betűsorhoz viszonyított eltérését jelölik. Ezeknek utólagos kitétele összegezhető a kiadványhoz használt sokszorosítási eljárással. Kár, hogy ezek a jelek mindhárom jegyzékből hiányoznak.

Fontosnak tartjuk, hogy az összeállító azt a névalakot használja, melyen az előadók hazánkban közismertek. (A *Budapest Symphony Orchestra* megjelölés csak a *Magyar Rádió* és *Televízió zenekarának nyugati hangversenykörútjain* létezik. Igaz, hogy az LPX 11 398-as lemez borítóján az idegen elnevezés olvasható, magán a lemezen azonban a magyar név található.) Vigyázni kell a sztereotip megjelölést használó együttesek nevének meggyarításával. Helytelen a *Prágai Quartet* névalak. Helyesebbnek tartjuk a *Prágai vonósnégyes, Prague Quartet, Prazské kvarteto* elnevezések bármelyikét.

Címmutatót találunk az *Egri* és a *Dunaújvárosi jegyzékekben*. Igaz, a bennük felvett semmitmondó műfajcímeiktől eltekintve. Felesleges viszont az *Egri jegyzék szerzői mutatója*, amelyet csak egy, a tartalmi jegyek alapján csoportosított jegyzék tenne indokoltá. Hiányzik az előadók mutatója a *Dunaújvárosi kiadványból*. Az *Egri* és a *Kaposvári jegyzék* előadói névmutatója (néhány, „angolosan” írt szöveget művész nevével kivéve: *Svetlanov Jevgeni, Yeresko Victor, Gaouk Alekszander*) pontos, használható. Utóbbi az „előadói minőséget” is feltünteti.

A közművelődési könyvtárakban dolgozó zenei könyvtárosok tevékenységének csak kis része a hanglemezek feldolgozása. Dicsérendő, ha az általános feldolgozással foglalkozó csoport helyett maguk végzik ezt a munkát. Elismerést érdemel a kiadványszerkesztői-összeállítói erőpróba, a példa követését ajánljuk valamennyi „A”-típusú könyvtár zenei könyvtárosának.

G y i m e s F e r e n c

Gyapardási jegyzék. (Hanglemezek.) Összeáll.: Varga Imréné. Eger, 1974, Megyei Könyvtár. 80 l.

Zene és költészet. Válogatás a Dunaújvárosi Munkás Művelődési Központ és Központi Könyvtár hanglemez állományából. Összeáll.: Pethő Klára. Dunaújváros, 1975, MMEKK. 70 l.

A Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár hanglemez-gyapardási jegyzéke. 1975. Összeáll.: Bükkösdői Valéria. Kaposvár, 1976, Megyei Könyvtár. 88 l.

Pesti Ernő: Devecseri Gábor bibliográfia

Hat éve, hogy Devecseri Gábor meghalt, az idén februárban lett volna 60 éves. A kerek születési évfordulóra jelent meg a róla szóló bibliográfia, „szerény megemlékezésésként” a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár költőket népszerűsítő, költőkhöz elvezető könyvészeti „sorozatának” legújabb darabjaként. A nagyon korán, alkotóereje teljében, ötvennégy évesen elhunyt kitűnő költő, műfordító, filológus és publicista irodalomtörténeti jelentőségét talán éppen ez a bibliográfia, népszerűségét pedig az bizonyítja, hogy kötetei napok alatt elfogynak. Időszerű és méltó vállalkozás volt tehát a lezárt életmű teljességre törekvő feltárása.

A kiadvány *Ortutay Gyulának* az Irodalmi Színpad Devecseri emlékműsorában elhangzott bevezetőjével kezdődik. Ortutay megemlékezése baráti szemmel keresi és értő szeretettel mutatja föl Devecseri emberi és költői lényegét, a „fiú ragyogást” és a „legjobb tudósok hozzáértésével párosult” játékos örömet, amellyel „újra meg újra birkózásba” kezdett a homéroszi hexameterekkel, a görög, latin és modern költők műveivel, hogy új műfordítói iskolát teremtsen, az eredeti alkotáshoz és a mai magyar nyelvhez hűen szólaltassa meg őket.

Az életrajzi adatok közlése után az anyaggyűjtés gondjairól, körülményeiről, a szerkezet szempontjairól tájékoztat az összeállító. (Kár, hogy az anyaggyűjtés lezárásának dátumát nem említi.) A bibliográfiai rész a költő szépirodalmi munkáinak felsorolásával kezdődik. Időrendben, jól áttekinthetően sorakoznak a tételek, mindegyiknél megtaláljuk az újabb kiadások, a színházi bemutatók és a műről megjelent recenziók, méltatások adatait. Helyes, hogy a napilapokra való hivatkozásban nem a lap sorszáma, hanem a megjelenés keltére találunk utalást, de éppen ez a tény ébreszti a gondolatot, hogy vajon nem tudnánk meg többet a recenziókról, méltatásokról, ha ezeknél is a betűrend helyett az időrend lenne a rendezési elv?

A szépirodalmi műveket a költő tanulmányait, cikkeit, könyvismertetéseit felsoroló rész követi, majd megzenésített verseinek címleírásait olvashatjuk. Az időrend itt is jól eligazít Devecseri Gábor érdeklődésének, vonzalmainak útjain.

A saját művek 331 tétele után találjuk a fordítások jegyzékét, és ismételten megbizonyosodunk róla, hogy a műfordító Devecseri milyen hatalmasat alkotott. Előbb az önálló kötetek felsorolása, majd az antológiákban megjelent fordítá-

soké következik, mindkét rész betűrendben. E két részt egészíti ki a „fordított művek listája”, ahol az írók neve után lefordított műveik címét olvashatjuk. Ez a lista csak a névmutatóval együtt használható, de mivel ott több szám is áll egy-egy név mellett, eléggé körülményes a keresés. Jó szolgálatot tenne, ha a címek mellett utaló szám is állna a művet tartalmazó kötetre.

A Devecseri Gáborról szóló írárok című részben az összeállító tanulmányokat, cikkeket, nekrológokat sorolt fel időrendben. Szívesebben láttuk volna a terjedelmesebb, fontosabb tanulmányokat a kisebb cikkektől, hírektől elkülönítve. Egykét, az első részben látott recenzióval újra találkozhatunk itt. (Pl. Török Sophie írása: 2., illetve 491. tétel; Garai Gábor írása: 32., illetve 533. tétel.) Az 520. tétel szám alatt fölvetett írás — Varga Domokosé — pedig a 29. sz. alatti Devecserimű recenziója. Némely esetben persze egy-egy recenzió többet elárul a költőről, mint egy újsághír, s az összeállító bizonyára mérlegelte is az ismételt címfelvétel okát. Más kategóriába tartozik az 558. és az 590. tétel, Keresztury Dezső verse, amely viszont csak a költő „Emlékének szentelt versek” c. részbe kívánkozik.

A tételszámokra utaló terjedelmes névmutatót könnyebben használhatnánk s jobban feltárná a Devecseriről szóló írásokat, ha a költőről vagy műveiről író szerzők nevét tipográfiailag elkülönítették volna az egyéb nevektől.

A bibliográfia igazi értékét, jelentőségét ezek az észrevételek nem csökkentik: bárcsak mielőbb kézbe vehetnék a tájé-

koztató könyvtárosok, irodalomtanárok, főiskolások a Devecseri Gábor nemzedéktársairól várható bibliográfiákat is.

A korábbi FSZEK-bibliográfiák gyakorlatához híven a névmutató után „melékleteket” találunk. Ezek Devecseri Gábor műhelyébe engednek betekinteni. Az áthúzott, javításokkal teli kézirat-fakszimilék a poeta doctusról, a kórházi ágyon rótt sorok az utolsó pillanatig dolgozó és az elmúlásnak ellenszegülő emberről közölnek fontos tudnivalókat. (1976. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 159 l. 10 Ft.)

Bertók László

Szász Levente: „Jelet rakj az úton végig”

A finnek irodalma

A Pécsi Városi Könyvtár kiadásában megjelent kötet bőséges bibliográfiával kiegészített irodalomtörténeti vázlat. A finn irodalmi nyelv kialakulásától napjainkig kíséri végig szerzők és művek útját, kiemelve a Kalevala óriási szerepét, mert az eposz és vele együtt a népköltészet mindig is erősen hatott az egész irodalomra. Szintúgy a táj: „az irodalom fővonalaként kialakult az a fajta népbárázolás, melyben az egyetlen, szinte emberi rangra emelt társszereplő a természet.”

A történelmi, gazdasági háttér változásairól azonban alig-alig szól a szerző, és így nem bontakozik ki egy irodalom „életrajza”, hanem inkább egy időrendbe szedett lexikon adatait kapjuk, az írók életrajzát és a főművek tartalmának bőseges elmondását.

A kötet negyedét kitevő bibliográfia azonban igen sokrétű. Helyet kap benne a szépirodalom mellett több más művészet (film, zene, képzőművészet) irodalma is, pontosabban mindaz, ami ebből magyar fordításban olvasható. (Kivéve a finn nyelvű forrásmunkák jegyzékét.) Azonkívül válogatást ad magyar szerzők finn tárgyú nyelvészeti, irodalomtörténeti, történelmi, néprajzi, földrajzi műveiből is.

A bibliográfia nem kíván a teljességben versenyezni kelni Jávori Jenő: A finn-ugor népek bibliográfiája c., 1975-ben az FSZEK kiadásában megjelent munkájával (I. Könyvtáros, 1975. 12. sz.), inkább ajánló jellegű, célja, hogy a finnek iránt érdeklődő olvasónak minél több oldalú tájékoztatást nyújtson. A 16 tárgykör élén az anyagában is leggazdagabb szépirodalmi fejezet áll, mely az írók nevének betűrendjében, azon belül pedig a megjelenés időrendjében sorolja fel az író műve-

it, majd a róla szóló írásokat (az eligazodást névmutató segíti). A magyar fordítások kezdő időhatára — kevés kivétellel — a század eleje. A felsorolásból kitűnik, hogy milyen sok művet fordítottak le magyar szerzők, és mennyire gazdag a tanulmány-irodalom is. Az irodalomtörténeti rész és a bibliográfia egybevétele mégis arról tanúskodik, hogy mennyi kiemelkedő mű felfedezésével, fordításával adós még a magyar műfordítóirodalom.

A szerző ezt az összeállítást előmunkálatnak szánja egy teljességre törekvő majdani bibliográfiához, mivel még Jávori említett nagyszerű mű bibliográfiája sem közelíti meg a teljességet.

Szász Levente bibliográfiája a műveknek többnyire csupán egyetlen kiadását tünteti fel, s csak új fordítások esetén, vagy ha számottevő tanulmány (elő- vagy utószó) kíséri a művet, vesz föl több kiadást.

A válogatásnál a szerző nemcsak a könyvalakban megjelent munkákat és a folyóiratokat vette figyelembe, hanem a napilapokat is. A folyóiratok esetében feltűnik, hogy a vidékiek mennyire lelkesen vették ki részüket a finn irodalom népszerűsítéséből, s köztük is élen járt a pécsi Jelenkor. Pécs városát különben is sok szál köti a finnekhez — nemcsak a testvérváros, Lahti —, de az is, hogy a Kalevala két neves fordítója (Barna Ferdinánd és Vikár Béla), valamint a finn nyelv és irodalom egyik legnagyobb híve, Kodolányi János pécsi diákként kezdte tanulmányozni a finn nyelvet. Ez a kis kötet az évtizedek óta szövődő kapcsolatok egyik új eredménye, s egyben lendítője is a további ismerkedésnek. (Városi Könyvtár 1976. Pécs, 227 l.)

— o —

Lukáts János: A magyar irodalom története

A Petőfi Irodalmi Múzeum az utóbbi években a fellendülőben levő hazai irodalomtörténeti tájékoztatás egyik legfontosabb műhelyévé vált. Sorra jelennek meg kitűnő és hézagpótló bibliográfiái füzetei, amelyek hovatovább szervesen összefüggő rendszert alkotnak. E rendszer egyik eleme — „C” sorozata — Lukáts János összeállítása is. Négy esztendővel ezelőtt indult útjára; annak idején Tüskés Tibor írt is róla a Könyvtárosban (1973. 5. sz.). A múlt év végén látott napvilágot a 7—8., összevont füzete, s ezzel a sorozat első — személyi — része be is fejeződött. Ez szolgáltatja az alkalmat, hogy most ismét vessünk egy pillantást e bibliográfiára, amelynek célkitűzései, válogatási és szerkesztési alapelvei időközben nem változtak.

Lukáts János az irodalomtörténetileg jelentős magyar írók és költők műveinek fontosabb, megbízható szövegkiadásait, továbbá a rájuk vonatkozó, könyv alakban megjelent munkákat tárja fel. Szándéka: megkönnyíteni a kutatók és a könyvtárosok, könyvkereskedők, magángyűjtők tájékozódását. Mivel a teljességről eleve le kellett mondania, a válogatás nagy kérdése az volt, kik, mely alkotók kerülhetnek be a bibliográfiába? Elvi álláspontja helyes: mindenkit felvett a névsorba, „aki szerepet játszott kora irodalmi életében, aki alkotásaival hatott kora közízlésére, közműveltségünk alakulására”; tehát az irodalmi publicisztika, sőt a határterületek néhány képviselőjét is (pl. Fábry Zoltán, Toldy Ferenc), a ma élő írók közül viszont csak azokra terjedt ki a figyelme, akik már a felszabadulás előtt önálló kötettel rendelkeztek. A gyakorlati megvalósítás során komoly hibák is becsúsztak: kimaradt pl. Tancsics Mihály és Szentkuthy Miklós, ugyanakkor szerepel a történetíró Verancsics Antal és a teljesen jelentéktelen Bulcsu Károly. Az írókkal, illetve alkotásaikkal foglalko-

zó irodalom kiválasztása nem okozhatott gondot, hisz e mozzanatnál formális szempontok érvényesültek: az önálló kiadványok, a különlenyomatok és a tanulmánykötetek analitikus címanyagát gyűjtötte össze. Sokkal több probléma merült fel a szövegkiadásoknál. Ezek közül csupán azokat kívánta felvenni, amelyekben irodalomtörténeti munka fekszik (azaz van saját alá rendezője, van benne elő- vagy utószó stb.). Elgondolása erősen vitatható, s bizony esetlegességekhez vezetett: bekerültek első kiadások (pl. a 7185. tétel) és saját szerzői válogatások (pl. Somlyó Györgynél) is; Képes Gézának egyetlen kötete sincs feltüntetve, Móricz Pálnak viszont négy is; hiányoznak Németh László 1945 előtti tanulmánygyűjteményei; nem találjuk Szabó Pál önéletrajzi regényének új kiadását sem stb. Összességében a bibliográfia 8499 tételt tartalmaz, s — ha jól számoltuk — 461 íróról, költőről közöl adatokat. Sajnos, az anyaggyűjtés lezárásának időpontját sehol sem jelöli, s tartalomjegyzék sincs a füzetekben. A címleírások csoportosításának elsődleges rendező elve — magától értetődően — az írók, költők nevének betűrendje. Egy-egy írónál előbb a szövegkiadásokat, majd az irodalomtörténeti jelölőket, de ismét csak a címek, illetve a szerzők betűrendjében. Az alfabetikus szerkezet kétségteljesen könnyebbé és egyszerűbbé teszi az azonosítást, ám az első szóban többször is hangsúlyozott irodalomtörténeti szempont mégis a kronológikus felépítés mellett szólna. Még a szövegpublikációk esetében is!

Ha a bibliográfiát önmagában vizsgáljuk, hibái ellenére is jelentős teljesítményként kell értékelnünk. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy csaknem vele egyidőben (egy évvel korábban) és hasonló tartalommal megkezdődött az MTA Irodalomtudományi Intézetében készülő hatalmas vállalkozásnak, *A magyar irodalomtörténet-írás bibliográfiájának* kiadása, önkéntelenül felvetődik bennünk a kérdés (már Tüskés Tibor is megfogalmazta): van-e létjogosultsága Lukáts János összeállításának? A válasz ellentmondásos: egyelőre igen, hosszú távon aligha. Hiszen az akadémiai kiadvány sokkal nagyobb méretű és igényű: jóval több íróról tájékoztat, feldolgozza a folyóiratokat, sőt a napilapokat is, így irodalomtörténeti jellegű címanyaga összehasonlíthatatlanul gazdagabb és pontosabb. A szövegműveket viszont erősen válogatva tárja fel. Lukáts János tehát itt adhatna többet. S részben ad is, bár nem következetesen: az igazán kiemelkedő alkotóktól (Ády, Petőfi, Vörösmarty stb.) valóban

több kötetet sorol fel, de a másod- vagy harmadvonalba tartozó írók munkáiból már ugyanannyit (pl. Sárosi Gyula, Vachott Sándor) vagy kevesebbet (pl. Dayka Gábor), sőt van, akinél egyet sem (pl. Révai Miklós). E tekintetben a Petőfi Irodalmi Múzeum másik, *A magyar irodalom első kiadásai* című („D”) sorozata sem pótolhatja, hisz ebben is elsősorban a kiemelkedő életművekről kapunk felvilágosítást. Mindazonáltal Lukács János

bibliográfiája egyelőre fontos és hasznos segédletünk, mivel a XIX. század második felében és a XX. században tevékenkedő írók munkásságáról is tájékoztat, vagyis időben előtte jár az akadémiai összeállításnak. Mihelyt az kiegészül, használhatósága a minimálisra csökken. (*A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai füzetei, C sorozat 1—8. 1973—76. Petőfi Irodalmi Múzeum, 807 l.*)

Bényei Miklós

Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban

Lelőhelyjegyzék 1974—1975

Az 1962 óta rendszeresen (átlagban két-évenként) megjelenő leelőhelyjegyzék kétségkívül egyike a magyar könyvtárak legjobb, legszükségesebb tájékoztatói eszközeinek. Érvénye, használhatósága természetesen nem korlátozódik a könyvtárosokra, könyvtárakra: alapvető kutatói segédeszköz is, hisz csak ebből a kiadványból tudható meg, hogy például egy bizonyos folyóirat mely könyvtárban lelhető fel, milyen évfolyamai állnak rendelkezésre. Érthető tehát a szerkesztők törekvése, hogy a kiadásról kiadásra tökéletesítsék a leelőhelyjegyzéket, bővítsék terjedelmét, pontosabbá tegyék adatait, kiterjesszék adatközlését stb. A kiadvány legnagyobb teljesítménye ezzel kapcsolatban éppen az, hogy — eltérően az előzőektől — nem a terveket közli, hanem a tényleges megrendeléseket, illetve a cserre- és ajándékpéldányokat sorolja fel. Az előző tesz ugyan egy megszorító megjegyzést: „valamennyi jelentős könyvtár” esetében látja csak megvalósulni a célkitűzéseket, de ez nem túl nyugtalanító, hisz nyilvánvaló, hogy a nagykönyvtárakba járnak mindazok a külföldi periodikumok, amelyeket a kisebbek is megrendelnek.

A kiadvány másik újdonsága már a címből is kitetszik: ezúttal nem pusztán a hagyományos periodikumok feldolgozása történt meg, hanem az ún. egyéb időszaki kiadványoké is. Az időszaki kiadványok címléírása — a leelőhely megjelenésével együtt — ugyan fellelhető a Könyvek Központi Katalógusában is, célszerűbb azonban, ha ez a jegyzék is tájékoztató róluk. Sok — tulajdonképpen jogos — megkeresés járhat így eredményre, mert gyakran válik lehetővé, hogy a kereső a dokumentum adatait azonnal megtalálja.

A kiadvány szerkesztői mindenben igyekeztek elébemeni a könyvtárosok és

a kutatók igényeinek. Egy-egy címfelvetel mögött nagy és lelkiismeretes munka van: a bejelentések címfelvételeit, adatait, változásait a korábbiakhoz képest csak alapos utánjárással, sok esetben csupán telefonálgatás, személyes érdeklődés útján kaphatták meg a szerkesztők. A szerkesztői munka nem is hagy kívánnivalót maga után.

Ha mégis vannak hiányérzeteink, ha időnként hiába keresünk egy-egy jól ismert címet a kötetben, annak egyéb — sajnos, csak igen nehezen kiküszöbölhető okai — vannak. Jól tudjuk például, hogy Magyarországon igen nagy példányszámban lehetők fel a különféle nemzetközi dzsessz-folyóiratok. Ezek tipikus címezése a *Jazz* szó. Miért, miért nem, a leelőhelyjegyzék egyetlen ilyen periodikumot sem sorol fel. De erősen hiányosak a színházi, színházművészeti folyóiratok felsorolásai is, és nyilván ki-ki találhat egyéb hiányzó folyóiratokat is a maga szakterületén.

Egészen bizonyos, hogy a könyvtárak bejelentéseivel van valami baj: talán csak „reprezentatívabb” rendeléseiket jelentik be, talán túlságosan szűkmarkúak az ajándékba kapott folyóiratok címközlésében, vagy nagyvonalúan újból elküldik a régi rendeléseik némiképp kiegészített listáját... Nem arról van szó, hogy ez lényegében veszélyeztetné a kiadvány használhatóságát, s arról sem, hogy nagyfokú bizonytalansági tényező volna. Arra azonban mindenképp fel kell hívni a figyelmet, hogy nem létezhet jó központi szolgáltatás felelősségtudattól áthatott partnerek nélkül. A „bejelentési fejelem” nyilván javulni fog, mint ahogy most is tökéletesebb, mint néhány évvel ezelőtt. További tökéletesítéséről azonban semmiképp sem mondhatunk le. (OSZK, 1976. 1023, LXI. l. 90 Ft)

Vajda Kornél

A Jászkunság repertórium

1954—1974

Tájégségekhez kapcsolódó vidéki ismeretterjesztő folyóirataink közül az elmúlt évtizedekben a Jászkunság megjelenése volt a legtöretlenebb. Az 1954-ben indult és az ismeretterjesztő társulat Szolnok megyei szervezetének kiadásában megjelenő lap — rövid megszakítással — 1975. elejéig lényegében azonos tartalmi jelleggel látott napvilágot, s húsz év alatt céljának megfelelően sikerült szerzői körébe vonnia a megye értelmiségének javát. Az első 20 évfolyamról készült repertórium tehát egységes anyagot, a lapnak immár lezárt korszakát dolgozhatta fel. (A kiadvány az 1975. 1—2. szám feltárását függeléként közli; ezt követően a Jászkunság kiadója és profilja megváltozott.)

A sokszorosított elemző bibliográfia előszavát a folyóirat utolsó 12 évfolyamának szerkesztője, *Kaposvári Gyula* írta. Beszámol a Jászkunság 1954—1974. éveiről, de a szerkesztőségi programcikkek meg az emlékező jellegű adalékok felsorakoztatásával egy későbbi történeti feldolgozáshoz is vázlatot ad.

Magát az érdemi bibliográfiai munkát a megyei könyvtár és a megyei múzeum egy-egy munkatársa — *Bálintné Hegyesi Júlia* és *Selmecziné Püski Anikó* — végezte. Rövid bevezetőjük után „sajtótörténeti adatok” címmel voltaképp a folyóirat teljes címléírását közli, dicsérendő alapos-sággal, de a vonatkozó címléírasi szabványtól eltérő formában (ami némi kétértelműséghez vezet, például a kiadót és a szerkesztőséget nem különböztetik meg világosan, csak a „szerkesztőség helyéről” közölnek adatot). Ezt követően „táblázat” címmel sorra veszik az évfolyamokat, és füzetenként közlik a lap egyes számainak adatait. Itt is felmerül a kérdés: ha a leírás ilyen részletező, könyvészetileg miért nem pontosabb, miért maradtak el belőle a borítólapok és a mellékletek — a nem számozott táblák — adatai?

A közleményeket tételesen feltáró, szakrendi felépítésű rész több mint 1200 tételt közöl. Ezek között 740 cikk szerepel, a többi tétel a lap gazdag grafikai dokumentumanyagának leírását adja. A folyóirat grafikai dokumentumainak (rajz, fénykép, térkép, hasonmás) repertorizálása igen dicséretes és hasznos: az egységes és jól szerkesztett név- és tárgymutató az írásos és képi információkhoz egyaránt elvezeti a használat. A főjezeteiket 0-tól 9-ig számozták; a témacsoportokat kellő számú — a tizedes szakrendszer szabályai szerint osztódó — alfejezetben tagolták tovább. Ezekben belül a megjelenés időrendjében az évfo-

lyamra, a számra és az oldalszámra utaló jellel futnak a tételek. Az időrendi besorolás helyeselhető elvét talán túlon-túl következtetesen is alkalmazták — az egyébként is bizonytalanul szétválo „Emlékezések” és „Életrajzok” c. részekben például a személynevek betűrendje észszerűbbnek tűnne. Az egységes betűrendes mutató azonban, mint mindig, itt is feloldja ezeket az ellentmondásokat.

Jól érzékelték a szerkesztők az időrendi besorolás egyik árnyoldalát, azt tudniillik, hogy a „sorozatot” alkotó publikációk (váltak vagy egyéb egymáshoz kapcsolódó közlemények) ebben a felépítésben sokszor szétszalkadnak. Ráadásul a lap szerkesztősége sem volt következetes ezen a téren, mert a különböző szerzőktől származó, de azonos témakörbe vágó cikkeket hol összefoglaló rovatcím alatt, hol anélkül közölte. Az ebből adódó „szóródást” a bibliográfiai feltárás viszonylag sok egyedi utalással kívánja meggátolni — több-kevesebb sikerrel. Ezek a tételekhez kapcsolódó hivatkozások hol egy-egy további címléírasi egységre, hol távolabbi — teljes — szakcsoportra figyelmeztetnek; igaz, olykor csak kizárásos módon dönthető el, hogy az utalószám melyiket jelenti. Az alkalmazott rövidítés (az ismeretebb „l. még” helyett a „vö.”, azaz „vesd össze”) használata sem szerencsés. Érdemes lett volna kitérni ezeknek az utalóknak az elvére a szerkesztői előszóban, sőt, ott kellett volna választ adni olyan kérdésekre is, mint például: mit tartalmaznak a címléírások? Milyen szempont szerint készültek a tételekhez kapcsolódó jegyzetek? Így aztán a hasz-

náló „menet közben” fedezi fel, hogy a tételekben szereplő zárójeles megjelölés az állandó, ismétlődő rovatcímekre utal (jó lett volna ezekről a „rovatokról” összefoglaló áttekintést is adni); hogy a magyarázatos részben szereplő „jegyz.” rövidítés (feloldása ott van a többi rövidítés magyarázata között, de nincs „értelmezve”) arra az esetre vonatkozik, amikor a közlemény szerzője lábjegyzetekben ad hivatkozásokat. Kár, hogy a jegyzetek nyelve itt-ott hevenyészett, a helyesírás sokszor következetlen, s még inkább zavaró az, hogy a sokszorosítás

gyengesége miatt néha szinte olvashatatlan a szöveg, egyenetlen a betűkép.

Ezek az észrevételek azonban az egészében gondos, igényes munkára valló folyóiratrepertórium részleteit érintik csupán. — A nemrégiben megjelent Szolnok-bibliográfia, a megyei sajtóbibliográfia, ez a repertórium, valamint a jászberényi kiadványok összességükben arra vallanak, hogy Szolnok megye könyvtáraiban a helyismereti bibliográfiai munka fellelő és termékeny szakaszában van. (Versegly Ferenc Megyei Könyvtár, 1976. XVIII, 157 l.)

Fogarassy Miklós

Olvastuk

a *Nevelési létesítmények tervezése, építése, üzemeltetése* című kiadványt, amely a Magyar Építőművészek Szövetsége által 1974. nov. 25—26-án tartott, igen jól sikerült ankét előadásait és felszólalásait tartalmazza kivonatos szöveggéközlésekben. A kivonat azonban — még a legjobb szándék ellenére is — szükségképpen az ankét céljára összpontosítja a figyelmet, és akaratlanul is hangsúlyeltolódást okozhat. Aki részt vett a tanácskozáson, az összeállítás olvasva valóban észlel is ilyen, nem lényegtelen eltéréseket az ankétan elhangzottak és a kiadványban megjelent szöveg között. Vegyünk csak egyetlen példát:

Papp István hozzászólásában állást foglalt a komplex intézmények mellett. Szerinte „Már régóta nem arról van szó, hogy a könyvtárnak van-e helye a nevelési tevékenységben, a nevelés intézményrendszerében, hanem azt keressük, hogy miképpen lehet minél eredményesebben, hatékonyabban integrálni a könyvtárat, ezt az ősi és legkorszerűbb eszközt a nevelési folyamatban”. Papp István tehát a kérdést komolyan vette, mégpedig olyannyira, hogy részletesen elemezte azokat a feltételeket is, amelyek között a könyvtár eredményesen működhet a leendő nevelési központokban. Mivel feltételeit és kikötéseit az átgondoltság jellemezte, különösen sajnálatosnak tartjuk, hogy ezek némelyike, például a következő megállapítások kimaradtak a kiadvány szövegéből, miáltal a mondanivaló lényege megváltozott:

„A tér, az állomány, a kiszolgálás csak javulhat, ha a funkciókat összevontan hangoljuk egybe” — olvashatjuk a szövegben. Ez igaz ugyan, de az így közölt szövegből az következik, hogy a javulás csupán a funkciók összevonása következtében is létrejön. A funkcióösszevonás maga is bizonyosan javulást hoz, azonban a hozzászólás nem ezt tartalmazta, hanem lényege ez volt: ha nem teremtik meg a megfelelő feltételeket, csupán az integráció következtében még nem áll elő a remélt javulás. Papp István ezt mondta: „Nem lehet kisebb a könyvtár alapterülete sem mennyiségileg, sem minőségileg, nem lehet gyengébb a dokumentumgyűjtemény. Sőt, feltehetően magasabb alapterületi, személyzeti, állománynormák szerint kell ellátottságát számítanunk, mint amilyenek jelenleg érvényesek, akár a közművelődési, akár az iskolai könyvtárakban.”

Aggódalmának az a valós alapja, hogy az eddigi tapasztalatok szerint az iskolai könyvtárat maguk az iskolai normák szorították össze a kb. 50 m²-es mai alapterületre. Ilyen alacsony normák nem alkothatják alapját semmiféle egészséges integrációnak: Országos tapasztalat az is, hogy a művelődési házakban levő könyvtárak alapterülete — a kevés kivételtől eltekintve — kisebb, mint az önállóan elhelyezett fele, sőt harmada! (Gondoljunk csak a Fővárosi Művelődési Ház vagy a József Attila Művelődési Ház könyvtárára vagy például a Salgótarjáni Megyei Könyvtárra!)

A másik, talán még ennél is lényegesebb észrevétel, ami nem került be a közölt szövegbe, az volt, hogy „a könyvtár amellett, hogy a nevelési központ integráns része, épp ilyen szerves része az országos, illetve a fővárosi — megyei könyvtári rendszernek is. Ebből következően képes saját állományán túlmenő szolgáltatások nyújtására, akár dokumentumokra, akár információkra van szükség.” Az integrációnak tehát figyelembe kell vennie a könyvtári rendszer egy-másra épülő, vertikális szerkezetét.

Emlékezetes ugyanis számunkra az a kisebb fokú integráció, amely néhány évvel ezelőtt az apró közösségek művelődési otthonait „klubkönyvtár” címen szervezetileg egyesítette a könyvtárral. Ott a legnagyobb csalódást az okozta, hogy a klubkönyvtár könyvtári tevékenysége nem jelent meg egy magasabb fokú könyvtári ellátási rendszer részeként (fiókjaként), hanem megmaradt „önállóságának” változatlan, gyakran nyomorhelyzetében.

A könyvtárügy világszerte jellemző vertikális szervezetét súlyos hiba volna figyelmen kívül hagyni. (L. pl. a szovjet könyvtárügyben mutatkozó centralizációt.) E szempont figyelembe nem vétele éppen annak az integrációnak az eredményét veszélyezteti, amely mellett Papp István határozottan és egyértelműen állást foglalt, ám azt is hangsúlyozta, hogy az integráció az említett okokból nem jelenthet mindenkor szervezeti egyesítést: a középfokú vagy magasabb ellátási szintet nyújtó könyvtáraknak valószínűleg nagyobb szervezeti önállóságot kell adni.

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS májusi számában folytatódik a vita, mely *Rózsa György* »Információforradalom vagy 'kettős Micimackó-effektus'?« címmel indult a folyóiratban (1976/6. sz.), s amely az ún. információs forradalom, információs robbanás — sőt: infláció — kérdéskörét boncolgatja. *Weiszburg János* vitacikkében ugyancsak a Milne-könyvből veszi a figurát, amelynek példájával véleményét kifejti („Mit szeretnek a tigrisek?”). Nézete szerint információs forradalomról és ún. információs robbanásról beszélhetünk, de információs inflációról nem, mert a helyes információk nem válnak értéktelenné pusztán ismétlődésük, megsokszorozódásuk következtében. Az információáradat ellen a tájékoztató intézmények nem a primér publikációk számának korlátozásával védekezhetnek — ez egyébként is lehetetlen —, hanem számítógépesítéssel, gépesítéssel, a könyvtárak, tájékoztatási szolgálatok szakosított munkamegosztáson alapuló együttműködésével, például a legnagyobb szak- és tudományos könyvtárak közötti bérlet, „direkt” telefonvonalak segítségével. („Ha ez a tájékoztató egység a postai különleges tudakozó mintájára városi telefonon át is hívhatóvá válna, megoldhatná az olvasók optimális irányítását.”) További lehetőség a felhasználók („tigrisek”) bekapcsolása az információs folyamatba és az egyéni dokumentációk kialakítása. — A TMT 5-ös számának nagyobb közleményei sorában még az indiai *T. J. Rajagopalan* áttekintését olvashatjuk országának tudományos és műszaki információs rendszeréről és ennek kapcsán például arról is, hogy Indiában a könyvtárstudományi fakultásokon bevezették az információtudomány oktatását. *Vida Sándor* a május 16—18-i müncheni szabadalmi információs tanácskozásra készített összefoglalásában a magyar szabadalmi tájékoztatás rendszerét, felada-

tait és eredményeit ismerteti. Szól a Köhő- és Gépipari Minisztérium július 1-én életbe lépett rendelkezéséről, amely kötelezővé teszi a szabadalomkutatást az új, valamint a továbbfejlesztett gyártmányokra vonatkozóan, és megemlíti azt is, hogy a magyar szabadalmi tájékoztatási rendszer része a KGST-országok nemzetközi szabadalmi információs rendszerének.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMÉZÉSÜGYI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁ-nak 1976/4-es száma azokról a változásokról tudósít, amelyek a MÉM tájékoztatási szervezetében az elmúlt évben bekövetkeztek. A Mezőgazdasági és Élelmézésügyi Minisztérium Információs Központjának legrégebbi jogelődjét 1946-ban alapították, s az első nagyobb szervezeti változás során, 1953-ban közös szervezetben, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ keretében egyesítették az országos mezőgazdasági dokumentáció, szakkönyvtárügy és szakfordításügy fiatal intézményeit. Ez a szervezeti forma 1967-ig, a MÉM Információs Központjának létrehozásáig állt fenn, majd tavaly újabb átszervezés következett annak nyomán, hogy az 1976-ban megszüntetett MÉM Fejlesztési Propaganda Iroda feladatkörét is megkapta a MÉM Információs Központ. Az immár 220 munkatársat foglalkoztató nagy intézmény — melynek főigazgatója *Dr. K. Nagy Sándor*, főigazgatóhelyettese *Dr. Szabó Loránd* — főosztályi keretben működik. A szakmánkat leginkább közvetlenül érdeklő *információs és könyvtárügyi főosztály* vezetője *Dr. Gál Andorné*, akihez a következő hat osztály tartozik: Tudományos műszaki információs; hazai információs; fejlesztési és módszertani; fordító; könyvtári (három csoporttal); sokszorosító üzem. — A folyóirat egyéb írá-

sai feldolgozási és nyilvántartási kérdésekkel (vállalati irodalom, aprónyomtatványok, számítógépes információ-feldolgozás), valamint beszámolókkal és tapasztalateserékekkel foglalkoznak (a keszthelyi Georgikon könyvtárának bemutatása egy kiállítás tükrében; a prágai Mezőgazdasági Műszaki-Tudományos Információs Intézet — UVTI — munkája), s tételes tájékoztatást kap az olvasó az Agroinform újabb külföldi periodikumairól és report-beszerezéseiről is.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS idei első, igen tartalmas számában megtaláljuk a két nagy közművelődési hálózat 1976. évi működését és teljesítményeit számba vevő statisztikai táblázatot, azonban részletezés és viszonyszámok nélkül. Az ok — szeretnénk hinni — talán az, hogy a megyei könyvtár külön kiadványban szándékozik közzétenni a részletes, összehasonlító adatok táblázatait, mégpedig olyan, sokféle elemzést tartalmazó, fontos következtetések levonását sugalló formában, mint például a Pest megyei Könyvtárnak tavaly, a Békés megyei Könyvtárnak idén és a szegedi Somogyi Könyvtárnak a közelmúltban megjelent adatgyűjteménye. — A híradó nagyobb közleményei arányosan foglalkoznak a különféle hálózatok és szakterületek időszerű kérdéseivel: cikk szól például az új könyvtárügyi alapjogszabályokról — éspedig a tanácsi és az iskolai könyvtárhálózat szempontjából elemzve rendelkezéseit —, a megye 11, ötezer-

nél nagyobb lélekszámú községében működő könyvtárak elmúlt évtizedéről (ennek az írásnak az ad különös érdekességét, hogy a Könyvtáros éppen tíz éve foglalkozott e könyvtárak egy részével, s megállapításaira hivatkozik is a szerző). Egy meglehetősen nagyvonalúan, gyakran formálisan kezelt kérdést is boncolgat a Fejér megyei Könyvtáros: a szocialista brigádok kulturális vállalásainak ügyét. Hadd hívjuk fel a cikknek egy érdekes, feltehetően egyedülálló példájára a figyelmet: A Fejér megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalatnál a kulturális vállalások nem teljesítéséért három aranykoszorús szocialista brigádot ezüstkoszorússá, egy ezüstkoszorúst pedig bronzkoszorússá minősítettek vissza. Kár, hogy a magyarázat meglehetősen prózai: ennél a vállalatnál ugyanis a munkaverseny-felelős és a könyvtáros egyazon személy. — Érdekes beszámoló foglalkozik egy könyvtár és az iskola tartós együttműködésével: Sárbogárdon már öt éve tervszerűen, pedagógiai tudatossággal segíti a fiókkönyvtár (klubkönyvtár) a napközis csoportok iskolai munkáját, s a lelkiismeretes műhelymunka leírása érthetővé is teszi a kapcsolat eredményességét és tartósságát. A „Könyvtárról — könyvtárra” rovat a Csákváron működő Fejér megyei Tudógyógyintézet könyvtárának történetét tekinti át (e könyvtárral szintén többször foglalkozott lapunk 1967—1968-ban); a kissé rejtélyes című „Könyvek, színek, emberek” rovat pedig Móricz Zsigmond 1927. és 1931. évi fehérvári felolvasó estjeivel foglalkozik.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

AZ „ÚJ KÖNYVEK”-BEN KIVONÁSRA JAVASOLT művek jegyzékét adta ki a Szolnoki Megyei Könyvtár. Az állománygyarapítási tanácsadó folyóirat 1974—1976-os utalásai alapján összeállított fontos útmutató két részből áll: első fejezetében a tartalmilag teljesen elavult könyveket sorolja fel, amelyeket a könyvtárnak akkor is törölnie kell, ha nem jelent meg újabb kiadásuk; a második fejezet viszont az új, tartalmilag korszerűbb művek megjelenésével fölöslegessé vált könyvekre figyelmeztet. Ezek kivonása tehát a könyvtár mérleget-

sétől függ. Mivel a mindössze százötven példányban sokszorosított füzet nagyon hasznos segédeszköz — még az olvasószolgálatban tevékenykedőknek is segítséget nyújtanak a könyvek közötti összefüggésekre világító rostálási szempontjai —, kár, hogy nem jut el más megyékbe is. Előállítását és országos terjesztését központi feladattá kellene tenni!

NAGY ISTVÁN 1904—1977 címmel a jeles romániai magyar munkásíróról emlékezik meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ún.

gyászkeretes bibliográfiájának sorában. A Győri Lajosné által szerkesztett sokszorosított röplap az életút rövid méltatása után a Nagy Istvánról szóló irodalmat sorolja fel — az első nekrológokkal együtt —, majd a fővárosi hálózat könyvtáraiban megtalálható műveinek címlírását közli betűrendes csoportosításban.

GÉPIPARI TERVSZERŰ MEGELŐZŐ KARBANTARTÁS (TMK) III. a címe az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és

technika újdonságai magyar nyelven" ajánló bibliográfiai sorozatában megjelent 84. számú füzetnek. A téma fontosságára jellemző, hogy a sorozatban tíz éven belül már harmadszor szerepel a gépipari megelőző karbantartás: az 1967. évi kiadvány 88, az 1972-es 143 referátumot közölte, a mostaniban pedig 140 referátum található a korábbi füzetek szakcsoportosításában. A legutolsó négy év fejlődését dokumentáló kiadvány Szabó Bendegúz gépészmérnök munkája.

BÜCHER IN UNSERER MUTTERSPRACHE címmel ajánló jegyzéket adott ki a Székesfehérvári Megyei Könyvtár. Murányi Lajos összeállítása a vértesszőlőri nemzetiségi napra készült, ezért az elmúlt évek könyvterméséből azokat a szépirodalmi, gyermek- és ifjúsági irodalmi, valamint ismeretterjesztő műveket válogatta ki, amelyek a német nemzetiségűek lakta községek könyvtárában megtalálhatók. A szépen sokszorosított és ízléses, színes címlappal ellátott füzet valamennyi — több mint hatvan — tételéhez rövid, pár mondatos német nyelvű annotáció tartozik.

ADY ENDRÉRŐL és **VAJDA JÁNOSRÓL** állított össze és jelentetett meg kis ajánló bibliográfiát a Kaposvári Megyei Könyvtár. Mindkettő a *Nagy emberek — nagy évfordulók* sorozatba tartozik: a 25-ös jelzésű *Ady életútját* rajzolja meg — kaposvári vonatkozásaira is kitérve —, majd a kortársi vallomásokból közöl jellemző részeket. Az igen egyszerű sokszorosításban kiadott füzetecskét bibliográfia zárja, amelynek anyagát Ady önállóan megjelent munkáiból, valamint a róla szóló irodalomból válogatta az összeállító, *Sipos Csaba*. — A 26. sz. fü-

zet Vajda Jánosról szól, és nemcsak terjedelmében, de tartalmában is különbözik az Ady-bibliográfiától: a rövid életrajz és méltatás után idézetek következnek, majd Vajda János műveinek, továbbá a róla szóló irodalom néhány darabjának címlírásai. A füzetet verselemzések kis bibliográfiája zárja.

SZEKSZÁRDI TÁJKUTATÓ KONFERENCIA 1975 címmel (a borítón: **Kutatások a gazdasági és társadalmi élet szolgálatában**) a Tolna megyei Levéltár kiadta a négy dél-dunántúli megye (Baranya, Somogy, Zala és Tolna) tudományos intézményeinek és kutatóinak 1975. október 22—23-i tanácskozásán elhangzott előadások szövegét. A főként ipartörténettel foglalkozó, gazdag tematikájú konferencián több előadás foglalkozott a munkásművelődéssel és annak kutatásával, *Sipter Gézáné*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár helytörténésze pedig a négy megye munkásmozgalmával, ipar- és üzemtörténetével foglalkozó, 1945 utáni könyvek és tanulmányok bibliográfiai számbavételéről tartott előadást. A 350 oldalas tanulmánykötet függelékben közli is az általa készített „Dél-Dunántúl munkásmozgalmának, ipar- és üzemtörténetének válogatott bibliográfiája 1945—1975” című, 1104 tételes nagy összeállítást.

HÍLAPJEGYZÉKET

adott ki két somogyi hálózati központ: a *Kaposvári Városi Könyvtári Központé* hét, a *Tabi Nagyközségi Könyvtáré* kilenc könyvtári egység periodikumait sorolja fel. Leggazdagabb a *tabi könyvtár* — volt járási könyvtár — állománya, amelyben 103 újság és folyóirat található, de az érdeklődők 15 — egy kivételével már megszűnt — megyei, illetve *tabi újság* régi

évfolyamait is tanulmányozhatják mikrofilmen. Mindkét jegyzékben megtalálható a könyvtárak nyitvatartási ideje is.

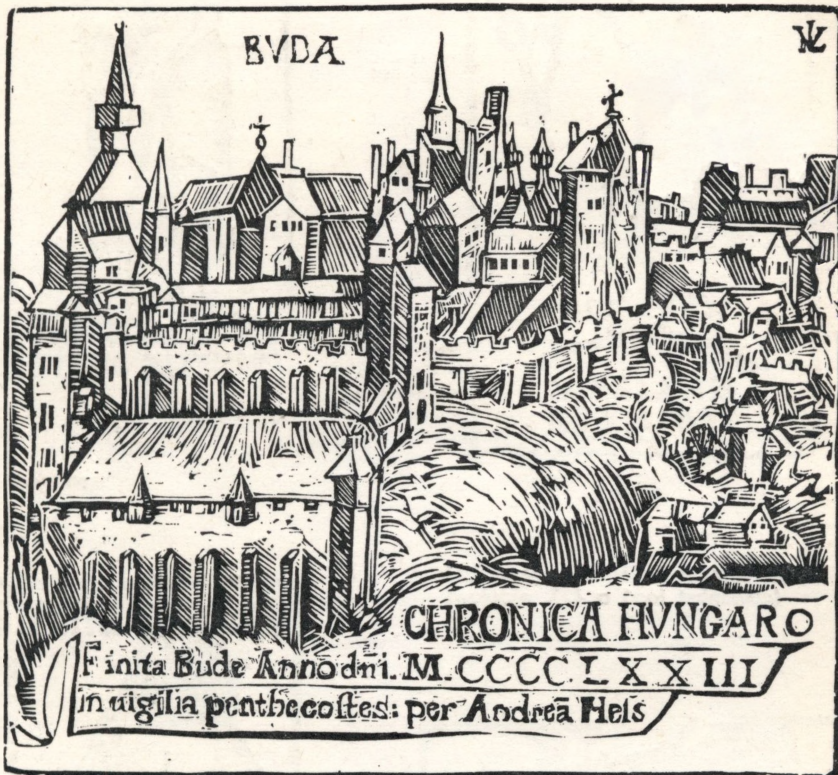
VENDEGÜNK AZ ÚJ ÍRÁS címmel a Szekszárdi Megyei Könyvtár sokszorosított füzetet adott ki az ünnepi könyvhéten Tolnába látogató folyóiratszerkesztőség tiszteletére. A füzet *Bella Istvánt*, *Bihari Sándort*, *Csukás Istvánt*, *Féja Gézát*, *Galgóczi Erzsébetet*, *Gáll Istvánt*, *Juhász Ferencet*, *Kalász Márton*t, *Kormos Istvánt*, *Módos Pétert*, *Vas Istvánt* mutatja be irodalmi folyóiratokból vett interjúrészeket, kritikák segítségével, bibliográfiát azonban nem közöl munkásságukról.

JÚNIUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK, MUNKATERVEK ÉS -BESZÁMOLÓK: *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 1977/10. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Könyvtári kiadványok* 1977. ápr. (A Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak megküldött példányok alapján); *Közművelődési cikkbibliográfia* 4. (A belső címlapon: *A közművelődés válogatott cikkbibliográfiája* 4.) (A Pécsi Tanárképző Főiskola Könyvtárának kiadványai 22. sz. — *Témabibliográfiák* 6.); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom bibliográfiája*, 1976/4. M 18 280 — M 18 645 (OSZK KMK); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára*, 4. sz. 1977. ápr. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára*, 1975. Összesítő kötet (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár); *Zenei Szakirodalmi Tájékoztató* 1976/2. Ápr.-aug. (Állami Gorkij Könyvtár). — *Adatok Veszprém megye közművelődéséről*, 1976. (Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém); *A Csongrád megyei közművelődési könyvtárak eredményei* 1976-ban. Módszertani level. (Somogyi-Könyvtár, Szeged).

Varga Nándor Lajos könyvjegyeiből
(cikkünket lásd a 427. oldalon)

EMLEKLAP A MAGYAR
KÖNYVNYOMTATÁS 500-IK
ÉVFORDULÓJÁRA ✦
MCMLXXIII BUDA PEST

Ára: 6,— Ft

HU ISSN 0450-7886